

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

145219
**KÖRFEZ KRİZİ, TÜRKİYE
VE
MÜLTECİ SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
MURAT ÇELİK

Danışman
Yrd. Doç. Dr. KENAN KIRKPINAR

İZMİR - 2004

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “Körfez Krizi, Türkiye ve Mülteci Sorunu” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2004

Murat Celik


TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünün .../ .../ 2004 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim Yönetmeliğinin maddesine göre Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Murat Çelik'in "Körfez Krizi, Türkiye ve Mülteci Sorunu" konulu tezi incelenmiş ve adayın/...../2004 tarihinde, saat’da jüri önünde tez savunması alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No :

Konu No :

Üniv. No :

Tez Yazarının :

Soyadı : Çelik

Adı : Murat

Tezin Türkçe Adı : Körfez Krizi, Türkiye ve Mülteci Sorunu

Tezin İngilizce Adı : Gulf Crises, Turkey and Refugee Problem

Tezin Yapıldığı :

Üniversite : Dokuz Eylül

Enstitü : Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

Yıl : 2004

Diğer Kuruluşlar :

Tezin Türü :

Yüksek Lisans

Dili : Türkçe

Sayfa Sayısı : 175

Referans Sayısı : 87

Tez Danışmanı :

Yrd. Doç Dr. Kenan KIRKPINAR

Türkçe Anahtar Kelimeler :

- 1- Ortadoğu
- 2- Körfez Krizi
- 3- Mülteciler
- 4- Sığınmacılar
- 5- Iraklı Kürtler
- 6- Türkiye
- 7- Huzur Operasyonu

İngilizce Anahtar Kelimeler :

- 1- Middle East
- 2- Gulf Crises
- 3- Refugees
- 4- Asylum Seekeres
- 5- Iraqi Kurdish
- 6- Turkey
- 7- Operation Provide Comfort

Tarih :

İmza : 

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
GİRİŞ	II
I- DÜNDEN BUGÜNE ORTADOĞU YAPISI	1
A- ORTADOĞU KAVRAMI	1
B- ORTADOĞU' DA DİNİ, ETNİK VE KÜLTÜREL YAPI	4
C- MİLLİYETÇİLİK AKIMININ ORTADOĞU' DA ETKİLERİ	5
D- KÖRFEZ BÖLGESİ	7
E- ORTADOĞU ve BÜYÜK DEVLETLER	11
1- Ortadoğu Tarihi	11
2- ABD'nin Ortadoğu Politikası	14
3- SSCB'nin Ortadoğu Politikası	21
II- IRAK, KUVEYT' İN İŞGALİ VE OLUŞAN TEPKİLER	25
A- IRAK	25
B- IRAK' IN ORTADOĞU' DAKİ YERİ	29
C- KUVEYT' İN İŞGALİ VE OLUŞAN TEPKİLER	39
III- KÖRFEZ SAVAŞI	45
VI- TÜRKİYE VE MÜLTECİ SORUNU	65
A- TÜRKİYE	65

B- MÜLTECİ SORUNU	78
1- TÜRK SİYASETİNE YANSIMALAR	78
2- TÜRK SOSYAL HAYATINA YANSIMALAR	88
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	123
EKLER	129
KISALTMALAR	172



ÖNSÖZ

1990 yılının Ağustos ayında Irak'ın Kuveyt'e saldırması sonucu, başta ABD olmak üzere birçok devletin bir ittifak kurup Irak'a savaş açmasıyla, I. Körfez Savaşı başlamıştır. Bu savaş, başlangıçta sadece Kuveyt'i kurtarma amacı gütsen de, zaman geçtikçe bu amacından saptığı görülmüştür.

ABD ve müttefiklerinin Irak'a karşı yaptığı bu savaş, beraberinde bir çok problemi getirmiştir. Özellikle savaş esnasında zor günler geçiren Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürtler, Irak liderinden gelebilecek bir saldırıdan önemli ölçüde korkmuşlar ve daha da kuzeye giderek Türkiye ve İran sınırlarına dayanmışlardır. İran kendini batıya kabul ettirmek amacıyla kapılarını bu sığınmacılara hiç zorlanmadan açmıştır. Fakat o dönemde, ekonomik alanında ve iç güvenlik konusunda sorunları olan Türkiye, tek başına bu problemi sahiplenmek istememiş, soruna uluslar arası çözüm bulunmasını istemiştir. Türkiye'ye sığınan büyük miktarda Irak'lı, Türkiye için büyük sıkıntılara sebep olmuştur.

Bu çalışmanın yapılmasında ki sebep, Körfez Savaşı sürecini detaylı bir şekilde inceleyerek, Türkiye'nin bu savaştaki konumunu anlatmak ve o dönemde dünya gündemini bir hayli meşgul eden Iraklı mültecilerin Türkiye'ye olan etkilerini ele almaktır. Çalışmamda bana yol gösteren ve her konuda yardımlarını esirmeyen Sn. Hocam Yrd. Doç.Dr. Kenan Kırkpınar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Saygılarımla.

Murat ÇELİK

İzmir, 2004

GİRİŞ

Ortadoğu, tarih boyunca sahip olduğu çeşitli özelliklerden dolayı bir çok defa istilalara maruz kalmış, tarihin her döneminde mücadele alanı olmuştur.

Tarihte, ticaret yolları üzerinde olması, su kaynaklarına, verimli topraklara ve kutsal yerlere sahip olması nedeniyle büyük değer taşıyan bu bölge, günümüzde bu özelliklerine petrol denilen ve sanayi için ham madde kabul edilen bir zenginliğin eklenmesi nedeni ile bu önemini hala devam ettirmektedir. Bu bölgede 19ncü yüzyılda bulunan petrol, bu tarihten itibaren bölge üzerinde, büyük devletlerin bir çok oyun oynamasına, entrikalar çevirmesine hatta büyük savaşların çıkmasına dahi sebep olmuştur.

XIX. Yüzyılda bölgede hakimiyeti elinde bulunduran Osmanlı Devleti bu bölge üzerinde oynanan oyunlara mümkün olduğunca engel olmaya çalışmasına rağmen, yine de pek başarılı olamamıştır. Hatta Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit (1876-1908) bu bölgede petrol olduğunu anlar anlamaz, önemli petrol sahalarını kendi mülkiyetine geçirerek, daha sonraki devlet adamları tarafından peşkeş çekilmesine engel olmak istemiştir¹. Alınan bu tedbirler önemli olsa da, büyük devletler buradaki petrol zenginliğini fark etmelerinden dolayı saldırgan tavırlarını gittikçe artırmışlar ve I. Dünya savaşı gibi büyük bir savaşın çıkmasına dahi sebep olmuşlardır.

I. Dünya savaşının tek sebebi şüphesiz Orta Doğu değildir. Savaşın nedeninin temelindeki sömürgecilik anlayışı ve bu bölgenin de sömürülmeye hazır bakir bir bölge olması önemli sebeplerinden sayılmasına yeterli gelebilecektir.

I. Dünya savaşı sonunda Orta Doğu, Osmanlının elinden çıkmış ve burada İngiltere ve Fransa'nın himayesinde birçok Müslüman Arap devleti kurularak bölge çok parçalı bir yapıya büründürülmüştür. Bu yapılandırmanın maksadı bölgeye daha kolay hakim olabilmektir.

¹ H.Bülent Demirbaş, *Musul, Kerkük Olayı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kuveyt Meselesi*, 2.baskı, Arba yay., İstanbul, 1995, s.71

Nihayetinde bu bölünmüşlük günümüze kadar devam etmiştir. Aynı ırktan aynı dinden olan insanlar farklı farklı küçük devletler kurmuş ve bir birleriyle ufak tefek sebeplerden ötürü çatışmalara girmişlerdir. Bölge içerisinde sadece İsrail, inanç ve ırk olarak diğerlerinde ayrı bir yapı arz etmektedir.

Sanayinin gelişmediği, tarımcılığın elverişli olmadığı bu bölgede en önemli gelir kaynağı petroldür. Sanayisi gelişmiş batılı devletlerin büyük sıkıntısını çektiği ve ihtiyaç duyduğu bu petrolün, Orta Doğuda büyük miktarda olması, bu bölgeye ilginin artmasına neden olmaktadır. Bu durumda, açık bir neden olarak gösterilmese de, sonuçlarından da belli olduğu gibi bir çok savaşın sebebi olmuştur.

Bu savaşlardan birisi, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sebep gösterilerek, ABD liderliğinde 1991'de Irak'a müdahale edilmesi ile başlamıştır. I. Körfez savaşı diye de adlandırılan bu savaş, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesine ve kendi topraklarının bir kısmının da hakimiyetinin kısıtlanmasına neden olmuş, hedeflenen amaca ulaşılmıştır. Fakat görünürdeki bu hedefe ulaşılmasına rağmen, hala özellikle ABD'nin Saddam rejimini ön plana atarak Irak'a saldırgan tavırlar takınması ve nihayetinde 2002 yılında mantıklı hiçbir gerekçesi olmadan saldırması ve savaş sonrası gelişen olaylar bu iki körfez saldırısında asıl amacının ne olduğu gözler önüne gelmektedir.

Irak'a yönelik yapılan Batılı müdahaleleri fırsat bilen Iraklı Kürt ve Şii gruplar özgürlük söylemleri isyanı başlatmış, ancak Irak Kuvvetleri ise bunu kontrol altına almayı başaramamıştır.

I. Körfez Savaşı döneminde, Irak'ın kuzey komşusu Türkiye'de bu savaşın olumsuzluklarını şiddetle yaşamıştır. Irak devlet başkanı Saddam'ın muhtemel sert karşı hareketinden korkan kuzeydeki Kürt halkı, İran ve Türkiye sınırlarına yığılmış ve sığınma için talepte bulunmuşlardır.

İran kapılarını bu sığınmacılara kapılarını kolayca açmasına rağmen Türkiye daha önce yaşadıklarına binaen, ekonomik ve güvenlik hassasiyetliği nedeniyle bir süre tereddüt etmiş, fakat sonra binlerce Iraklıyı ülke topraklarına geçici olarak yerleştirmiştir.

O dönemde hem ekonomik hem de siyasi olarak önemli sorunlar yaşayan Türkiye'nin bu sığınmacılara sahip çıkması, ülke sorunlarının daha da büyümesine sebep olmuştur.

I- DÜNDEN BUGÜNE ORTADOĞU YAPISI

A- ORTADOĞU KAVRAMI

Avrupalı Coğrafyacılar tarafından, coğrafik bir kavram olarak Ortadoğu tabiri, İngilizlerin XIX. yüzyılda bu bölgedeki egemenliklerini tanımlamak maksadıyla, merkez üssü Avrupa olmak üzere doğuya doğru belirli uzaklıklar esas alınarak Asya kıtasının bölgesel tanımının yapılmasından doğmuştur. Kullanılan ilk tanımlamada;

-Fırat ve Dicle nehirlerinin vadilerinden geçen hattın batısında kalan topraklar “*Yakındoğu*” (Near East),

-Yakın Doğu hattı ile Seyhan-Burma arasında kalan bölge “*Ortadoğu*” (Middle East),

- Ortadoğu hattının daha doğusu da “*Uzakdoğu*” (Far East) olarak ifade edilmiştir.

Bu tanımlamaya göre Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde bulunan Balkanlar, Anadolu, Arabistan gibi birbirine yakın bölgeler “*Yakındoğu*”, İran, Afganistan ve Hindistan toprakları “*Ortadoğu*”, Çin ve Japonya gibi Doğu Asya Ülkeleri de “*Uzakdoğu*” kapsamında yer almaktadır¹.

Ortadoğu tabirinin, bir bölge tanımlaması olarak kullanılmasında İkinci Dünya Savaşı sırasında Mısır’da İngilizler tarafından kurulan Ortadoğu Komutanlığı etkili olmuştur. Bu komutanlığın savaş içerisinde hareket ve ikmal konularında öncelikli üs haline gelmesi ve Avrupa-Balkan Harekatları yönetim liderliğinin bu komutanlık karargahınca sağlanması sonucu önemi artmış, Komutanlığın isminin bu bölge ile özdeşleşmesi ile de, bölgenin “*Yakındoğu*” olarak tanımlaması yerine, “*Ortadoğu*” deyimini ile ifade edilmesine neden olmuştur.

Washington’da ve Kudüs’te merkezleri bulunan “*Institute for Advanced Strategic and Political Studies*” isimli araştırma kuruluşunda Enerji ve Ortadoğu

¹ Muzaffer Erendil, *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992, s.5.

Güvenliği konusunda uzman olarak görev yapan Wihbey, kendisine yöneltilen “Ortadoğu bölgesinin tanımı değişiyor mu ? Ortadoğunun sınırları genişliyor mu?” sorusunu :

“ Ortadoğu bölgesi, soğuk savaşın sonundan, yeni küresel politika modeline geçiş aşamasında, yeni küresel politikanın nasıl olacağını bilmiyoruz. Çok kutuplu veya iki kutuplu sistem olabilir. Ancak, Amerika Birleşik Devletlerinin egemen olduğu tek kutupluya ciddi anlamda meydan okunuyor. Ortadoğu'nun küresel güç dengesinde temel değişimler arasında kaldığına inanıyorum. Bu değişikliklerden bazıları, Avrupa Birliği bölgesel blokunun yükselişi, Rusya Federasyonunun genişlemesi ve Avrasya'da örneğin Hindistan ve Çin ilişkilerinde görüldüğü gibi ittifaka gidilmesidir. Bu nedenle Ortadoğu değişken ve dinamik bir bölgedir. Değişim sürecinde Ortadoğu'nun jeopolitik sınırları henüz tanımlanmamıştır. Yeni Ortadoğu bölgesinin eski Ortadoğu bölgesinden farklı olacağını düşünüyorum. Yeni Ortadoğu hiç şüphesiz yok ki, Doğu Akdeniz, Arap Yarımadası, Irak ve İran'dan teşekkül eden merkez bölgesi içerecektir. Ancak Türkiye 'yi, Güney Kafkasya ülkelerini, Balkanları, bazı Ortaasya devletlerini ve Kıbrıs 'ı da içerecek şekilde genişleyebilir”² şeklinde yanıtlamaktadır.

Görülüyor ki bazı kavramlar güçlü devletlerin dünya siyasetleri ile bağlantılı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Siyasi coğrafya deyimlerinin içeriğini belirlemede kültürel ideolojik ön yargılar kadar siyasi hesap ve emeller de etkili olmaktadır³. Bu anlamda Ortadoğu'nun sınırlarının göreceli olması, konuya bakış açısının değişiklik göstermesine ve konunun kim tarafından ele alınıyor sorusunun sorulmasına neden olmaktadır.

Ortadoğu, Jeopolitik otoritelerince Avrupa-Asya ve Afrika kıtalarını tanımlamak maksadıyla kullanılan “Dünya Adası” tanımının merkezinde yer alması nedeniyle kapı niteliğindedir⁴. Tarih boyunca büyük medeniyetlere ve önemli olaylara beşiklik eden Ortadoğu, coğrafi konumu ve sahip olduğu enerji kaynakları sebebiyle bu önemini halen devam ettirmektedir.

Ortadoğu'nun üç kıtayı birleştiren kara, hava ve demir yollarının düğüm noktasında oluşu, İstanbul - Çanakkale, Hürmüz boğazları ve Süveyş kanalı gibi su

² P. Michael Wihbey, *Değişen Politik Dengeler ve Büyük Ortadoğu Modeli*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, Sayı: 9, Ocak 2001, s. 63.

³ Muzaffer Özdağ, *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine*, ASAM yay., Ankara, 2001, s.374.

⁴ Geniş bilgi için bkz. Muzaffer Erendil, a.g.e., s.32.

yolu ve geçitlerine sahip olması, uluslar arası bir çok anlaşmazlığa neden olan zengin petrol yataklarının bölgede bulunması ayrıca zengin kültür hazineleri ve tek tanrılı üç kutsal dinin merkezi oluşu bölgenin önemini artırmaktadır⁵.

Ortadoğu sınırlarının kesin olarak çizilememesine rağmen günümüzde bu terim, Doğu Akdeniz'e kıyı olan ülkeleri, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Irak, Ürdün, Mısır, Arabistan yarımadası, İran, Afganistan, Libya, Sudan, Hindistan yarımadası ve Pakistan bölgelerini içine almaktadır⁶. Kıbrıs adasını da bu bölgeye dahil eden⁷ kaynakların yanı sıra, Mısır ve Sudan hatta Türkiye'yi ise bu bölgenin dışında bırakan kaynaklarda vardır⁸.

Bu bölgede yer alan ülkelerin sınırlarının tespitleri, I nci Dünya savaşı sonrası Osmanlı Devletinin parçalanması sırasında Avrupalı güçler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda yapılmıştır. Bu konuda ilginç bir gelişme, sınırların oluşturulma çalışmalarının yapılması sıralarında bölgelere verecekleri isimler konusunda yaşanmıştır. İngiltere'de toplanan bir komite, konuyu tartışırken, Latin ve Yunan klasiklerinden etkilenerak, iki bin yıl önce Helen coğrafyacılarının kullandığı bazı terimleri kullanılmıştır. Arabistan'ın kuzeyindeki Arapça konuşulan bölgeler doğuda "Mezopotamya" ve batıda ise "Suriye" olarak söz edilmektedir. Suriye'nin güney kısmına "Filistin" adı verilerek yeni bir ülke yaratılmıştır. Gerçekte de Hıristiyan batı dünyası bu terimi Kutsal Toprakları tanımlamak için kullanmıştır⁹. Bu oluşum bölgesel sürtüşmelerin kaynağını teşkil etmiştir.

Günümüzde kadar, para petrol, silah ve güç kullanmak suretiyle her türlü isteklerin yoğunlaştığı bölgedir. Özellikle paylaşılamayan topraklar, sınırları belirlenmemiş suni olarak yaratılmış devletler, etnik, dini ve mezhep kavgalarının bitmediği ve kasten bitirilmediği için çatışmaların sürekli sürdüğü bölgedir, Ortadoğu¹⁰.

Ortadoğu bölgesi, sahip olduğu stratejik özellikleri nedeniyle asırlardan beri olduğu gibi şimdi de dünyada mevcut güç odaklarının ilgi ve menfaat alanıdır¹¹. Süper

⁵ M.Zekai Doğanay - A.Fikret Atun, *Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi Körfez Harbi ve Alınan Dersler*, Nurel Matbaası, Ankara, 1994, s.19.

⁶ *Büyük Larousse*, c.17, Milliyet yay., İstanbul, 1986, s.8903.

⁷ *Temel Britannica*, c.13, Hürriyet yay., İstanbul, 1993, s.223.

⁸ *Yaşadığımız Dünya 1992 Ekonomik ve Jeopolitik Yıllık*, Metis yay., İstanbul, 1991, s.302.

⁹ David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, (çev.Mehmet Harmancı), 3.baskı, Sabah yay., İstanbul, 1994, s.139.

¹⁰ Mehmet Kocaoğlu, *Uluslar arası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, Genkur. Basımevi, Ankara, 1995, s.5.

¹¹ Genkur. Bşk. Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, *Çatışmayı Önle, Gerginliği Azalt, İstikrarı Yükselt*, Ulusal Strateji Dergisi, Yıl :2, Sayı :5, Mart-Nisan 1999, s.21.

güçlerin bölgedeki hükümlanlık hakları ve menfaatlerini korumak çabaları, bölgede barışın sağlanmasını engelleyen en büyük faktördür. Ortadoğu'daki karışıklık ve belirsizlik ortamının devamı pek çok devletin menfaatlerinin korunması gereğidir¹².

B- ORTADOĞU' DA DİNİ, ETNİK ve KÜLTÜREL YAPI

Bu bölgenin inanç renkliliği, her şeyden önce Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet olarak tanımlanan üç büyük tektanrılı dinin doğuş yeri olmasından kaynaklanmaktadır. Bölge halkının büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmasına rağmen, bunlar da kendi aralarında ciddi çatışmalara sebep olan mezhep farklılıklarıyla bölünmüşlerdir. Bölgede genel itibarı ile Sünni Müslümanlık yaygın iken, İran'da, Irak'ta ve Bahreyn'de Müslümanlığın diğer bir mezhebi olan Şiilik yaygındır. Lübnan da ise Şiiler ülkenin en önde gelen topluluğudur. Yemen'deki İsmailiyecilik ve Zeydilik, Lübnan ve Suriye'deki Dürzilik ve Alevilik Şiilikten doğan bazı mezheplerdir. Hıristiyanlar ise Lübnan'da Maruniler, Mısır'da Kıptiler, Suriye'de Ortodoks Yunanlılar, Irak'ta Keldaniler olarak bölge ülkelerinde yer alırlar. Musevilik ise esas olarak İsrail'de geçerlidir.

Bölgenin etnik-dilsel azınlık olarak da tasnif mümkündür. Farsça konuşan Peştular, Tacikiler, Hazariler, Türkçe konuşan Özbekler ve Türkmenlerin yanı sıra Nuristaniler ve Paşailer de mevcuttur. XX. yüzyıldaki bazı gelişmeler, bu etnik-dilsel azınlıkları devletsiz toplum haline getirmiştir. Filistin'de Filistinlilerin durumu devletsiz halk konumundadır. Bu konumdaki toplulukların 1990 yılı itibarıyla dağılımı İsrail'de 700.000, Batı Şeria'da 1.200.000, Gazze Şeridinde 750.000, Ürdün'de 1.500.000, Lübnan'da 400.000, Kuveyt'te 350.000 ve Suriye'de 250.000 olmak üzere toplam 5.000.000 kişi şeklindedir. Ayrıca bölgede etkinliği kabul edilebilecek diğer bir grup ise Petrol Zengini ülkelerde yabancı işçi olarak çalışanlardır. Yabancı işçilerin yaklaşık yedi milyona ulaşan kısmını, Arap olmayan Pakistan, Hindistan, Güney Kore, Sri Lanka gibi ülkelerden gelenler oluşturmaktadır¹³.

¹² Dr. Halit Erol, *Kudüs'ün Kutsallığı*, Özyurt matbaacılık, İstanbul, 2002, s. 9.

C- MİLLİYETÇİLİK AKIMININ ORTADOĞU' DA ETKİLERİ

Ortadoğu sahip olduğu özelliklerden dolayı tarih boyunca bir çok kavimlerin istilasına uğramıştır. Bu kavimlerden Türkler, XVI. yüzyılda Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde Ortadoğu'yu Osmanlı egemenliği altına almış ve XX. yüzyılın başına kadar yaklaşık 400 yıl ellerinde tutmuştur.

İslam kültür ve siyasi geleneği, Osmanlı Devletine kuruluşundan itibaren Balkanlara doğru genişlemesinde rehber olmuştur¹⁴. Osmanlı Devletinin din-gaza yapısallığına¹⁵ Ortadoğu'daki kutsal topraklarının hükümdarlığı da eklenince, Devletinin dini motifi daha da kuvvetlenmiştir. Böylece Müslümanlar imparatorluğun ayrılmaz parçası haline gelmiştir. XIX. yüzyıla kadar batıdaki toprak kayıplarına rağmen bu bölgede önemli bir sorun yaşanmamıştır.

XIX. yüzyılda, Sultan II. Mahmut'un başlattığı merkezileştirme ve batılılaşma süreci ile devlet bütünlüğüne olan tehditlere bazı tedbirler alınmak istenmiştir. Merkezileşme ve batılılaşma çabaları, Osmanlı Devletinin Araplar dahil diğer Müslüman kesimlerinde hemen ayrılıkçı ve milliyetçi sonuçlar doğurmamıştır.

Kanun-ı Esasi'nin 1908 yılında yeniden ilan edilmesi, bütün Osmanlı topraklarında coşkuyla karşılanmıştır. İttihat ve Terakki'nin siyasi programı, tüm Osmanlılara eşit hak ve yükümlülükleri kapsamaktadır. Bu dönemde Paris merkezli Suriye Merkez Komitesi'nin Suriye'nin özerkliğini talep eden isteği Araplar arasında destek bulamamış, bu isteği en şiddetli eleştiren ise Beyrut Mebusu Süleyman el-Bustani olmuştur. Bu olay 1908 vizyonuna Arap liderlerinin inandıklarını göstermektedir¹⁶.

İttihat ve Terakki, ilerleme ve birliğin sağlanmasında temel ilkenin eğitim olduğuna inanarak ülke çapında okullar açmaya başlamıştır. Eğitim ile birlikte basına da önem verilmiştir. Eğitim ve ifade özgürlüğü sayesinde yayıncılığın gelişmesi ortaya

¹³ Yaşadığımız Dünya ..., s.303.

¹⁴ Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1998, s.18.

¹⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 2. baskı, YKB yay., İstanbul, 2002, s.35.

¹⁶ Hasan Kayalı, *a.g.e.*, s.80.

dil sorununu getirmiştir. İttihat ve Terakki kendi programında devlet dili olarak Osmanlı Türkçe'sinin kamu alanlarında kullanılmasını olmaz ise olmaz kabul etmektedir. Bu yapılanmaya Rum ve Ermeni'ler kendi dillerinin de resmi dil olarak kabulünü isteyince, Araplar da aynı talebi ortaya koymuşlardır. Bu durum İttihat ve Terakki döneminde gittikçe artan ve siyasileşen bir anlaşmazlığın konusu olmuştur.

1908 vizyonunun beklentilere karşılık verememesinden oluşan düş kırıklığına rağmen, 1910 yılına kadar genellikle Arapların siyasi yönelimi, merkezi devleti destekleme görüntüsündedir.

1910-1911 yıllarında hükümetin yetersizliği, katı merkezîyetçi yönetimi, yapılan iyileştirmelerin köklü sosyal değişiklik getirememesi ve milliyetçilik olgusu sonucunda Arap vilayetlerinde ayaklanmaların başlamıştır. Genelde ayaklanmalar, hükümetin etki alanlarından uzak bölgelerde çıkmıştır. Buna rağmen 1911 Trablusgarp Savaşında Müslümanlar, halifenin etrafında toparlanmıştır. Bununla birlikte bu işgal ve işgalin bir şekilde kabullenilmesi Araplarda Osmanlı Devletinin kendini savunamayacak durumda olduğu kanısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlının küçüleceği veya ortadan kalkacağı düşüncesi hakim olmaya başlamış ve bu düşünceler sonucu bağımsızlık fikri Araplar arasında güç kazanmıştır.

1912 yılında başlayan Balkan Savaşıyla Osmanlı Devletinin siyasi, ekonomik ve diplomatik durumu daha da kötüleşmiştir. Kasım 1912 yılında Beyrut Valisi, Arap vilayetlerindeki Osmanlıdan ayrılan devletlerin hızla kalkındıklarına dair Araplarda oluşan inanç ve ayrılıkçı nitelikli örgütlenmeler hakkında İstanbul hükümetine uyarıda bulunmuştur¹⁷. Sömürgecilik anlayışında olan İngiliz ve Fransızlar, bu hassasiyeti kullanmaya başlayarak ilgilerini Arap vilayetlerinde yoğunlaştırmışlardır. Ayrıca 1912 Balkan Savaşı nedeniyle yüksek vergi ve askere çağırılma beklentileri Araplarda endişeye sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti, savaş cephelerinde yenilgiler, içeride ise siyasi ve ekonomik sıkıntılar ile çöküşe doğru giderken, Arap vilayetlerindeki gayri memnun unsurlar, yabancı himayesi altında özerklik sağlayacak bir siyasi formülü bu dönemde dile getirmekteydiler. Bazı Arap liderleri, Arap Halifeliği kavramını yeniden ortaya atmışlardır. Ancak bu fikir Hıristiyan ve Müslüman Araplar arasındaki uçurumu

¹⁷ A.g.e., s.139.

büyütürken, Müslümanları destekler görünümündeki İngiltere'nin ve Hıristiyanları destekler görünümündeki Fransa'nın bölgede ki konumlarını güçlendirmektedir¹⁸.

Balkan savaşı sonucu Balkan topraklarının kaybedilerek bölgedeki Müslümanların Anadolu'ya göç etmesi sonucu, 1912-1913 yıllarında Müslümanlar sayısal olarak artmış, bunun bir yansıması olarak, İttihat ve Terakkinin düşüncelerinde İslamiyet daha etkin hale gelmiştir. Bu maksatla Arap vilayetlerinde İslami propaganda yaygınlaştırılmıştır. Arap vilayetlerinde ki bu propaganda faaliyetleri için Teşkilat-ı Mahsusa isimli istihbarat birimi görevlendirilmiştir¹⁹.

İttihat ve Terakki tarafından uygulanan merkezileştirme programının hedefi, İmparatorluk üzerinde denetimi sağlamak ve ayrılıkçı eğilimleri kontrol altına almaktır. Faaliyetlerini bu mihverde tutan İttihat ve Terakki liderleri, dini ve stratejik açıdan önemli olduğunu değerlendirdikleri Hicaz bölgesi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Hicaz'ın etkin ileri geleni olan Şerif Hüseyin'i hedeflerine ulaşmada aracı olarak kullanmışlardır. Fakat yeterince kontrol altında tutulamayan Şerif Hüseyin, 1914 yılında kendi kişisel gücünü artıracak faaliyetlere girişmiş ve Osmanlı Devletinin I nci Dünya savaşına girmesini fırsat kabul ederek 1916 yılında Hicaz'da ayaklanmıştır. Bu ayaklanma, Arapların uluslaşma ümidini artırmış ve İngilizlerin Suriye ve Filistin'i işgalini kolaylaştırmıştır²⁰. Savaşın sonunda ise tüm Arap vilayetleri Osmanlı egemenliğinden çıkmıştır.

D-KÖRFEZ BÖLGESİ

Ortadoğu'nun içerisinde yer alan ve kendine özgü siyasi, ekonomik ve stratejik özellikleri bulunan Basra Körfez bölgesinin ayrıca incelenmesi gereklidir. Körfez bölgesinde İran, Irak ve Suudi Arabistan gibi üç büyük devlet ile Kuveyt, Birleşik Arap Emirliği, Bahreyn, Katar ve Umman gibi beş küçük devlet bulunmaktadır. İran dışında kalan devletler etnik köken bakımından Arap devletleridir.

Basra Körfezi esas itibarıyla Hint Okyanusu'nun uzantısından oluşan ve Arap Yarımadası'nın doğusu ile İran'ın güney batısı arasında kalan , yüzölçümü 240.000 km²

¹⁸ A.g.e., s.142.

¹⁹ P. H. Stoddard , *Teşkilat-ı Mahsusa*, (çev. Tansel Demirel) , Arba yay., İstanbul, 1993 , s.12.

²⁰ Hasan Kayalı, a.g.e., s.193.

olan deniz alanıdır. Kuzeybatıda Şatt-ül Arap'tan güneydoğuda Hürmüz Boğazı ile Umman körfezine kadar 615 mil uzunluğundadır. Bununla beraber Basra Körfezi denildiğinde İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar ve Umman'ı içerisine alan 5 milyon km² lik bir kara alanı anlaşılmaktadır²¹.

Bu bölgenin genel yapısında çöl ikliminin hakim olması ve verimli toprakların az oluşu nedeniyle kısır bir tarımcılık söz konusudur. Mekanik esaslı sanayileşmenin geri kalmış olmasına rağmen petrol en önemli gelir kaynağı durumundadır.

Kanıtlanmış petrol rezervinin %65'ni barındıran Ortadoğu, fosil yakıtlar denildiğinde akla gelen ilk bölgedir²².

Körfez ülkeleri, 1989 yılı itibariyle dünya petrol üretiminin dörtte birini gerçekleştirmiştir. Suudi Arabistan 270 milyon, İran 144 milyon, Irak 140 milyon, Birleşik Arap Emirliği 97 milyon, Kuveyt 95 milyon ton petrol üretimi gerçekleştirmiştir. 1990 yılı değerleri ile bu bölgenin petrol rezervleri, dünya petrol rezervinin %65.7'ni oluşturur. Sahip olduğu petrol rezervleri, Körfez ülkelerine ekonomik açıdan büyük önem kazandırmaktadır. Ortadoğu petrolünün üretimi %98 oranında İran Körfezi kıyılarındaki altı devlette toplanmıştır Bunlar, İran, Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, Katar ve Bahreyn'dir²³. Yapılan araştırmalara göre, dünyadaki diğer petrol rezervlerinin tükenmesi sebebiyle önümüzdeki 15-20 yıl içerisinde Körfez ülkelerinin sahip olacakları petrol rezervlerinin oranının %85' lere tırmanacağı tahmin edilmektedir. 1990 yılı değerleri esasınca dünya petrol rezervlerinin %25.3'ü Suudi Arabistan'da, %9.9'u Irak'ta (Irak'ın kanıtlanmış 112 milyar varil, 215 milyar varil ise tahmini rezerve sahiptir. Ancak Batı Çölünün henüz araştırılmamış olması bu tahmini artırmaktadır. Petrol kalitesini belirleyen en önemli ölçüt gravitedir. Irak petrolünün gravitesi ise 24° ile 42° arasındadır. Bu yüksek kalite değeridir.²⁴), %9.8'i Birleşik Arap Emirliğinde, %9.4'ü Kuveyt'te, %9.2'si İran'da bulunmaktadır²⁵. Dünya petrol rezervlerinin %2.6'sına sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nin 1989 yılında dünya petrol üretiminin %25.5'ini tüketmesi, Körfez petrolünün özellikle ABD için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

²¹ Tayyar Arı, *Basra Körfezinde Güç Dengesi*, Alfa yay., 4. baskı, 1999, s.10 .

²² Serhat Erkmen-Gökçe Dalgıç, *İran-İrak-Suriye Üçgeninde Enerji İlişkileri*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, Sayı: 14, Haziran 2001, s. 94.

²³ Daniel Durand, *Milletlerarası Petrol Politikası*, (çev. Ahmet Angın), Akşam Kitap yay., İstanbul, 1966, s. 50.

²⁴ Serhat Erkmen-Gökçe DALGIÇ, *a.g.m.*, s. 95.

Bölge ülkeleri genel olarak Müslüman olmalarına rağmen siyasi ve tarihi sorunların yanı sıra sınırlar, mezhep ayrılıkları ve ideolojik ayrılıklar nedeniyle aralarında anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Körfez ülkeleri, bu sorunlar ve Batılı devletler ile birebir ilişkilerinden kaynaklanan konular nedeniyle farklı politikalar üretmekte, dolayısıyla bölgeyi ilgilendiren konularda birlikte hareket edememektedirler. Ayrıca modern Körfez ülkelerinde dahi halen kabile geleneği devam etmektedir. Kabile-geleneğinde, siyasal istikrar şekli hiyerarşi niteliktedir. Bunun yanı sıra tüm otoritenin ailenin en yaşlısında olması ve aile yapısının politikaya doğrudan etken olması, halkın yönetime katılımını olumsuz etkilemektedir. Bu yapılanma her ne kadar siyasal açıdan istikrar getiriyorsa da, modernleşme ve ekonomik gelişme için engel niteliğinde olduğu yaygın bir kanıdır.

Din yapısallığı ise mezhep farklılıklarından ötürü istikrarsızlık unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Şii-Sünni ayrımı esas sorundur²⁶.

Körfez ülkelerinin hepsinde farklılıklar olmakla beraber İslam'a dayanan rejimler başta bulunmaktadır. Ancak Irak nitelik olarak bu konumdan farklıdır. 1968 yılında başa geçen Baas rejimi²⁷ sosyalizm tabanlı olmasına rağmen nasyonalist bir yapı sergilemektedir. Tek partiye ve tek adama dayanan bir yapıda olup, Meclisin görevi daha ziyade onay mekanizması görünümündedir. Bu niteliği ile ve şeriat harici laik karakteri ağır basan tek Arap devleti olan Irak, bölge ülkelerinin geleneksel yapısına ters düşmekte ve bölgede gerginliklere neden olmaktadır.

Siyasi yapıları mutlak monarşiden meşruti monarşiye hatta sınırlı parlamenter monarşiye yaklaşan ama genelde otoriter görünümünü koruyan Körfez ülkeleri ekonomik açıdan karma ekonomiyi sürdüren, özel ve yabancı sermayeyi teşvik eden bir yapıdadır. Liberal ekonominin göstergesi olan özelleştirme çalışmaları gelişmektedir²⁸. Bölgenin 1990 yılına kadarki ekonomik yapıları incelendiğinde :

- Irak, 66.1 milyar dolarlık gayri safi yurtiçi hasılasına, % -7.7 büyüme hızına, 3621 dolar kişi başı milli gelire,% 45 enflasyon değerine sahiptir.

- Suudi Arabistan, gayri safi yurtiçi hasılası olarak 89.99 milyar dolara, % -1.1 büyüme hızı ve 6230 dolar kişi başı milli geliri ile enflasyon değeri% 2 'dir.

²⁵ Yaşadığımız Dünya ..., s.302.

²⁶ Şii kelimesi Arapça da Shi-at Ali kelimesinden gelmekte ve Ali'yi sevenler anlamındadır. Bkz. Tayyar Arı, a.g.e. s. 14.

²⁷ Baskın Oran, *Kalkık Horoz*, 2. baskı, Bilgi yay., 1998, s.29 .

²⁸ Tayyar Arı, a.g.e. s. 15,34.

- Kuveyt, 33.08 milyar dolarlık gayri safi yurtiçi hasılasına, %2.2 büyüme hızına, 16.380 dolar kişi başı milli gelire, % 2 enflasyon değerine, sahiptir.

- İran, 3.1 milyar dolarlık gayri safi yurtiçi hasılasına, %1.8 büyüme hızına, 220 dolar kişi başı milli gelire, % 47.9 enflasyon değerine sahiptir.

- Diğer Körfez ülkelerinden Birleşik Arap Emirliğinde, %-4 büyüme hızı, 19.702 dolar kişi başı milli gelir ile % 8 oranında enflasyon, Umman'da ise %10.3'lük büyüme hızı, 5.220 dolar kişi başı milli gelirle sıfır oranında enflasyon değerleri vardır. Bahreyn, %-0.4 büyüme hızına, 6.360 dolar kişi başı milli gelire ve % 0.9'lük enflasyon oranına sahiptir. Katar'da büyüme hızı %-5.8, kişi başı düşen milli gelir 9920 dolar , enflasyon değeri ise % 4.8'dir²⁹.

1991 yılı sonrası bölge ülkelerinin ekonomik göstergelerinin rakamları incelendiğinde, İran'da 1992 yılı itibarıyla gayri safi milli hasıla 135.9 milyar, kişi başına düşen milli gelir ise 2.120 dolar, Irak'ta 1993 yılı itibarıyla gayri safi milli hasıla 19 milyar, kişi başına düşen milli gelir ise 870 dolar , Suudi Arabistan'da 1997 yılı itibarıyla gayri safi milli hasıla 140.6 milyar, kişi başına düşen milli gelir ise 7.000 dolar olduğu görülmektedir.

Irak üç büyük petrol üretim bölgesi olmasına (Ayn Zala ve Bumah, Kerkük bölgesi, Zübeyr ve Rumalia bölgesi) olmasına³⁰ ve ihraç gelirlerinin %80'ini petrolden sağlamasına rağmen, 1998 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 986 sayılı kararı gereği üretilen yıllık petrolün 2.3 milyon variline savaş tazminatı olarak el konulmuştur. Suudi Arabistan'ın gelirlerinin ise %85'i petrolden sağlanmakta olup 1997 yılı itibarıyla 33 milyar dolar dış ticaret fazlası vardır. Kuveyt'te ise petrol endüstrisi gayri safi milli hasılanın %40'nı oluşturmaktadır. 1993-1997 yılları arasında 5.1 milyar dolar olarak gerçekleşen dış ticaret fazlası, 1998 yılında dünyada yaşanan krizler sebebiyle 2 milyar dolara düşmüştür³¹. Bu durumda petrolün Ortadoğu ekonomisi için ne kadar önemli olduğu açıkça görülmektedir.

²⁹ Yaşadığımız Dünya ...,308 , 312.

³⁰ Jacqueline Beaujeu-Garnier, *Ortadoğu Ekonomisi*, (çev. Ahmet Angın), Akşam Kitap yay., İstanbul, 1967, s. 82.

³¹ Tayyar Arı, *a.g.e.* s. 23-34.

E- ORTADOĞU ve BÜYÜK DEVLETLER

1- ORTADOĞU TARİHİ

Herşeyden önce Ortadoğu tarihin kaynağı olmuş, insan toplulukları arasında ilk ticaret, ilk tarım, ilk şehircilik Ortadoğu'da doğmuştur. İnsan ilişkileri arasındaki bir ilişki biçimi olan ilk savaşta burada yapılmıştır. Tarihin ilk antlaşması, Kadeş Ortadoğu'da yapılmıştır³².

Günümüze doğru gelirken, XX. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti ve İngiltere'nin çıkar çatışmalarına sahne olan Ortadoğu, I. Dünya savaşının sonuna kadar bu çekişmelerden ötürü iki kutupluluk özelliği taşımıştır. Basra vilayeti dahil olmak üzere Yemen'e kadar Arap Yarımadası Osmanlı Devletinin denetiminde, Süveyş Kanalı bölgesi ve Hindistan'a giden deniz yolu ise İngiltere'nin kontrolündedir. İngiltere, Hindistan sömürge yollarına ve denizlerde ki üstünlüğünün tehdit edilme olasılığına karşın, bölgede Osmanlı dahil herhangi bir devletin egemenlik kurmasına karşıdır.

1898 yılında Konya-Bağdat-Basra güzergahında demiryolu inşa projesinin ortaya çıkması ve bu projenin, Osmanlı Devleti tarafından Almanlara verilmesi sonucu stratejik değeri artan Körfez ülkeleri ve özellikle Kuveyt üzerinde mücadeleler şiddetlenmiştir. İngiltere, bu bölgede Osmanlı - Alman etkinliğinin artacağı ve bölge üzerindeki egemenliğinin azalacağı endişesini taşımaktadır.

Kuveyt, aynı zamanda sahip olduğu kömür havzaları ve deniz üssü olma niteliğinden dolayı, Rusya ve İngiltere arasında da rekabete neden olmaktadır. Rusya ise, İngiltere'nin etkinliğini azaltmak ve Hindistan yolu denetiminde söz sahibi olmak amacındadır.

İngiltere bölgedeki varlığını, bölge şeyhleri ile yaptığı antlaşmalarla kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Yaptığı antlaşmaların içeriğinde, bölgeden İngiltere'nin onayı olmadan herhangi bir arazi parçasının hiçbir devlete kiraya verilmeyeceği,

³² Cengiz Çandar, *Ortadoğu Çıkmazı*, 2. baskı, Hil yay., İstanbul, 1984, s.11.

yabancı devlet memuru kabul edilmeyeceği ve arazi terk edilmeyeceği konuları vardır. Bu ikili antlaşmalardan ötürü bölgede tansiyon yükselmiş, nihayetinde 1913 yılında Osmanlı, Rusya, İran ve İngiltere arasında yapılan görüşmeler ile sorunlar nispeten çözümlenmiştir. Taraflar Kuveyt'in Osmanlı kazası olduğunu, İngiltere'nin bölge şeyhleri ile imzaladığı antlaşmaların geçerliliğini, Bağdat-Basra demiryolunun Kuveyt'te uzatılacak bölümünün İngilizlerce inşasını kabul etmişlerdir³³. 1914 yılında da Kuveyt İngiliz himayesinde bağımsız bir prenslik haline gelmiştir. Osmanlı'nın bütün olanları kabul etmesinin temelinde, I. Dünya Savaşı öncesinde İngilizleri bölgeden uzaklaştırmak için kuvvetlerini bölgeye yoğunlaştıracak konumda olamaması yatmaktadır.

I. Dünya Savaşı devam ederken İngiltere, Arap halkını Osmanlılara karşı ayaklandırmak için özellikle Mekke Şerifi Hüseyin ile bir takım antlaşmalar yapmış O'na bir "*Arap Devletler Federasyonu*" kurdurmayı vaat ederek onu kışkırtmıştır. Şerif Hüseyin ile bu görüşmeleri yapan İngiltere, aynı zamanda 1915 yılında Necd Emiri İbni Suud ile anlaşarak buna da, Basra'nın güneyinde bir devlet kurmayı vaat etmiştir³⁴. Ancak bu politikayı izlerken Fransa ile bu bölgenin paylaşılmasını da planlamıştır³⁵.

Rusya'da 1917 Devrimi ile iktidarı ele geçiren Bolşeviklerin Osmanlı toprakları üzerinde gizli antlaşmaları açıklamaları ve Wilson prensiplerinin zorlaması nedeniyle İngiltere-Fransa 7 Kasım 1918'de ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiri ile bölge halkının serbest seçimlere dayanan milli idareler kurmasını kabul etmelerine rağmen 1920 San Remo Konferansı'nda Ortadoğu'yu manda rejimlerine bölerek aralarında paylaşmışlardır³⁶.

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yenilmiş ve yeni kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ise kendi iç sorunlarına dönmüştür. İngiltere ise

³³Tayyar Arı, *a.g.e.*,s.103.

³⁴ İsmet Küçükkaragöz, *Irak'taki Türkmen Varlığı*, HAK yay., İstanbul, 2000, s.63.

³⁵ İngiltere ve Fransa 16 Mayıs 1916 'da arasında Sykes-Picot antlaşmasını imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre Suriye'nin Akka'dan itibaren kuzeye doğru bütün kıyı bölgesi (Beyrut dahil), Adana, Mersin bölgeleri Fransa'nın olacaktır. Bağdat-Basra arasındaki Dicle ve Fırat bölgesi de İngiltere'ye kalacaktır. Geri kalan topraklarda ise bir Arap Devleti veya Federasyonu kurulacaktır. Ancak bu Arap Devletinin Akka-Kerkük hattının kuzeyi Fransız, güneyi İngiliz nüfuz alanlarında bulunacaktır. Ayrıca İskenderun serbest liman ve Filistin de uluslar arası bölge kabul edilmiştir. Bkz. Fahir Armaoğlu, *20 . Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., 8 . baskı, Ankara, 1986, s.126.

³⁶ *A.g.e.* s.198.

Yemen hariç tüm Arap Yarımadası'nın, Bağdat, Musul ve Basra vilayetlerinin ve İran'ın kontrolünü ele geçirmiştir.

İngiltere Körfez üzerindeki bu yapılanmasını, çeşitli siyasi ve milliyetçilik olaylarından ötürü 1932 yılında büyük oranda sona erdirmiş, ancak denetim gücünü bu bölgede devam ettirmiştir. II. Dünya savaşına kadar Ortadoğu bu şekilde bir siyasi yapı arz etmeye devam etmiştir. Fakat, dünya haritasında değişikliklere neden olan savaş sonrasında ise ortaya çıkan yeni siyasi faktörler bu tarihten itibaren milletlerarası ilişkilerin zeminini oluşturacaktır. Bu faktörler şu şekilde ifade edilebilirler :

- Savaş sonrası uluslararası politika yapısı değişmiştir. Süper devlet kavramı ortaya çıkmış, ikili bir yapı oluşmuş ve dünya devletlerinin büyük bir kısmı Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olmak üzere bu iki devlet etrafında birleşmiştir.

- Uluslararası ilişkilere doktrin ve ideoloji unsurları ilk defa Sovyetler Birliği aracılığı ile girmiştir. Sovyetler Birliği'nin, doktrinini dünya üzerinde hakim kılma hedefi ve buna bazı devletlerin karşı koyma girişimleri çatışmalara ve yeni yapılanmalara neden olmuştur.

- Uluslararası politikanın alanları genişlemiş, Avrupa politikası, yerini dünya politikasına devretmiştir.

- Ekonomik sorunlar uluslararası ilişkilerde ön plana çıkarak ağırlığını artırmıştır³⁷.

II. Dünya savaşından zayıflamış çıkan İngiltere'nin bu bölgedeki etkinliği de gittikçe azalmıştır. Savaş sonrası iki kutuplu görünüm kazanan uluslararası sistemin etkileri bu bölgeye de yansımıştır. Savaş sonrası başını Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çektiği soğuk savaş dönemi başlamış, bu durum NATO ve Varşova paktlarının doğmasına neden olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri merkezli NATO ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği merkezli Varşova Paktı savaş sonrası kurulan ve gittikçe genişleyen iki büyük organizasyondur. NATO, Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğinde on iki Batılı Avrupa Devleti tarafından Sovyet Rusya'nın yayılmacı sosyalist emellerine karşı katılımcı devletlerin barış ve güvenliklerini sağlamak üzere 4 Nisan 1949 yılında kurulmuştur. 1952 yılında Türkiye'nin de aralarına katıldığı bu

³⁷ A.g.e., s. 419.

birlik, tüm dünya üzerinde Sovyetlere karşı soğuk savaşı ciddi bir şekilde devam ettirmiştir. 1953 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin sosyalist devletlerle kurduğu Varşova Paktı ise Sovyet emellerinin gerçekleştirilmesi için NATO'ya karşı 14 Mayıs 1955 tarihinde oluşturulan bir kuruluştur.

Bu iki kuruluş da emellerini güç kullanarak gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu güç gösterisi, özellikle Sovyet etkisinin bittiği Yunanistan, Türkiye ve İran çizgisinde devam etmiştir. Bu çizginin, önemli petrol yataklarının bulunduğu güneyine inmek isteyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile bu bölgeyi kaptırmak istemeyen Amerika Birleşik Devletleri arasında Ortadoğu bölgesinde ciddi siyasi çekişmeler yaşanmıştır. Bu çekişmeler petrol yataklarının büyük kısmının bulunduğu Körfez bölgesinde daha yoğun olarak görülmüştür.

2-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN KÖRFEZ POLİTİKASI

Amerika Birleşik Devletlerinin bölge ile ilgisi büyük petrol şirketlerinin ayrıcalıklar elde etmeye başladığı 1930 yıllara kadar uzanmaktadır³⁸. Amerika Birleşik Devletleri, II. Dünya savaşından sonra İngiltere'nin bu bölgedeki etkinliğinin giderek azalması, nihayetinde 1971 yılında çekilmesine kadar bu bölgeye askeri açıdan yanaşmamıştır. Ancak bu tarihten sonra bu bölge ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

Savaş sonrasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin İran'dan askerlerini çekmemesi, Türk Boğazlarından üs istemesi ve Yunanistan'daki iç savaşı desteklemesi gibi gelişmeler uluslar arası siyasetin tekrar ısınmasına neden olmuştur. Savaştan zayıflamış olarak çıkan İngiltere, ekonomik sorunları nedeniyle de bu yoğun siyasi olaylarla tek başına baş edemeyeceğini anlamış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımını istemiştir. Ancak bu şekilde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yayılmacılığının önleneceği düşüncesiyle İngiltere, tüm sorumluluklarını Amerika Birleşik Devletleri'ne dahi devretmeyi teklif etmiştir. İran ve Türkiye'nin Sovyet etkisine girmesi ile Ortadoğu, Yunanistan'ın Sovyet etkisine girmesi ile

³⁸ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 56.

Avrupa'nın güvenliğinin tehdit edileceği düşüncesiyle İngiltere, 24 Şubat 1947 yılında, Amerikan Dış işleri Bakanlığına iki rapor sunmuştur.

Raporlarda Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyet etkisine karşı korunmasının önemi ve olası gelişmeler yer almaktadır. Ancak bu gelişmeler yaşanırken zaten Amerikan görevlileri daha önceden bu iki ülke ile gerekli temasları sağlamışlar ve bir takım gayri resmi güvenceleri vermişlerdir³⁹. Raporunda yer alan inceleme sonuçları, Yunanistan'ın Demir Perde gerisine kayması halinde Türkiye'nin uzun süre Sovyet bloğu içerisinde tek başına dayanmasının çok güç olacağı, tam tersi durumda ise Yunanistan'ın kesinlikle dayanamayacağını göstermektedir. Bu iki oluşum da Avrupa ve Ortadoğu için tehdit anlamındadır.

Amerikalı Kuvvet Komutanlarının bu konuda Amerikan Kongresi'ne sundukları raporda ise Türkiye'yi, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu da Sovyet yayılcılığına karşı doğal bir engel olarak görmekte, Domino Kuramı ile olaylar dizisini açıklamaktadırlar. Bu kurama göre Türkiye Sovyetlere karşı koyarsa, bütün Ortadoğu ülkeleri de bu kararlılığı gösterecektir. Raporun son cümlesi çarpıcıdır: "*Rusya, Türkiye'yi barış döneminde yutabilirse, bizim Ortadoğu'yu savaşla savunma yeteneğimiz tümüyle yok olur*"⁴⁰.

Bu inceleme ve görüşmeler sonucunda, "*Truman Doktrini*" olarak yeni bir Amerikan politikası ortaya çıkmıştır. Bu dönüm noktası niteliğindeki doktrin, barışın tehdit edildiği her gelişmeyi, Amerika Birleşik Devletlerinin güvenliği için tehdit kabul etmek ve dış baskılara direnen özgür insanları her şekilde destekleme kararı şeklinde ifade edilebilir. Amerika Başkanı Truman vasıtasıyla Türkiye ve Yunanistan'a gerekli yardımlar yapılmış ve diğer Ortadoğu devletleri Amerika tarafından Sovyet tehdidi konusunda uyarılmışlardır. Ancak Ortadoğu liderlerinin tarafsızlık politikasını esas kabul etmeleri sonucu bu uyarılar etkisiz kalmıştır. Bununla beraber bölge liderlerinin bu politikayı uygulamaları Ortadoğu'yu Sovyet etkisinden korumuş olsa da Amerika Birleşik Devletleri'nin rahatlamasına yetmemektedir. Bu sebeple 1947 yılında Amerikan Dış politika yetkilileri ve Kuvvet Komutanları, Ortadoğu'daki barışın Amerika Birleşik Devletleri için hayati önem taşıdığı sonucuna varmışlar, bu bölgeyi gerektiğinde savunmak için siyasal, ekonomik hatta askeri gücü kullanmayı Amerikan

³⁹ George Mcghee, *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, Bilgi yay., Ankara, 1992, s. 52.

⁴⁰ *A.g.e.*, s. 57.

politikası olarak kararlaştırmışlardır⁴¹. Bu kararın görünürdeki sebebi Sovyet doktrin yayılmacılığının önlenmesidir.

1950 yılı Mart ayında Dış Yardım Yasası konusunda Amerikan senatosunda yapılan görüşmelerde, Ortadoğu'nun Sovyet etkisi altına girmesi halinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin gücünün ölçülemeyecek kadar artacağı ve sonuçta soğuk savaşın uzayacağı konusu değerlendirilmiştir. Ayrıca bu görüşmelerde, Suudi Arabistan'ın dünyanın en büyük petrol rezervine sahip olması ve “kutsal yerlerin koruyucusu” olması nedeniyle İslam dünyasında önemli bir yeri olduğu, bu sebeple bu ülke ile ilişkilerin geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu maksatla bir Amerikan temsilcisi görevlendirilmiş ve temsilci 1945 Roosevelt tarafından başlatılan Suudi Arabistan Özel ilişkisini takviye ederek bugünkü haline getirilmesine yardımcı olmuştur⁴². Amerika Birleşik Devletleri bu dönemde 1947 yılında Suudi Arabistan ile “askeri üs”, Bahreyn ile “liman kolaylığı” öngören antlaşmalar yapmıştır. Bu gelişmeler sonucu geleneksel İngiliz-Rus çekişmesi, yerini Amerikan – Rus çekişmesine bırakmaktadır. Ancak Amerikan hükümeti içinde bu bölgenin İngiltere'nin halen Süveyş'i elinde bulundurduğu, İran'da etkinliğini devam ettirdiği ve Körfez' de dominyonlarını koruduğu tereddütleri de vardır⁴³.

Amerikan Birleşik Devletler Başkanlığına Eisenhower'in geçmesi ile Amerika'nın Ortadoğu politikası aktifleşmeye başlamıştır. Bu politikanın gelişmesindeki ana sebepler, iki kutuplu çatışma bölgesinde İngiltere'nin konumunun tamamen sarsılması, Arap ulusçuluğunun artması ve doğan boşluğun ancak Amerikalılar tarafından doldurulabileceği olmasıdır.

Bu dönem gelişmelerinde İngiliz ve Amerikan stratejistleri, bir Ortadoğu Savunma Örgütü kurulması yönünde çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Ancak Arap tepkileri nedeniyle bu gerçekleştirilemeyince 1955 yılında bölgenin kuzey ülkeleri arasında Bağdat Paktı olarak bilinen Türkiye, Irak, İran Pakistan ve İngiltere'den oluşan bir savunma kuşağı oluşturulmuştur. Bu savunma kuşağından Irak 1959 yılında ayrılacak ve paktın ismi CENTO (CENTO, Central Treaty Organization)'ya dönüşerek 1979 yılında kendini fesih edecektir.

⁴¹ *A.g.e.*, s. 103.

⁴² *A.g.e.*, s. 105.

⁴³ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.68.

1956 yılında ulusçuluk ve toplumsal reform taraftarı olan Mısır'da, batılı devletlerin yardım etmeyi ret etmeleri sonucunda Süveyş kanalının millileştirilmesi gerçekleşmiştir. Bu gelişme sonucunda İngiltere, Fransa ve İsrail birleşerek Mısır'a saldırmışlar ve kanal bölgesini işgal etmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri bu konuda ikili davranmıştır. Saldırgan devletleri Arap kamuoyu nezdindeki durumunu korumak için kınarken esasında bu gelişmeleri de kendi çıkarı açısından gerekli görmektedir. Çünkü Avrupa petrol gereksinmesinin % 75'i Ortadoğu' dan karşılanmakta ve bu oranın büyük bir kısmı Süveyş Kanalı vasıtasıyla Avrupa'ya ulaşmaktadır. Kanalin Mısır kontrolünde olması Batı dünyası için büyük bir tehlikedir.

Bu olayın Amerika açısından bir diğer olası gelişimi, bu olaylardan Sovyetlerin yararlanma ihtimalidir. Beklenen olmuş Sovyet etkisi bu olaydan sonra bölgede artmıştır. Bunun üzerine Eisenhower Doktrini olarak bilinen karar tüm dünyaya duyurulmuştur. Eisenhower Doktrini, uluslar arası komünizm kontrolündeki herhangi bir devletin saldırısına uğrayan Ortadoğu devletlerini askeri güç dahil olmak üzere gerekli her türlü vasıtalar ile korunacağı ve bu doğrultuda askeri yardım yapılmasını içermektedir⁴⁴. Ancak bu doktrinde hangi tür olaylara karşı tepki verileceği açıkça belirtilmemiştir. 1960'ların sonlarına kadar bu doktrin Amerikan' ın Ortadoğu politikasında etkili olmuştur.

1969 yılında Nixon doktrini adı altında yeni bir Amerikan Körfez Bölgesi dış politikası oluşmaktadır. Bu politika değişikliğinin temelinde uluslar arası ilişkilerde başlayan yumuşama vardır. Çünkü Nixon Amerikan Kongresine yaptığı konuşmada, II nci Dünya Savaşı sonrasının getirdiği düzende bir değişme olduğu ve bu yeni dönemi karşılayacak şekilde politika oluşturulması gerektiği yönünde bir değerlendirme yapmaktadır. Devamında Amerikan' ın üstlendiği sorumlulukların diğer müttefik ülkelerce paylaşılması istenmektedir. Bununla birlikte askeri taahhütlere uygun olarak ekonomik ve askeri yardımlara devam edilecek ancak ülkelerin savunulmasında asıl sorumluluk kendilerinde olacaktır. Bu doktrin Körfez bölgesinde ki İran ve Suudi Arabistan hariç tüm ülkelere uygulanmaya başlanmış, bu iki ülkeye "iki ayaklı" (Twin Pillar) adı verilen politikaya gereği silah transferi artırılarak bölgenin savunulması görevi verilmiştir. Bu safhada Amerikan politikası dört noktada özetlenmektedir.

⁴⁴ A.g.e., s. 71.

- Körfez bölgesindeki istikrar için İran ve Suudi Arabistan arasında işbirliğinin teşvik edilmesi,
- Amerika'nın Körfezdeki bir miktar deniz gücünün muhalefetlere rağmen muhafaza edilmesi,
- Amerika'nın Körfeze teknik yardımının ve diplomatik temsilciliklerinin artırılması,
- Zayıf durumdaki Körfez ülkelerinin desteklenmesi.

Bu doktrinsel yapı, 1979 yılına kadarki İran devrimi ve Afganistan işgaline kadar korunmuştur.

Bununla birlikte 1975'te kongrede Amerikan Dış işleri Bakan yardımcılarında Sidney, Körfez politikalarının esasını şu şekilde ifade etmektedir :

- Bölgedeki petrolün bizim ve müttefiklerimizin gereksinmelerini karşılayacak miktarda ve makul fiyatlarla sevkini sağlamak,
- Petrol ihraç eden ülkelerin artmakta olan gelirlerini, ekonomik kalkınmayı destekleyecek şekilde ve uluslar arası sistemi geliştirici yönde kullanmalarına çalışmak⁴⁵.

Nixon ile başlayan bu politika ise İran Devrimi, uluslar arası terör faaliyetleri ve güvenlik anlayışının tekrar sorgulanması gibi nedenlerden ötürü değişikliğe uğramıştır. Bu gün Amerikan' ın politikasına etken olan kavramlar jeopolitik analiz kabulleridir⁴⁶.

⁴⁵ A.g.e., s. 74.

⁴⁶Geo (arz) ve politik (siyasi) sözcüklerinden çıkan Jeopolitik, devletlerarası ilişkilerde, devletin kudretinin oluşumunda, kuvvet dengelerinin şekillenmesinde, kapsamına aldığı kaynaklarla ülkelerin, hayat ve faaliyet alanlarının; mekanın, doğanın, coğrafi konumun etkisini belirleyen, vurgulayan bilgi disiplini. Politikaların tayininde coğrafya unsurlarından faydalanmayı hedefler. Bu yönü ile dinamik bir yapıdadır. Günümüzde jeopolitizm konusunda ortaya konulan pek çok teoriden en kabul görüleni Amerikalı akademisyen N.J. Spykman'ın "*Rimland*" olarak ifade ettiği kenar kuşak teorisidir. Bu teori, niteliksel olarak daha önce Mahamn tarafından savunulan deniz hakimiyeti teorisi ile Avrasya merkezini kalpgah olarak gören Mackinder'in kara hakimiyet teorisinin Amerikan pragmatizmiyle birleşimidir. Teori, Amerika'ya karşı tehditlerin eski dünyadan geleceği, bu sebeple tehlikeyi önceden

Soğuk savaş döneminde bölgedeki Amerikan politikasının “kutsal üçlüsü” petrol, İsrail’in güvenliği ve Sovyet yayılmacılığın engellenmesi iken, 90’larda son madde yerini terörizm ve bununla özdeşleştirilen köktendencilikle mücadeleye bırakmıştır⁴⁷. Bu konuda diğer bir görüş ise, Amerika Birleşik Devletlerinin Ortadoğu politikasını belirleyen mantığın üç temel noktası olarak:

- Ortadoğu’da yeni dünya dengelerine göre Amerika Birleşik Devletleri hemagonyasının yeniden sağlanması,

- Amerika Birleşik Devletleri’nin kendi ekonomik ve stratejik çıkarlarını sürdürebilmesi için istikrarlı bir bölge güvenlik alanını devam ettirmekten sorumlu olduğu varsayımı,

- Küresel güç olarak iki-üç cephede eş zamanlı olarak gücünü sürdürebilme yeteneği ve isteğini sürdürmesi,

- Bunlara ek olarak, konjonktürel gelişmelerin etkisinin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri’nin bölgedeki temel politikası olan İsrail’in güvenliğinin sağlanması, Ortadoğu petrolünü kontrol altında tutması ve bölgedeki Amerikan çıkarlarına karşı güçlerin etkili olmasını engellemek olarak ifade edilmektedir⁴⁸.

ABD, Ortadoğu hakimiyetini gerçekleştirmek için bütün unsurlarını kullanmaktadır. Bu unsurlar vasıtasıyla bölgedeki kuvvetli devletleri kendisine rakip olanları, kendi tesirine alamadıklarını çeşitli nedenlerle bertaraf etmektedir. İsrail’i kendi ileri karakolu gibi kullanmakta ve devamlı olarak kuvvetlendirmektedir.

Özellikle Irak-İran savaşında Irak’ın şişirilmesi ve Irak’ın bu şişirilmeye Kuveyt’e yönelmesi ve bu bahane ile bölgesel güç pekiştirilmesi için Irak’a müdahale

karşılama gerektiğinden denizlere hakimiyeti, ancak denizlere hakimiyetin de Amerika’nın rakibi olacak bir kuvvetin doğmasını engelleyemeyeceği gerçeği ile Avrasya karasının iç kıyı çemberinin kontrolde tutularak güvenlik alanını genişletmesi ve olaylara başlangıçta hakimiyeti içermektedir. Bkz. Muzaffer Özdağ, *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine*, ASAM yay., Ankara, 2001, s.1-3.

⁴⁷ Ş. Bahadır Koç, *İyi, Kötü, Çirkin : Amerika'nın Ortadoğu Politikaları*, Stratejik Analiz Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı: 21, Ocak 2002, s. 5.

⁴⁸ Serhat Erkmen-Hasan Yılmaz, *Ortadoğu Denklemi ve Düünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası*, Stratejik Analiz Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı: 12, Nisan 2001, s. 22.

ederek, bölgeye ABD gücünün yerleşmesi bu politikanın sonucudur⁴⁹. Bu konuyu ABD resmi yetkilileri şu kelimeler ile ifade etmektedir:

“ *Bizim çatışma stratejimizin ve planlarımızın odak noktası caydırıcılık ve gerekirse savaşçı saldırganı yenmek esasına dayanır. Kuzey Kore, İran ve Irak gibi bölgesel düşman güçler, ABD için önemli bölgelerde yer almaktadır*”⁵⁰. Başkan Bush ise aynı konuyu “*Yeni Dünya Düzeni*” ile sloganlaştırmaktadır⁵¹.

Bu olayların gelişiminde Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik yönden güçsüzleştirilmesi politikasını takip ettiği gibi, Irak safdışı bırakılırken Irak’ın kuzey bölgelerine bahane ile başta kendi ordusu olmak üzere Batılı güçlerin askerleri yerleşmiştir. Hatta Türkiye Cumhuriyeti topraklarına dahi asker yerleştirilmiştir. Bu konunun önemi, Güneydoğu Anadolu’da cereyan eden bölücü güç terör faaliyetlerinde yerleşen bu güçlerin tesir ve rolleri ile ortaya çıkmaktadır.

ABD’nin körfez üzerindeki politikasını Brezinki, :

“ *Kısa vade de ABD’nin menfaati, Avrasya haritası üzerinde mevcut jeopolitik çoğulculuğunu pekiştirmek ve devam ettirmektir. Bu husus ABD’nin üstünlüğünü zamanla tehdit oluşturacak hasım bir koalisyonun ortaya çıkmasını da engelleyecektir*” ifadeleri ile anlatmaktadır⁵². Amerikan Başkanları ve hükümetleri değişse de Irak üzerinde güdülen amaçlarda ve hedeflerde değişiklik olmamakta, Irak’ta sonuç itibarı ile bir rejim değişikliği esas alınmaktadır⁵³. Bu nedenle herhangi bir ülkenin alternatif güç olarak varışmasına ABD, bölgesel güç olması çıkarları gereği sıcak bakamayacaktır⁵⁴.

⁴⁹ Ali Asmaz, *ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya’nın Ortadoğu Politikaları ve Bu Politika İçinde Türkiye’nin Yeri*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, Sayı 47, Aralık 2000, s.90.

⁵⁰ W.L. Clinton, *ABD Milli Güvenlik stratejisi W.L.Clinton Dönemi*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, (yay. haz. Dr. Tunç NAFİ), Sayı 16, Mayıs 1998, s.116.

⁵¹ Kenan Mortan, *Uluslararası Kaos Mu ? Türkiye’de Kriz mi?*, Dünya yay., İstanbul, 2001, s.92.

⁵² Zbingniev Brenzi, *Bölgesel Tehditler ve Bölgesel Beklentiler*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün /Yarın, Sayı : 31, Ağustos 1999, s.112.

⁵³ Bradley A. Thayer, *Irak’ta Beklenen Savaşın Nedenleri*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, c.3, Sayı :33, Ocak 2003, s. 86.

⁵⁴ Serdar Şen, *Ulusal Devletten bölgesel Güç Oyunlarına*, Chiviyazilari yay., İstanbul, 2002, s. 49.

3- SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ 'NİN KÖRFEZ POLİTİKASI

1945-1948 arasında Rusya'nın Ortadoğu' da kuzey ülkelerine yönelttiği tehdit ve isteklerden sonra Rusya bu bölge ile 1954 yılına kadar pek ilgilenmemiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliğinin yürüttüğü bu bölgeye ilişkin politika yalnızca Batı' nın bölgesel devletler ile askeri işbirliği yapmasına ve askeri örgütler kurmasına tepki göstermek olmuştur. Ancak Ortadoğu' da ortaya çıkan bazı gelişmeler sonucu Sovyetler Birliği'nin bu bölgede yeni politika üretmesine yol açmıştır.

Rusya için bu bölge stratejik açıdan çok önemli olmuştur. Hint Okyanusu ve körfez bölgesinde denetim sağlamak ve sıcak denizlere inmek, yürütülen politikanın parçalarıdır. Bu politikanın hedefleri arasında:

- Batının etkinliğini azaltmak ,
- Bölgede Rusya'nın güvenliğini tehdit edecek oluşumlara izin vermemek,
- Fiyatların yüksek tutulması kaydı ile bölgeden petrol sevkinin izin vermek de vardır.

Arap dünyasında Sovyet etkisinden bağımsız olarak ortaya çıkan Sovyet doktrinine yakın ideolojilerin ve ulusçuluk akımlarının Batılı görüşlere karşı oluşu, Sovyetler birliği için elverişli ortam sağlamıştır. Ayrıca, 1956 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisinin XX. kongresinde az gelişmiş ülkelerdeki demokratik devrimlere yardımcı olmak ilke olarak benimsenmiştir⁵⁵. Böylece Sovyet yönetiminin Ortadoğu' da devrimci karakterdeki devletlerle ilişkilere girmesinin ideolojik temelleri atılmış oluyordu.

II. Dünya savaşı başlangıcında İran tarafsızlığını ilan etmiştir. Buna rağmen Almanya tarafında yer almasını önlemek ve Rusya'ya yapılacak yardımın kolayca İran üzerinden geçirilmesi amacıyla, 1941 yılında bu ülke İngiltere ve Sovyet Rusya tarafından, işgal edilmiştir. Bu işgalde İran'ın kuzeyi Rusya tarafından güneyi ise İngiltere tarafından işgal edilmiştir. Bu fırsatı İran'daki konumunu güçlendirmek amacıyla kullanan Rusya, savaş sonrası Batı ile muhtemel çatışma bölgesi olacağı

⁵⁵ Şükrü S. Gürel, *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikada Yeri*, A.Ü. yay., Ankara, 1979, s.68.

değerlendirdiği Körfez bölgesinde sosyalist bir devlet yaratarak bölge denetiminde söz sahibi olma amacı taşımaktadır. Fakat 1946 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararlı tutumu nedeniyle İran'dan çekilmek zorunda kalmıştır. İran ile ilişkilerini 1962 yılına kadar asgari düzeye indiren Sovyetler Birliği, İran'ın 1967 yılında bir milyar dolarlık silah satın almasıyla ilişkilerini tekrar artırmıştır. İran'da ki Şah rejimi, 1970'ten itibaren Amerika'dan aşırı şekilde modern askeri malzeme alması ve Körfez bölgesinin savunmasını üstlenmiş olmasından dolayı Sovyetler Birliği'ni tedirgin etmektedir. Şahın devrilmesi Sovyetler Birliği açısından son derece olumlu karşılanmıştır. Çünkü bu olay ile birlikte Amerikan elektronik dinleme sistemleri susturulmuş, İran ordusunun Amerikan askeri teçhizatı donatım faaliyeti bitmiş ve Amerikan ilişkileri İran için son bulmuştur. Doğal olarak Amerikan'ın askeri tesisler ve bölge içerisindeki gerek ekonomik gerekse siyasi konumunun bu şekilde son bulması ile Sovyet Rusya geniş bir baskıdan kurtulmuştur.

Sovyet Rusya'nın Suudi Arabistan ile ilişkileri ise ikili temas düzeylerinde kalmış, Suudi'leri Amerikalılara hizmet etmekle suçlamış olmakla beraber ilişkilerde dikkatli davranmıştır. Ticari antlaşmaları da sınırlıdır. Bu aşamada Suudi Arabistan'ın Amerikan hükümeti ile yakın ilişkileri, Sovyet politikasında etkili olmuştur.

Sovyet Rusya ile Irak arasındaki ilişkiler 1958 yılında Batı karşıtı rejimin işbaşına gelerek Bağdat Pakti'nden ayrılmasından sonra başlamıştır. 1972 yılında bu iki devlet arasında antlaşmalar imzalanmıştır. Bu dönemde Rusya Irak'a silah ve sanayi satışı yapmış, petrolün işlenmesi için teknoloji transfer etmiştir. Ayrıca Baas rejiminin ülkedeki konumunun güçlenmesine yardımcı olmuştur. Irak'ın 1970'lerden itibaren Batı Devletleri ile ilişkilere girmek istemesi, Irak tarafından Bağdat'taki Rus elçilik binasının elektronik harp faaliyetlerinde bulunmasından şüphelenerek yer değiştirmesinin istenmesi gibi sebeplerle iki devlet arasındaki ilişkilerde kopmalar ortaya çıkmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Irak'tan sonra bölgede ilişki içerisinde olduğu diğer bir ülke Kuveyt'tir. 1961 yılında bağımsızlığını kazanan Kuveyt ile ilişkiler, 1963 yılında Irak'taki rejim değişikliği ile bölge üzerinde etkisini devam etmesini isteyen Rusya tarafından başlatılmıştır. Hatta bu dönem de o ana kadar veto yetkisini kullanarak Birleşmiş Milletlere üye olarak kabul etmediği Kuveyt'i Rusya kabul etmektedir. 1970 itibarıyla iki ülke arası ilişkiler dostça görünmesine rağmen Kuveyt, 1972 yılında

imzalanan Irak-Sovyetler antlaşmasından kaygı duymuştur. 1973 Irak-Kuveyt sınır çatışmasında Sovyetler Birliği, Irak taraftarı davranışlar sergilemiştir. Daha sonra Bağdat'a sorunun dostça çözülmesi konusunda istekte bulunmasıyla Kuveyt ile ilişkilerinde düzelme görülmüştür. Kuveyt işte bu olayın etkisinde kalarak Irak'tan gelebilecek tehditleri dengelemek maksadıyla Rusya'dan silah almaya karar vermiş ve 1977 yılında silah satışı gerçekleşmiştir⁵⁶. Körfeze yönelik her türlü yabancı müdahalesine karşı olduklarını açıklayan antlaşma imzalanmasına rağmen Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgali ile iki devlet arasındaki ilişkiler tekrar bozulmuştur.

Umman'da ise kendisine yakın bir hükümeti işbaşına getirme gayretinde olan Sovyet Rusya, bu maksatla çıkan bölgede ayaklanmaları desteklemiştir. Kendisini tehlikede gören Umman uluslararası alanda yalnız kalmamak maksadıyla Birleşmiş Milletler ve Arap Birliğine katılmış, sonuç itibarıyla Rusya ile ilişkileri normal düzeyde kalmıştır.

1970' lerin başlarına kadar Basra Körfezi'nde durum kısaca bu şekilde idi. Bu tarihten itibaren Basra Körfezi'ndeki ilişkilerde bölgesel gelişmeler ön plandadır. Güç dengesi sistemi ve bölgesel politikalarda bu sistemin sonuçları görülmektedir. 1971 yılında İngiltere'nin Körfez 'den tamamen çekilmesi ile İran, Irak ve Suudi Arabistan bölgenin temel taşları haline gelmiştir. Bu devletler, 1973 ve 1978 yılları arasında petrole yaptıkları zamlardan elde ettikleri gelirlerle askeri malzemelere yatırım yapmışlardır. Bu çerçevede Körfez ülkelerinin bölgesel politikalar üzerinde etkileri artmış, bu arada büyük devletler ile de uyumlu geçinmişlerdir. Bu döneme, genelde kısa vadeli çıkarlara yönelik ilişkiler hakim olmuştur. Yine bu dönemde Arap Devletleri arasında ilişkilerde Arap Milliyetçilik etkisinin artması söz konusudur⁵⁷.

1979 yılında İran'da Şah rejiminin devrilerek ve yerine Şiiliği esas alan İslam Cumhuriyeti'nin kurulması ve Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgal ederek stratejik konumunu güçlendirmesi sonucunda bölge dengeleri tekrar bozulmuştur. Bu gelişmeler üzerine Körfez ülkeleri, Sovyetlerden gelebilecek olası tehlikelere ve İran'daki yeni dini rejime karşı tedbir almak maksadıyla "*Körfez İşbirliği Konseyini*" oluşturma gereğini hissetmişlerdir. Bu gelişmeler karşısında Amerika Birleşik Devletleri Nixon doktrinini, terk ederek Carter doktrinini ortaya koymuş ve bölgedeki askeri varlığını artırmaya karar vermiştir. Bu dönemde İran-İrak savaşı ve Irak-Kuveyt sınır sorunu

⁵⁶ Tayyar Ari, *a.g.e.*,s.97.

ortaya çıkmıştır. Bu gelişimler Amerika, Batılı devletler ve bölge devletleri için güvenliği tehdit eden gelişmeler olarak kabul görmüştür⁵⁸.

İran devrimi Amerikan çıkarlarını son derece olumsuz etkilemiştir. Stratejik ve politik kayıpların dışında İran ile arasında ticaret hacmi ve çeşitli nedenlerle bu ülkede 41.000 yurttışı bulunan Amerika Birleşik Devletleri'nin tedirginliği artmıştır. İran'ın Amerika'ya karşı kararlı tutumu nedeniyle 1979 yılında Amerika savunma Bakanı, Carter doktrini gereği Amerika'nın Körfez' deki petrole yönelik yaşamsal çıkarlarını gerekirse askeri güç kullanarak savunacağını açıklamıştır. Ayrıca, Amerika'nın Umman, Somali ve Kenya ile askeri nitelikli antlaşmalar yaptığını, çok sayıda savaş gemisinin Hint Okyanusu'na ve Arap Denizi'ne hareket ettiğini, Körfez' deki petrol sevkiyatının güvenliğini sağlamak maksadıyla bölgedeki gücünü artıracığını bildirmiştir. Irak ile savaş ihtimali çıkması üzerine İran'ın yumuşaması ile bu konudaki kriz sona ermiştir. Amerika'nın konuya yaklaşımı Harold Brown'ın 20 Şubat 1980'de söylediği şu sözlerle netlik kazanmaktadır ;

“Eğer Batılı sanayileşmiş ülkeler ve müttefiklerimiz Körfez' deki enerji kaynaklarından mahrum bırakılırlarsa bu hem onların hem de dünya ekonomisinin felaketine sebep olur”⁵⁹”

Irak-İran savaşı ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri bölgede kuvvet artırımına gitmiştir. Bunun yanı sıra 1980 rehine kurtarma operasyonunun başarısızlıkla sonuçlanması üzerine caydırıcı baskı kuvveti oluşturmak amacıyla Körfez Bölgesinde kuvvet artırımının yapılması Reagan dönemi icraatlarındanır.

1970 yılı sonrası gelişmeler Sovyet Rusya'nın ilişkilerinde ise yeni bir boyut kazandırmıştır. Tampon görevi gören İran'da rejim değişikliği ve Afganistan işgali sonucunda hassasiyetin artmasıyla Rusya, bölge için tehdit unsuru olarak görülmüştür. Ancak 1980'lerden itibaren Rusya'nın yeniden yapılanma politikası nedeniyle bölge ülkeleri ile diplomatik ilişkilerinde artış ve yumuşama olmuştur.

Bu olumlu havaya rağmen, bölgenin yeni kaoslara gebe olduğu anlaşılacaktır. Özellikle bölge ülkelerinden Irak'ın saldırgan politikası sonucu Ortadoğu'daki tansiyon yükselecektir.

⁵⁷ A.g.e.,s.108.

⁵⁸ A.g.e.,s.128.

⁵⁹ A.g.e.,s.170.

II- IRAK, KUVEYT'İN İŞGALİ VE OLUŞAN TEPKİLER

A- IRAK

Arapça resmi adı El-Cumhuriyetü'l-İrakıyye olan Irak Cumhuriyeti, Basra Körfezi'nin kuzeybatı ucunda yer alan bir Ortadoğu ülkesidir. Kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneydoğuda Basra Körfezi, güneyde Kuveyt ve Suudi Arabistan, batıda Ürdün ve Suriye ile çevrilidir. Toplam 438.317 km² alanı kaplar ve bunun 924 km²'lik bölümünü iç sular oluşturur. Kuzeyden güneye 1390 km, doğudan batıya 1250 km. uzunluğuna sahiptir⁶⁰.

Irak'ta Fırat ve Dicle gibi iki büyük akarsu mevcuttur. Her iki nehir de Irak topraklarını kuzey-güney istikametinde kat ederek Kurna mevkiinde birleşir ve "Şattülarap" adını alarak Basra Körfezine dökülür. Bu iki büyük nehirden ayrı olarak Büyük ve Küçük Zap ile Diyala ve Adhaim nehirleri de önemlidir. Shari, Habbaniye ve yapay olan Rutba gölleri ise devamlı su barındırmaları sebebiyle Irak için büyük önem arz etmektedir. Dicle Nehri üzerinde bulunan Musul ve Samarra barajları ile Fırat üzerinde bulunan Ramadi ve Hindiye barajları ise ülkenin su biriktirme ve tarım alanlarının su ihtiyacını karşılamada kullanılmaktadır.

Ülkedeki en yüksek dağlar, kuzey ve kuzeydoğu kesiminde bulunur. Hilal biçiminde Irak-Türkiye ve Irak-İran sınırında yer alır. 1.000 ile 3.600 m arasında değişen yüksekliklerdeki bu dağlar arasında Revanduz Dağı 3658 m ile ülkenin en yüksek noktasıdır. Dağların yükseklikleri güney ve batıya doğru indikçe azalmaya başlar.

Irak'ta iklim, bölgeden bölgeye değişiklik gösterir. Alüvyon ovalar, çöller ve öteki düzlük alanlarda sıcak ve kurak bir iklim hüküm sürerken, ülkenin daha yüksek

⁶⁰ Ana Britannica, c.XI, Sabah yay., İstanbul, 1988, s.369-370.

olan kuzeydoğu kesiminde, nemli ve daha serin bir iklim görülür. Mayıs'tan sonra kuzeybatıdan düzenli ve sürekli bir biçimde esen kuzey rüzgarları bütün ülkeyi etkiler ve sıcaklıkların artmasına neden olurlar. Özellikle Temmuz ayında şiddetli kum fırtınaları oluşur. Mayıs ve Ekim ayları arasında ise yağış yok denecek kadar azdır.

Kış mevsiminde hava koşulları daha da değişken bir yapı gösterir. Güneydoğudan esen ılık ve nemli doğu rüzgarları ülkeye yağış getirmektedir. Asya içlerinden gelen soğuk hava kütleleri bazen ülkenin batısına kadar uzanarak Basra'da dahi don olaylarının görülmesine neden olmaktadır. Fiziksel coğrafyaya bağlı olarak değişen yıllık yağış miktarı Dicle-Fırat havzasında yaklaşık 400 mm. iken Güneybatı Çölü'nde ise 100 mm'nin altına kadar iner. Yağış miktarı kuzeydoğudaki dağların yüksek kesimlerinde yılda 750-1000 mm iken, bu dağlar arasındaki vadilerde ise 375-625 mm. olmaktadır.

Dicle-Fırat Havzası'nın kuzeyine ve doğusuna düşen kesimlerde uzun ömürlü çalı ve bodur ağaçlarla, çeşitli ot türlerinin çoğunlukta olduğu bir step bitki örtüsü egemendir. Bu örtü güneye ve batıya doğru yerini "ılgın" gibi dikenli çalılara ve tuzcul bitkilere bırakmakta, Kurna'nın aşağısındaki bataklıklarda ise sazlar ve yüksek otlar yetişmektedir. Zagros Dağları'nda seyrek meşe ormanları zamanla çalılıklara dönüşmüştür. Bu kesimlerin yukarısında Alp kuşağındaki türlere benzer bitkilere ve bodur ağaçlara rastlanır. Yoğun ağaç kesimi ve aşırı otlatma yüzünden ormanlar ülke topraklarının ancak % 4'ünü kaplamaktadır.

Ülkenin en yoğun nüfuslu kesimi olan Dicle ve Fırat vadilerinde, büyük kentlerin yanı sıra çok sayıda küçük kasaba da bulunur. Bu kasabalar büyük ölçüde kırsal bir yapıdadır. Güneybatı Çölü'nde nüfusunun büyük bölümünü göçebeler oluşturur. Ayrıca el-Cezire ile iki nehir arasındaki kurak ve kumlu kesimlerde de göçebe topluluklar bulunur. Bu göçebeler belirli mevsimlerde toplu olarak kasabalara iner. Şiilerin hac döneminde Kerbela, Necf, ve Samarra'ya büyük bir nüfus akını olur. Ancak kuru tarımın yapılabildiği kuzeydoğu bölgesinde, ırmak vadileri ve çöllerden farklı bir yerleşme dokusu görülür. Kırsal alanlarda karma tarıma ve hayvancılığa dayalı yerleşmeler bulunur⁶¹.

⁶¹İsmet Küçükkaragöz, a.g.e., s.2-9.

Ülke ekonomisinde kamu kesimi, ağırlıklı bir yere sahiptir. Dünyadaki toplam petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 5'ine sahip olması nedeniyle, ekonomi büyük oranda petrole dayanmaktadır. 1930'lu yıllarda, Kerkük petrolünü Suriye üzerinden Akdeniz kıyılarına ulaştıran boru hattının açılmasıyla elde edilen petrol geliri, Irak ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. O dönemde elde edilen petrol geliri, öncelikle tarımın modernleştirilmesinde ve sanayinin geliştirilmesinde kullanılmıştır.

1970'li yıllarda Kerkük petrolünü bir taraftan Basra Körfezi'ne, diğer yandan Türkiye üzerinden Akdeniz'e taşıyacak, yeni petrol boru hatlarının hizmete sokulması ve bunlara 1980'li yılların ortasında Suudi Arabistan'dan geçirilen petrol boru hattının eklenmesiyle, ülkenin petrol gelirlerinde ciddi artışlar olmuştur. 1970'li yıllarda 1.23 milyar dolarlık petrol gelirine sahip olan Irak'ın bu geliri, 1980'li yıllara doğru artmış ve 25 milyar doları bulmuştur. Ancak, özellikle yakın geçmişte yaşanan İran-İrak Savaşı ve Körfez Savaşı, bu gelirin, ekonomik kalkınma amacına tahsis edilmesini önlemiştir. Özellikle Körfez Savaşı sonrası bu ülkeye uygulanan ambargo nedeniyle de petrol gelirleri büyük oranda düşmüştür.

Ülke topraklarının ancak yüzde 13'ünün tarıma elverişli olması nedeniyle, tarım kesiminin Irak ekonomisi içerisindeki yeri fazla büyük değildir. Büyük kısmı Fırat ve Dicle vadilerinde bulunan tarıma elverişli topraklardan elde edilen ürünler, genelde ülke ihtiyaçlarını karşılamada kullanılmaktaysa da tarım üretimi yetersiz olduğu için, gıda maddesi ithaline büyük kaynaklar ayrılmaktadır. Tarımın ülke GSMH'si içindeki payı yüzde 15'ler seviyesindedir. Tarımda çalışanların, toplam çalışan nüfus içerisindeki payı ise, yüzde 10'lar seviyesindedir. Ayrıca, hayvancılığın da gelişmiş olduğunu söylemek mümkün değildir.

Petrol ve doğal gaz çıkarımı, petro-kimya, tekstil, pamuk ve elektrik üretimi, Irak'ın ana endüstri kollarındandır. Enerji ihtiyacının neredeyse tamamını, termik santrallerden karşılayan Irak'ta, hidro-elektrik santralleri üzerinden elde edilen enerjinin payı sadece yüzde 15'ler seviyesindedir.

Irak'ta son otuz seneden beri 1965, 1977 ve 1987'de olmak üzere daha çok siyasi amaçlara yönelik olarak üç kez genel nüfus sayımı yapılmıştır⁶². Konuşulan dil ve etnik kökeni esas alan sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmadığından nüfus üzerine verilen

⁶² Macit Çobanoğlu, *Türkiye-İrak ilişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını*, HAK yay., İstanbul, 1994, s.15.

rakamlar, daha çok ülkenin yıllık nüfus artış hızını baz alarak yapılan tahminler ile ortaya çıkarılmaktadır.

1990 yılı itibariyle 17.742.000 olan ülke nüfusunun, % 60'ını Araplar, %20'sini Kürtler, %12'sini Türkmenler, % 4'ünü Süryaniler, kalan % 4'ünü ise diğer azınlıklar oluşturmaktadır. Arapların büyük bölümü ülkenin orta ve güney bölgelerinde, azınlık olan Kürtler ise, kuzey ve kuzeydoğudaki dağlık bölgelerinde, 9-11' nci yüzyıllarda bölgeyi yurt edinen Türkmenler ise Irak'ın orta, kuzey ve kuzeybatı bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Azınlıklar içindeki Yezidiler Musul'un batısında ve kuzeyinde, Mandayya'lar Bağdat'ta, Lur'lar ise İran sınırına yakın bölgelerde yaşamaktadırlar. Resmi dilin Arapça olduğu Irak'ta, Kürtlerin yaşadığı bölgelerde Kürtçe, Türklerin yaşadığı Musul, Erbil, Kerkük ve Diyala çevresinde ise Türkçe konuşulmaktadır⁶³.

Irak halkının yüzde 96'sı Müslüman'dır. Nüfusun yüzde 4'ünü oluşturan Hıristiyanlar; Süryani, Keldani ve Nasturi gibi topluluklara ayrılırlar. Müslüman nüfusun takriben yüzde 55'i Şii, yüzde 45'i de Sünni'dir. Sünniler sayıca az olmalarına rağmen ülke yönetimine hakim durumdadırlar. Çünkü Sünniler ülkenin, iyi eğitim görmüş, zengin ve nüfuzlu kesimini oluşturmaktadır. Iraklı Sünniler, her zaman Şiileri, Müslüman toplumun bölünmez bir parçası olarak görmüşlerdir. Şiiler, çoğunlukla çiftçilikle uğraşmakta, çok az bir kısmı ise ticaret yapmaktadır.

Irak Anayasası, devletin dinini İslam olarak kabul etmekle beraber uygulamada tüm Iraklılara din özgürlüğü tanımaktadır. Şiilerin mukaddes yerleri, Irak'ta bulunmaktadır. Necef' teki Hz. Ali'nin Türbesi ile Kerbela' daki Hz. Hüseyin ve Abbas' ın türbeleri mukaddes yerlerdir. Abdülkadir Geylani'nin Bağdat'taki türbesi de Sünnilerce olduğu kadar Şiilerce de mukaddes sayılmaktadır. Ayrıca ülkede Hıristiyanların bağlı oldukları mezheplere ait kiliseler de mevcuttur. Bu kiliselerin batı kiliseleri ile ilişkileri vardır.

Çoğunluğu Sünni olan Türkmenlerin yüzde 23'ü Şii mezhebine mensuptur. Mezhep ayrımı siyasi hayatta Araplar arasında önemli rol oynarken, Türkmenler arasında hiçbir sürtüşmeye ve ayrılığa yol açmaz. Fakat şu anda Kerkük yöresinde olan ve önceleri Kerkük Kalesi'nde topluca yaşadıkları için halk arasında "*Kale Gavurları*"

⁶³ İsmet Küçükkaragöz, a.g.e., s.12.

diye adlandırılan Hıristiyan Türkmenlerin sayısı ise azalmıştır. Zamanla başka bölgelere göç eden bu Hıristiyan Türkler, dini ayinleri, konuşmaları ve gelenekleri ile tamamen Türk olan bir kültürel yapıya sahiptir⁶⁴.

Günümüzde Irak Türkmenleri, ülkenin kuzeybatısından güneydoğusuna kadar uzanan Araplarla Kürtler arasındaki bölgede yaşarlar. Bu bölgenin kuzeyinde Kürtler, güneyinde Araplar yaşamaktadır. Kuzeyde, Musul'un 60 km. batısında bulunan Telafer'den başlayan ve Musul'a doğru daralan bu bölgede, bütün özellikleri ile Türk olan bir çok şehir, kasaba ve köy yer almaktadır. Musul'dan itibaren tekrar genişlemeye başlayan ve Kerkük yöresinde oldukça genişleyen Türkmen bölgesi, Bedre kasabasına doğru tekrar daralır. Türkmen bölgesinde bulunan ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehir ve kasabalar; Telafer, Musul, Yunus Peygamber, Erbil, Kuştepe, Altunköprü, Kerkük, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Dakuk, Kifri, Karatepe, Hanekin, Karahan, Kızlarbat, Şahraban, Mendeli ve Bedre'dir. Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgeler, adeta Anadolu'nun bir uzantısıdır.

B- IRAK'IN ORTADOĞUDA'KI YERİ

Irak, dünya üzerindeki konumu nedeniyle insanlık için daima büyük önem arz etmiştir. Fırat ve Dicle nehirlerinin bu bölgeden geçerek tarım için verimli bir ortam oluşturması, Avrupa ile Asya-Uzak doğu ticaret yolu üzerinde bulunması ve sahip olduğu tarihi ve kültürel değerler nedeniyle önemini daima koruyan bu bölge, bu özelliklerinden dolayı da tarih boyunca büyük olaylara sahne olmuştur.

İngiltere, XIX. yüzyılda sömürgecilik faaliyetleri için uzun ve ekonomik olmayan Güney Afrika güzergahı yerine bilinen en kestirme yol olan Akdeniz yolunu tercih etmiş, bu denizdeki Malta, Kıbrıs ve Mısır gibi adaları atlama taşı olarak kullanmıştır.

İngiltere ve Fransa'nın, XIX. yüzyıldan itibaren gerek, 1861'deki telgraf hatlarının döşenmesi gerekse 1896 yılındaki buharlı gemi işletmeciliği gibi faaliyetler nedeniyle Basra ve Bağdat'ta temsilcilikleri vardır. Ancak bu ülkeler Arap

⁶⁴ A.g.e., s.13.

Yarımadası'na tümü ile sahip olamamalarından ötürü, ticaret yollarının güvenliğini tehdit altında kabul etmektedir. Ayrıca bu bölgede var olduğu kesinlik kazanan petrol, bölgenin cazibesini oldukça artırmaktadır. Bu sırada bir anavatana sahip olma özleminde olan Museviler ise Filistin üzerindeki isteklerini gündeme getirmiş ve İngilizlerin petrol üzerindeki emellerini kullanarak, bu isteklerinin gerçekleşmesinde destek aramışlardır⁶⁵. Bu gelişme ile Filistin'e bağlı olarak tesis edilmek istenen petrol sorunu nedeniyle de Osmanlı Devleti, Almanya'ya yanaşmak durumunda kalmıştır. Böylece Almanya ve İngiltere arasında sanayi alanında yaşanan rekabet, özellikle Ortadoğu üzerinde yoğunlaşmış ve bu bölgenin hakimiyetini ele geçirme mücadelesine dönüşmüştür⁶⁶.

I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'nın Osmanlı Devleti ile ittifak kurma isteğinin asıl amacı, halifenin dinsel güçlerinden yararlanmaktı. Ortadoğu'nun hakimiyeti için Hıristiyan sömürgecilere karşı İslam Dünyasını ayaklandırmak, böylece İngiltere'yi saf dışı bırakmak niyetindedir. Bu sebeple Alman imparatoru Willhem, 30 Temmuz 1914 yılında Petersburg'taki Alman elçisine "...Bizim (Almanya'nın) Türkiye ve Hindistan'daki konsoloslarımız, adamlarımız, bütün İslam alemini bu dükkancı, menfur, yalancı, vicdansız ulusa (İngilizler) karşı vahşi bir ayaklanmaya karşı kıskırtmalı..." demektedir⁶⁷.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken İngiltere de boş durmamaktadır. Hindistan işleri devlet bakanı Lord Crove, Mezopotamya'daki İngiliz ekonomik ve stratejik çıkarları için yoğun bir çaba sarf etmektedir. 1914 yılının başlarında Hindistan Hükümeti Askeri İşler Bakanı General Sir Edmond Barrow tarafından "*Türkiye Savaşlarında Hindistan'ın Rolü*" isimli bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, ortamın uygun olduğu bildirilmekte ve Basra Körfezi'nin İngiltere tarafından işgali istenmektedir. Böylelikle Osmanlı devletine karşı ayaklanmalar çıkarılabilecek ve bölgedeki petrol yatakları

⁶⁵ Musevilerin Filistin'de anavatana sahip olmak istemeleri yani Siyonizm hareketi 1880 yıllarında Rusya Yahudilerinin Filistin'e zorunlu göç etmeleri ile başlamıştır. Budapeşteli Yahudi gazeteci Dr. Theodor Herzl tarafından Dünya Siyonist Teşkilatı kurulmuş ve Filistin'de bir devlet oluşturma girişimleri başlamıştır. Yahudiler İngiliz ve ABD üzerinde çok etkili olmuşlardır. Burada yatan ana sebep ekonomik yatırımlardır. Sonuçta İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour tarafından 1917 yılında İngiltere'nin bu bölgede belli şartlar altında Yahudi devleti kurulmasını desteklediği açıklanmıştır. Balfour Deklarasyonu olarak anılan belge 1918 yılında Fransa, İtalya ve ABD tarafından kabul edilmiştir. Bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., 8. baskı, Ankara, 1986, s. 199-200.

⁶⁶ Ersal Yavi, *Hedefteki Adam Saddam*, 1. baskı, Yazıcı Kitapevi, İzmir, 2002, s. 68-70.

⁶⁷ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 3ncü baskı, DEÜ yay., Ankara, 1994, s.62.

korunacaktır. Bu talep İngiltere yöneticileri tarafından tam desteklenmese de, 23 Temmuz 1914 yılında Şattülarap ağzındaki Abadan adasını işgal etmek, mevcut petrol yatak ve tesislerini korumak, Arapları ayaklandırmak, ileride gönderilmesi muhtemel birlikler için çıkış bölgesi sağlamak ve gerekirse bütün Basra'yı işgal etmek maksadıyla bölgeye bir birlik gönderilmiştir⁶⁸.

Bu şekilde Almanya'yı çeşitli politik oyunlarla saf dışı bırakan İngiltere, Osmanlı İmparatorluğunun I. Dünya Savaşına girmesinden bir gün sonra 22 Kasım 1914 tarihinde Basra'yı ele geçirmiştir. Bölgede ki Araplarla ilişkilerini hızlı bir şekilde yoğunlaştırarak, 1914 yılında Kuveyt'in bağımsızlığını tanımış ve Mısır üzerinde İngiliz koruyuculuğunu ilan etmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun bu bölgede zayıf olması kadar İngilizlerin bu bölgeye daha önceden yerleşme çabaları da bölgenin kaybedilmesinde önemli rol oynamıştır.

22 Kasım 1914 yılında Basra'yı alan İngilizler ileri harekate başlamıştır. İngilizler İslam dünyasında büyük manevi ağırlığı olan Bağdat'ın işgaline özel önem vermektedirler. İngiliz birlikleri Eylül ayında Kut-el Ammare'yi işgal etmişlerdir. Türk Kuvvetleri ile yaptıkları şiddetli muharebeler sonunda Aralık 1916 yılında İngiliz ordusu teslim olmuştur. İngilizler bu yenilgi sonrasında Basra'ya yeni kuvvetler çıkararak birliklerini güçlendirmiştir.

1917 yılında yapılan taarruzlar sonucu İngilizler, Kut-el Ammare, Kerbela, Necef, Divaniye ve Bağdat'ı işgal etmişlerdir. Bağdat'ın işgal edilmesi Almanlarda ve Osmanlılarda derin yankılar uyandırmış, Osmanlının İslam Dünyasındaki itibarını olumsuz etkilemiştir. Bu sebeple bu bölgenin derhal geri alınması gerektiğinin dair 31 Mart 1915 tarihinde, aralarında Enver Paşa, Talat Paşa ve Liman Von Sanders'in de bulunduğu bir hükümet toplantısı yapılmıştır. Toplantıya hükümet dışındaki mebuslardan bazıları da katılmıştır. Bu toplantıda Bağdat'ın düşüşünün bütün Müslümanlar üzerinde kötü bir etki yaratacağı konusunda hem fikir olunmuştur. Ancak bu karara rağmen Enver Paşa Irak'taki birliklerin takviyesi yerine Almanya'nın sadık dostu olarak 120.000 askerden oluşan yedi tümeni Galiçya ve Makedonya'ya yollamış Irak'ın kurtarılması için ise asla yeterli olmayacak kuvvetler gönderilmiştir⁶⁹.

⁶⁸ *A.g.e.*, s. 68.

⁶⁹ Ersal Yavi, *a.g.e.* s.72.

Bölgenin kurtarılması için gönderilen birliklere “*Yıldırım Orduları Grubu*” adı verilmiş ve başına da daha önce yetersizliği kanıtlanmış olan bir Alman generali olan General Falkenhayn atanmıştır. Generalin Bağdat’ı almak için yaptığı planlar Osmanlı subaylarınca uygun bulunmayarak sert eleştirilere uğramışsa da plandan vazgeçilmemiş ve yapılan taarruzlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁷⁰.

İngiltere bu şekilde ele geçirdiği Irak’ı San Remo konferansı ile manda himayesine almış ve 23 Ağustos 1921’de Haşimi ailesinden Emir Faysal’ı Irak Kralı olarak başa geçirmiştir. İngiltere’nin hedefi para yardımları ile feodal bir sistem kurarak ülkeye hakim olmaktır. Ancak bu istekleri Yasin Haşimi, Hikmet Süleyman, Raşit Ali Geylani ve Kamil Çadırcı gibi bazı Osmanlı’ya sadık kalmış aydınlarca tepkiyle karşılanmıştır. Bu durumda İngiltere manda sisteminden vazgeçerek 10 Ekim 1922 ve 14 Aralık 1927 yıllarında Irak ile antlaşmalar imzalamıştır⁷¹. Bu antlaşmalar sonucunda 3 Ekim 1932’de Irak’taki İngiliz mandası sona ermiştir. Ancak İngiltere, Irak üzerinde Şueybe ve Habbaniye hava üslerini kullanmaya devam etmiştir⁷². Meşrutî devletin ilk anayasası 1924 yılında kabul edilmiştir. 1926 yılında yapılan Ankara antlaşması ile de Türk-İrak sınırı tespit edilmiştir.

1939’a kadar ülkede etkili olan İngiliz nüfuzu, bu tarihten itibaren yerini Alman nüfuzuna bırakmıştır. Ayrıca bu dönemde Kerkük petrollerini Akdeniz’e ulaştıran petrol boru hattı’nın açılması, Kut-ül Amare sulama sistemlerinin kullanılmaya başlanması ve 1937 tarihinde Sadabat Paketi’nin⁷³ imzalanması, Irak’ın uluslararası alanda önem kazanmasına neden olmuştur.

1941 yılında Irak’ta Alman sempatzanı olan bir yönetimin başa geçmesi üzerine, Hindistan ile bağlantıların tehlikeye düştüğünü gören İngiltere, bu tarihte Irak’ı işgal etmiştir.

1950 yılında Irak’ta Milli Kalkınma Konseyi kurulmuş, bir çok İngiliz, Amerikan ve Mısır teknisyeni ülkeye gelmiştir. Bu devletler ile Şubat 1952 yılında

⁷⁰ H.C. Armstrong, *Bozkurt*, 4. baskı, Arba yay., İstanbul, 1997, s. 60.

⁷¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 202.

⁷² Ersal Yavi, *a.g.e.*, s.75.

⁷³ İtalya’nın Habeşistan’ı işgal etmesi ile Ortadoğu bölgesi kritik hale gelmiştir. İtalya’nın yayılmacılık isteği mütalaa edildiğinde Anadolu topraklarının tehdit altında olduğu görülmüş, bunun üzerine başlayan tedirginlik, Türkiye’yi tedbir almaya itmiştir. Bölge ülkeleri ile yaptığı koordinasyonlar sonucu 8 Temmuz 1937 yılında Tahran’da, İran, Afganistan ve Irak ile Saadabat Paketi imzalanmıştır. Bkz. Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 346.

üretilen petrolden elde edilen kazancın yarısının ülkeye bırakılmasını kapsayan bir antlaşma yapılmıştır. Koyu bir İngiliz taraftarı olan başbakan Nuri Said tarafından Suriye, Lübnan, Ürdün ve Arap Filistini'ni kapsayan "*Bereketli Hilal Federasyonu*" fikri ortaya atılmıştır⁷⁴.

II. Dünya savaşı sonrası başlayan Sovyet doktrin yayılmacılığına karşı önlem olarak 1955 yılında, Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında Bağdat Paktı imzalanmıştır. Bu antlaşmanın imzalanması, İngiltere için farklı bir anlam daha taşımaktadır. Bu pakt altında 1957 yılında sona erecek olan 1930 tarihli İngiliz-İrak Antlaşmasını yenilemek isteği vardır⁷⁵. Bu pakta, özellikle Mısır tarafından, "*kendi liderliği altında kurulacak Arap devletleri bloğunu engelleyici nitelikte*" olması sebebiyle tepki gösterilmiştir. Mısır'ın bu tutumu Suriye ve Suudi Arabistan'ı da etkilemiştir. Sonuçta Rusya ile yakınlaşma ortaya çıkmış, Mısır ve Suriye 1 Şubat 1958 yılında "*Birleşik Arap Cumhuriyeti*" olarak birleşmişlerdir. Bu gelişmeler karşısında kararsız kalan Ürdün ile Irak arasında İngiltere aracılığı ile Mısır ve Suriye'ye karşı 14 Şubat 1958 tarihinde "*Irak-Ürdün Arap Federasyonu*" kurulmuştur.

1957 yılında Lübnan'da yapılan seçimler sonucu başlayan Batı aleyhtarı olaylar bölgede gerginliklere neden olmuştur. Lübnan hükümeti ülkesinde başlayan olaylara karşı Türkiye ve Irak'ın müdahale etmesini istemiştir. Bunun üzerine Irak Başbakanı müdahaleye hazırlık maksadıyla birlik kaydirmaya karar vermiştir. Ancak bu birliklerin komutanı olan General Kasım tarafından 14 Temmuz 1958 yılında bir askeri darbe gerçekleştirilmiş, küçük Kral Faysal, Kral naibi Abdülillah ve Başbakan Nuri Said' in öldürülmüşlerdir.

Monarşinin bu şekilde yıkılması, Bağdat Paktı'na ve Batılı devletlerin Ortadoğu nüfuzuna karşı ağır bir darbe olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu gelişmelerin Ürdün'e sıçrama endişesi üzerine İngiltere ve Amerika, Ürdün'e asker yığmaya başlamıştır. Irak'taki bu gelişmeler, Türkiye ve diğer bölge ülkelerini kaygılandırmış, hatta Türkiye'nin bölgeye müdahale kararı almasına dahi neden olmuştur. Ancak bu ortamda SSCB, askeri darbeyi yapan General Kasım'ı destekleyerek ağırlığını ortaya koymuş ve tepkilerini sadece bölge ülkelerine değil, bölgeye asker yığan İngiltere ve

⁷⁴ Ersal Yavi, *a.g.e.*, s.76.

⁷⁵ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, Boyut kitapları, İstanbul, 1997, s. 128.

ABD'ye karşı da sert bir şekilde göstermiştir. Bu durum, Doğu – Batı gerginliğine sebep olmuştur. Bütün bu gelişmeler karşısında ABD, Türkiye, İran ve Afganistan'a savunma garantisi vermiştir. Ancak SSCB'nin yumuşaması ve Irak'a yönelik herhangi bir müdahalenin olmayışı sonucunda olaylar yatışmıştır⁷⁶.

Ortadoğu'daki son gelişmeleri gözden geçirmek ve ihtilal sonrası Bağdat Paktının durumunu görüşmek üzere Bağdat Paketi'nin Irak hariç diğer üyeleri ve ABD Dışişleri Bakanı, 28-29 Temmuz 1958 yılında Londra'da bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantı ile ABD, pakt üyeleri ile ayrı ayrı olarak güvenlik antlaşması yapmayı kabul etmektedir. Türkiye yine bu toplantı sonucunda 31 Temmuz 1958 yılında yeni Irak hükümetini de tanımıştır. Bu gelişmeler karşısında Irak ise, SSCB, Çin ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bağdat Paketi Konsey toplantılarına da katılmamaya başlayan Irak, bu tutumunu Mart 1959'a kadar sürdürmüş, 24 Mart tarihinde paktan çekildiğini açıklamıştır. Bu gelişme ile paktın ismi 21 Ağustos 1959 tarihinde "*Merkezi Antlaşma Teşkilatı*" (CENTO, Central Treaty Organization) olarak tadil edilmiştir⁷⁷.

General Kasım yönetimindeki Irak'ta, Molla Mustafa Barzani liderliğindeki Kürtler özerklik isteği ile 1961 yılında ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma sonucu Kuzey Irak'a hakimiyet sağlayan Kürtler ile antlaşma sağlanamamıştır. Aynı yıllarda ülkede tek lider konumuna gelen General Kasım, başarısız bir toprak reformu ve ekonomik program uygulamıştır. Kürtlere karşı yenilgi ve reformlardaki başarısız girişimler general Kasım'ın itibarını zedelemiştir.

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen 1961 yılında Kuveyt'ten toprak talebinde bulunması, Mısır ile ilişkilerin bozulmasına, Lübnan, Ürdün ve ABD ile de ilişkilerin kesilmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucu 1963 yılında Baas⁷⁸ tarafından

⁷⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 512-514.

⁷⁷ *A.g.e.*, s. 528.

⁷⁸ "BAAS", özellikle Suriye ve Irak'ta ortaya çıkan siyasal nitelikli bir akımdır. "Diriliş" veya "Arap Sosyalist Diriliş Partisi" anlamında kullanılır. Irak'ta başında Mişel Eflak'ın bulunduğu "Arap Diriliş Partisi" ile Ekrem Havrani'nin başkan olduğu "Arap Sosyalist Partisi"nin birleşmesinden doğan siyasal kuruluş "BAAS" olarak tanımlanır. Amaç olarak Ortadoğudaki bütün Arap Devletleri'ni tek bir devlet haline getirmeyi benimsemiştir. Bu açıdan Arap Birliği Teşkilatı ve Nasırcı akımla paralellik gösterir. Çabaları arasında Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmak ve Irak ile bütünleşmek yer almıştır. Suriye ve Irak Baas partileri ilkeleri arasında benzerlik olmakla beraber siyasal alanda farklılık gösterirler. Suriye Baas'çılarının Irak, Lübnan, Kuveyt, Filistin, Kıbrıs ve Hatay'ı kapsayan "Büyük Suriye" idealine sahip olduğu söylenmektedir. Bkz. Muzaffer Erendil, *a.g.e.*, s.45-46.

desteklenen yeni bir askeri darbe ile ülke yönetimi Albay Abdüsselam Arif'in eline geçmiştir. Albay Arif tarafından Kürtlere verilen muhtariyet sözü yerine getirilmeyince Kürtlerle çatışmalar şiddetlenmiştir. Bu arada Irak, Suriye ve Mısır ile birlikte bir federasyon kurmayı denemiş ancak Suriye-Mısır antlaşmazlığı sonucu başarılı olamamıştır.

Bu dönemde Irak, Mısır ve Ürdün ittifakına dahil olmuş, 1967 yılında İsrail'e savaş açarak, Ürdün'e küçük bir birlik göndermiştir. Ancak savaşa büyük ölçüde katılmamıştır. Yine bu dönemde petrol satışını Anglosakson ülkelere karşı durdurmuştur. İsrail ile yapılan savaşta Arap ülkelerinin yenilgisi ülkede huzursuzluk yaratmıştır. Öğrencilerin, parlamentoya dayalı hükümet isteği gösterileri, bazı gazetelerin kapatılması, bakanlardan birkaçının istifa etmesi, Kürtlerle olan ilişkilerin hala gergin olması sonucu 17 Temmuz 1968 yılında yeni bir hükümet darbesi ile ülke yönetimi sağ görüşlü Baasçılardan oluşan Devrim Konseyince ele geçirilmiştir. Bu konsey Baasçı üç general, El-Bekr, Tikriti ve Ammaş ile dört albaydan oluşmaktadır. Bu devrimde Saddam önemli rol oynamıştır⁷⁹.

1968 ihtilali ile iş başına gelen bu hükümet de Kürt meselesini bir çözüme bağlayamamış, bu kez hükümet ile anlaşma taraftarı Celal Talabani ile buna taraftar olmayan Mustafa Barzani arasında çatışma başlamıştır. Talabani'nin yenilgisi üzerine Irak, Barzani'ye müdahalede bulunmuştur. Aynı zamanda ülkede ABD ve İsrail hesabına casusluk yaptığı iddiası ile çok sayıda idamlar gerçekleştirilmiştir. Bu idamlara özellikle Batılı Devletlerce tepki gösterilmiştir.

1970 yılında Bağdat yönetimince, İran hükümeti ve CIA tarafından bir hükümeti devirme girişiminin olduğu ve engellendiği açıklanmıştır. Irak, bu olaydan sonra İran büyükelçisinin ülkeyi terk etmesi, Türkiye'den ise İran ile bir silahlı çatışmanın önlenmesi için arabuluculuk yapmasını istemiştir⁸⁰.

Yönetimini geniş bir tabana yaymak isteyen Devrim Konseyi, 1970 yılında Kürtlerle çatışmaya son vererek Irak Komünist Partisi (IKP), Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile diğer milliyetçi ve sol partiler ile işbirliğine yönelmiştir. Bu konuda Kürtler ile bir antlaşma yapılmış, antlaşmada Irak Cumhuriyeti içindeki Kürtlere

⁷⁹ Ersal Yavi, *a.g.e.*, s. 89.

⁸⁰ *A.g.e.*, s. 91.

muhtariyet tanınmıştır⁸¹. Süleymaniye, Dehok ve Erbil muhtariyet bölgeleri olarak belirlenmiştir. Ancak sınırlı bir özerklik programı uygulanmış, sonuçta gerginlikler devam etmiştir. 1979 yılına kadar yaşanan iç siyasi gelişmeler Irak'ın ve bölgenin gündeminde yer almıştır. 1979 yılında Devrim Komuta Konsey Başkanı General ElBekr'in sözde sağlık, esasta iç politik çekişmeler nedeniyle gücünü kaybetmesi sebebiyle istifası sonucu, Saddam Hüseyin iktidarı ele geçirmiştir. 1980 yılında yapılan seçim ile de Saddam Hüseyin konumunu güçlendirmiştir.

1975 yılından itibaren ülke maliyesini düzeltmek için girişimlerde bulunan Irak, özellikle Batı Almanya ve Fransa ile ticari ve ekonomik ilişkiler kurmuş, SSCB ile de bilim ve teknoloji konularında antlaşmalar yapmıştır. Bu dönemde Lübnan konusunda Birleşmiş Milletler kararının uygulanmasından dolayı Suriye ile görüş ayrılığına düşen Irak'ın, Suriye Baas Partisi ile ilişkileri gerginleşmiştir. Ancak Camp David⁸² görüşmeleri ve İran'da başlayan Şii hareketlerinin kendisi için tehdit olma ihtimalini değerlendiren Irak, bu tutumunu yumuşatmış ve 1979 yılında Suriye ile ulusal eylem antlaşması imzalamıştır. Ayrıca iki ülkenin Baas Partileri'nin kademeli olarak birleştirilmesi de kararlaştırılmıştır.

Bu iyimser hava, 1980 yılında, Suriye'nin Irak'ta bir darbe girişimini destekleme iddiası nedeniyle bozulmuş ve bunun sonucu olarak da iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kesilmiştir. Her şeye rağmen 1979 yılında Afganistan'ı ele geçiren SSCB'ye karşı önlem almak maksadıyla Irak, bütün Arap Dünyası'nda her türlü yabancı askeri varlığa karşı çıktığını ve bu maksatla Arap ülkelerinin güvenliği için ortak askeri güç oluşturulmasını önermiştir⁸³.

İran Şahı Rıza Pehlevi'nin, Şiili din adamlarının liderliğinde başlayan ayaklanma sonucu 1979 yılında ülkeyi terk etmesiyle, iktidara gelen dini rejimin konumu, Irak için yeni bir endişe kaynağı olmuştur. İran'ın yeni rejimi, Amerika'nın jandarması gözüyle bakılan ve destek gören eski rejim değildir ve bu rejim Amerika'yı düşman ilan etmiştir. Batılı devletlerce de İran terörist devlet olarak tanımlanmıştır.

⁸¹ Doç. Dr. Ramazan Gözen, *Uluslar arası Politikada Irak Sorunu : İç ve Dış Etkenler Işığında*, Dış Politika, c. 8, Nu. 1-2, 1977, s. 26-58.

⁸² Görüşmeler 17 Eylül 1978 tarihinde ABD Başkanı J. Carter yönetiminde Mısır Başkanı E. Sedat İsrail Başkanı M. Begin arasında yapılmıştır. Ortadoğu barışı için bir çerçeve çizme amacındadır. Bkz. Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, 3. baskı, İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1994, s.407.

Ülke içindeki sorunlarda oldukça fazladır. Bu gelişmeler ile Irak, eski sınır sorunlarını kendi isteği doğrultusunda gidermeyi, İran'ın rejim ihracına karşı koymayı ve bölge liderliğini almanın zamanının geldiğini düşünmeye başlamıştır.

Irak-İran savaşı 22 Eylül 1980'de başlamış ve 20 Ağustos 1988 tarihinde bütün cephelerde ateşkesin yürürlüğe girmesi ile bitmiştir. Bu savaş zaman zaman çok şiddetli cereyan etmişse de taraflar birbirlerine üstünlük sağlayamamışlardır. İran ordusunun Şah döneminde Amerikan yapısı silahlarla donatılması ve yeni rejimin Amerika ile ilişkileri kesmiş olması sonucu İran ordusu harp malzemelerinin yedek parçaları konusunda sorunlar yaşamış, savaş taktiğini, kendisinden daha modern Sovyet silahları ile donanmış Irak'a karşı, asker fazlalığıyla mücadele olarak belirlemiştir.

Savaş, 1983 yılından itibaren Irak ve İran topraklarından denize, Basra Körfezi'ne doğru yayılmıştır. Bu yayılma, 14 Eylül 1983 tarihinde Amerika'nın Körfez milletlerarası sularda serbest geçişin ihlali olması durumunda, Amerika ve diğer ilgili devletlerin gerekli tedbirleri alacağını bildirmesine neden olmuştur. Bu açıklama ile Amerika bu tarihten itibaren körfez savaşının içine dahil olmaya başlamıştır. Bu uyarıya rağmen körfezde taraflarca Kuveyt ve Suudi Arabistan tankerlerinin bombalandığı da olmuştur.

Bu savaşta 1979 Şii devrimi ve devrim lideri Humeyni tarafından, Irak dahil tüm körfez ülkelerine devrim ihraç etme çabaları nedeniyle, özellikle Kuveyt ve Suudi Arabistan Irak'a finansman desteğinde bulunmuşlardır. Körfezdeki diğer önemli gelişme Irak'ın İran petrol dolum istasyonu durumunda bulunan Harg Adasını işgal etmesidir. Amaç bu uygulama ile İran'ı ekonomik yönden güçsüz düşürmektir. Irak bu adaya yaklaşan pek çok gemiyi bombalamış, bunun üzerine İran'da körfez ülkelerinin petrol ihracına darbe vurmak için tankerlerine saldırmaya başlamıştır. Saldırıları BM Güvenlik Konseyi'nin 552 sayılı kararının çıkmasına neden olmuştur. Kararda taraflar uyarılmakta ve etkin tedbirler alınacağı bildirilmektedir. Bu gelişmeler Irak-İran savaşının uluslar arası boyutlara ulaşmasına neden olmuştur.

Irak-İran savaşında, Arap dünyasından Suriye ve Libya İran'ı, Mısır ve Ürdün Irak'ı desteklemiştir. Irak'a maddi konuda asıl destek Kuveyt ve Suudi Arabistan tarafından gelmiştir.

⁸³ Ersal Yavi, *a.g.e.*, s. 97-98.

İran'ın devrim ihraç çabaları, körfez ülkelerinde işbirliğine neden olmuştur. Irak-İran savaşının başlamasından dört ay sonra Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar ve Umman arasında 4-5 Şubat 1981 tarihinde Körfez İşbirliği Konseyi kurulmuştur. Bu konseyin bir askeri ittifak olmayıp askeri alanlar dışında işbirliği amaçlamasına rağmen, savaş başlangıcından hemen sonra kurulması ve katılan devletlerin hepsinin Irak'ı desteklemesi anlamlıdır.

Türkiye bu savaşta aktif tarafsızlık politikası izlemiş, iki ülke ile de ilişkilerini zedelememiştir. Avrupa topluluğu ise tarafsız kalmakla beraber Irak sempatisini gizlememiştir. Irak'a duyulan sempatinin nedeninde İran'ın radikal yapısından dolayı Avrupa petrol ihtiyacının karşılanmasında çıkaracağı zorluklar yatmaktadır. 1980 yılında Ortadoğu' dan ihraç edilen 870 milyon ton petrolün 362 milyon tonu Avrupa'ya gönderilmiştir. Batıya olan düşmanca tutumunu saklamayan İran'ın bu savaşta başarılı olması halinde, Batı ülkelerinin enerji isteklerinin karşılanması İran tekelinde olacaktır.

Sovyet Rusya'nın bu savaş süresince izlediği politikada Amerika'nın Körfez bölgesinde artan faaliyetleri etken olmuştur. İran'a karşı da sıcak davranışlar göstermekle beraber genel itibariyle Irak yanlısı bir tutum sergilemiştir.

Amerika'nın bu savaşa tepkisi ise körfez petrollerinin çıkışının tehlikeye girmesi ile başlamıştır. Amerikan Dışişleri Bakanı 1981 yılında yaptığı bir konuşmada, 'hür dünyanın ihtiyaç duyduğu petrolün bu bölgeden sağlandığını ve bu petrolün kesilmesi durumunda Batı ekonomisinin yaşayamayacağını, bu sebeple Basra Körfezinin daima açık bulunması gerektiğini' ifade etmiştir. Güvenlik için gerektiğinde Körfez bölgesinde görev yapmak üzere "Hızlı İntikal Kuvveti" adı ile bir kuvvetin kurulmasına karar verildiğini, bu konuda ödenek istendiğini ve Sovyetlerin Hürmüz Boğazı'nda egemen olma ihtimalinin önlenmesi gerektiğini söylemiştir.

Bu stratejik bakışa rağmen Amerika'nın bu savaşta resmi tutumu, tarafsız bir görüntü sergilemektedir. Yine de Irak'a destek verme politikası, açıkça olmasa da kendisini göstermektedir. Savaş süresince İran tarafından özellikle Kuveyt tankerlerinin bombalanması sonucu Kuveyt tankerleri önce Amerikan savaş gemileri eşliğinde, 1987 yılından itibaren ise Amerikan bayrağı altında seferler yapmıştır. Tüm bu gelişmeler Irak-İran savaşının giderek İran-ABD çatışmasına dönüşmesine neden olmuştur.

Bu savaşın bir etkisi de “*İrangate*” olarak kamuoyuna yansıyan gelişmelerdir. Amerikan yapısı silah sistemlerine sahip olan İran’a gizli yollarla yapılan silah ve yedek parça satışlarından elde edilen gelirin, Nikaragua’da komünist “*Sandinist*” rejime karşı savaşan ve Amerika tarafından desteklenen gerillalar için Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) tarafından kullanılmasının ortaya çıkmasıdır⁸⁴.

Irak-İran savaşı sırasında Batı dünyasının hemen hemen tamamı, Arap dünyasının çoğunluğu, Sovyet Rusya ve sosyalist ülkeler Irak’ı desteklemişlerdir. Savaş sonrasında İran tehdidi ortadan kalkmış, ancak devam eden sürede yeni bir Irak tehlikesinin de ortaya çıkabileceği görülememiştir.

C- KUVEYT’İN İŞGALİ ve OLUŞAN TEPKİLER

Mayıs 1990’de yapılan Arap Birliği toplantısında Irak, petrol fiyatlarının artırılmasını istemiş, buna Suudi Arabistan ve Kuveyt temsilcileri karşı çıkmışlar ve Irak’a İran-İrak savaşı sırasında verdikleri borç parayı gündeme getirmişlerdir. Irak ise, yarısı Kuveyt’e ait olan 30 milyar dolar borcun silinmesini ve Kuveyt’in Rumelya bölgesinden elde ettiği petrol karşılığında 24 milyar dolar ödemesini talep etmiştir. Sonuç olarak bu talepleri tamamen karşılanmayınca Irak Kuveyt’i işgal etmiştir⁸⁵. Aslında Kuveyt’e saldırı nedeni Saddam mantığı, Baas milliyetçiliği ile açıklanabilir. Saddam yönetiminin Baas milliyetçilik çizgisi Irak önderliğinde Arap milliyetçiliğinin gelişmesi, Irak’ın genişleyerek güçlenmesi, İsrail düşmanlığı gibi öğeler şekillendirmektedir⁸⁶.

İran-İrak savaşı sırasında Irak pek çok ülke tarafından desteklenmekle beraber en etkin desteği SSCB’den görmüştür. Bu savaşta Irak’a yardım eden SSCB tarafından tekrar destekleneceğini uman Irak, Kuveyt’in rahatlıkla işgal edip burayı Irak’ın bir parçası haline getirmeye çalışmıştır.

⁸⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)*, c.II, 2. baskı, İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1992, s. 28-42.

⁸⁵ Baskın Oran, *Kalkık Horoz*, 2. baskı, Bilgi yay., 1998, s.44 .

⁸⁶ Hv. Korgeneral Şadi Ergüvenç (E), *Irak, Kürtler ve ABD üçgeninde Türkiye*, Ulusal Strateji Dergisi, Yıl:2, Sayı :5, Mart-Nisan 1999, s. 53.

Aslında Körfez krizine Kremlin hazırlıksız yakalanmıştır. Kriz başlangıcı ile Sovyetler Birliği bir Ortadoğu uzmanı konu ile görevlendirerek 4 Ekimde Bağdat'ta bir görüşme yapılmasını sağlamış ve görüşmede Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini aksi halde savaştan başka çare kalmayacağını ifade etmiştir. Ancak Sovyetlerin bu isteğine Irak'lı yetkililer Filistin sorununu gündeme getirmişler ve görüşme olumsuz sonuçlanmıştır. Irak'lıların Filistin sorununu dile getirmesi, Sovyet temsilcisince Amerika yönetimine aktarıldığında ABD'leri İsrail'in barış önerisine yanaşmayacağını savunmuşlar, ancak iyi niyet göstergesi olarak Irak'ın talebini değerlendireceklerini Sovyet temsilcisi aracılığı ile iletmışlerdir. Rusların arabuluculuk girişimi, İngiliz yetkilileri ile görüşmesiyle devam etmiş, İngiliz Başbakanı ise çözümün Irak'a yönelik askeri operasyonda olduğunu belirtmiştir. Bu gelişmeler üzerine Sovyet temsilcisi 28 Ekimde Bağdat'a dönerek Iraklı devlet adamları ile ikinci kez görüşmüştür. Bu görüşmede Irak'ın Kuveyt'ten çekilmemesi halinde ağır bir darbe yiyeceğini söyleyince Irak lideri “*bu benim için intihar demektir*” diyerek ret etmiştir⁸⁷. Sovyetler Birliği'nin bu barış girişimleri savaşın yapılmasını engellememiş ve sonuçta Rusya da BM kararına uymuşlardır.

Körfez Krizi döneminde, içinde bulunduğu ekonomik kriz sebebiyle SSCB ciddi sorunları olan bir ülkedir. Güçsüzleşen ekonomisini düzeltmek için Batıya yönelen SSCB, serbest piyasa ekonomisine geçmek istemekte ve bunun içinde Batılı ülkeler ile mal ve teknoloji ticareti yapması gerektiğine inanmaktadır. Sovyet Birliği'nin, eskiden olduğu gibi Irak'ı destekleyen tavırlara girmesi halinde kendisi için kriz ve içinden çıkılamayacak bir kaos haline gelebilme ihtimali vardır. Ekonomik kriz ve daha da güçsüzleşme korkusu, SSCB'nin BM kararlarını desteklemesini zorunlu hale getirmiştir. Yıllardır dünya üzerinde ABD'ye karşı süper bir diğer güç olan SSCB böylece karşıt görüşlü değil, batıya yönelmiş uluslararası hukuka uyan, demokrasi ve Serbest Pazar ekonomisine adım atmış bir ülke resmi çizmiştir. Hatta bu doğrultuda 11 Eylül 1990'da piyasa ekonomisine geçilmesini öngören Şatalin planı SSCB'nin Rusya Federasyonu Parlâmentosu tarafından kabul edilmiştir⁸⁸.

⁸⁷ Derya Sazak, *11 Eylül Gölgesinde Saddam*, Doğa Kitapçılık, 2002, s.61.

⁸⁸ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/eylül1990.htm>.

BM teşkilatında söz sahibi olan ülkelerden biride Çin'dir. Irak'ın Kuveyt'i işgali karşısında Çin'de BM kararlarına uymuştur.1991 SSCB dağılmasının sonucunda komünizmin yıkılışı, Çin'i de yakından ilgilendirmiştir. Dünyanın en büyük nüfusuna sahip olan bu ülke, ticaret yollarının kapanmaması için batıya destek vermiştir.

Irak'ın Kuveyt'in işgali ile Mısır, Suudi Arabistan, Suriye gibi ülkeler de tarihi birliktelik ve Arap Birliği düşüncesine rağmen Irak'ın yayılmacı politikasının kendilerini de tehdit edebileceğini düşünerek BM Kararlarını desteklemişlerdir.Bu ülkelerden Mısır, Suudi Arabistan'a askeri birlik gönderilmesine kabul eden on iki Arap Devletinin oluşturduğu koalisyonun başına geçmiştir. Suriye ise, Irak karşıtı koalisyonun içinde yer almıştır. Suriye'deki Sünni çevreler, Irak'a karşı sempati gösterirken, yetkililer tersine politika izlemişlerdir.

Irak'ın Kuveyt'i işgali ile Arap dünyası sorunlarını ortaya dökmeye başlamıştır. 2 Ağustos 1990'da Irak Kuveyt'i işgal ettiğinde Yemen ülke yöneticileri çok hassas bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Irak, zamanında Kuzey ve Güney Yemen'in yeniden birleşmesine yardım etmiş ve bu yardımdan dolayı Yemen ise Irak'ı desteklemek durumunda kalmıştır. Yemen bütün görüşmelerde Irak yanlısı bir tutum izlemiş hatta Irak'la karşı yaptırımların oylanmasına katılmamıştır. Yemen'in bu tutumu Suudi Arabistan tarafından hoş karşılanmamış ve Yemenlilere vize uygulamaya başlamıştır. Vize uygulanması Yemen için yeni sorunlara özellikle işsizliğin artması ve göçmen işçilerin döviz transferinin sona ermesine neden olmuştur. Bazı Batılı ülkelerde Yemen için aynı yolu izlemiştir ve Yemen bir döviz bunalımı yaşamıştır⁸⁹.

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan süreçte, Libya işgal ve krizi sürecinde sağ duyulu bir tutum sergilemiştir. Libya'nın bu tutumunun altında, ABD'nin Libya'ya, Mısır ve Sovyetler Birliği aracılığıyla yaptığı uyarılar yer almaktadır⁹⁰.

Bölgedeki gelişmelerden etkilenen bir diğer ülkede Tunus'tur. Tunus, Kuveyt'in işgalini kınamakla beraber Devlet Başkanı, Irak'a tam destek vermek amacıyla diğer siyasi kuruluşlarla kutsal bir birlik oluşturması için iktidar partisini

⁸⁹ Yaşadığımız Dünya ..., s.316.

⁹⁰ A.g.e, s.249.

harekete geçirmiştir. Arap Müslüman değerlerini savunma görüntüsü altında Irak yanlılarına yanaşan Tunus bu davranışı ile halkının desteğini sağlamış, ancak Batıdaki ılımlı ülke görüntüsünü kaybetmiştir⁹¹.

Irak'ın Kuveyt'i işgali, uluslararası ilişkilerde yalnız kalmış Sudan'ın daha sert tepkiler vermesine neden olmuştur. Kuveyt ve Suudi Arabistan'la olan ekonomik ilişkilerini tehlikeye atarak Irak'ın yanında yer almış, bu tutumu ekonomik dar boğaza girmesine neden olmuştur. Ülkede zaten var olan kuraklık şartları hayatı daha da zorlaştırmış ve insanlar açlık ve ölümlerle karşı karşıya kalmışlardır⁹².

Afganistan'daki radikal İslamcılar ise 2 Ağustos 1990 deki Irak'ın Kuveyt'i işgaline Irak'ı tam destekleyen bir tablo sergilemişlerdir⁹³.

Irak, İran'a karşı sürdürdüğü savaş boyunca başta ABD olmak üzere, Batılılar tarafından ciddi bir şekilde desteklenmiş, ve bu destekler ile İran-İrak savaşı sonrasında geriye güçlü bir Irak ordusu kalmıştır. Bu durum İsrail'in gözünden kaçmamıştır. Özellikle Irak'ın Kürtlere karşı hiç çekinmeden kullandığı kimyasal silahlar İsrail tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve kendi güvenliği için Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında Irak'a karşı güç kullanmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu konuda İsrail Cumhurbaşkanı Haim Herzog Amerikalılara Nükleer silah kullanmalarına bile tavsiye etmiştir. Köşe yazarı Patrick Buchanan bu düşüncüyü "*Washington'da Irak'a karşı bir savaş açmamızı savunan yegane güç, İsrail ve onun buradaki ağırlama duvarı (yani lobisi)dir*" diyerek özetlemiştir⁹⁴.

İsrail'in konu ile ilgisi, Kuzey Irak'ta bir devlet oluşturma politikası izlemesinden kaynaklanmaktadır. Bu politikası, Irak'ı bölmek, bölgede önemli bir gücü azaltmak veya zayıflatmak ve diğer taraftan esas tehlike olarak gördüğü İran'ın hemen dibinde ön savunma cephesi oluşturmaktır⁹⁵.

İsrail'in bu isteğini, Amerika Birleşik Devletleri, kendi devlet başkanı W.L. Clinton'un kelimeleri ile şu ifadelerle açıklamaktadır:

⁹¹ A.g.e, s.251.

⁹² A.g.e, s.285.

⁹³ A.g.e, s.318.

⁹⁴ Ersal Yavi, a.g.e, s.123.

⁹⁵ Doç. Dr. Mustafa Aydın, *Geçmişten Günümüze Irak ve Olası Irak Operasyonu*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, c. 3, Sayı: 32, 1997, s. 47

“ *Demokrasiyi özendirmek için, ordularımız geçen yıllar içerisinde güçlerini ve hazırlıklarını tekrar, tekrar gösterdi. Yıldırım hızıyla harekete geçerek Kuveyt’e karşı Irak tehditini durdurdu. Bu anda da binlerce hayatın kurtulmasına yardım etti....*”⁹⁶.

İşgale Uzakdoğu’dan da ses gelmiştir. 2 Ağustos 1990 günü Irak’ı Kuveyt’i işgali sırasında 245 Japon’un Irak’ın elinde esir olarak kalmış ancak pazarlıklar sonucunda 8 Aralık 1990 tarihinde serbest bırakılmışlardır. Ancak pazarlık süresince Japon Kamuoyunda Japon Ordusunun rolü tartışılmıştır. Görüşlerin bir kısmı, durumun bir meşru savunma oluşturduğunu, bu sebeple Amerikalıların yanında savaşa katılma gerektiği yönündedir. Diğer görüş ise, Japon Silahlı Kuvvetlerinin ülke dışına gönderilmesini yasaklayan kanuna hükümetin bağlı kalmasını savunmuştur⁹⁷.

Tüm bu tartışmalar bir yana Japonya Ortadoğu’dan petrol alan bir ülkedir. Irak’ın Kuveyt’i işgali coğrafi uzaklığın etkisiyle ülkede savaş için Kamuoyu yoklamalarının yapılmasına neden olmuştur. Kriz karşısında Japonya askeri yönden tarafsız davranarak sadece maddi yardımlarda bulunmuştur. Bu maddi yardımlar çerçevesinde Türkiye’de bulunmaktadır. Dünyada dengeleri açısından bir teknoloji devi Japonya’nın Irak’ın Kuveyt işgali karşısındaki tutumu, onun Ortadoğu’daki petrol bağılılığı ve ticaret hacmi esas olmuştur. Keza, Körfez savaşı süresinde üç ay boyunca günde 4-6 milyona varan petrol ihracı kesintisi petrolün 30 dolar yükselmesine neden olmuştur⁹⁸.

Türkiye’nin Irak’a olan ilgisini ve işgal karşısındaki tutumunu Musul-Kerkük petroleri, Kuzey Irak Kürtleri, Musul ve Kerkük de yaşayan Türkmenler ve güvenlik ihtiyacı belirlemiştir.

Misak-ı Milli sınırları içinde olan Musul ve Kerkük ve bölgede ki Türkmen varlığı, Türkiye’nin Kuzey Irak politikasının açısından önemli bir unsurdur. İki kutuplu dünya düzeninde ki değişim ile eski önemi sorgulanan Türkiye, öneminin devamlılığı dile getirmek ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek gibi nedenlerle Batı yanlısı tutumu sergilemiştir.

⁹⁶ W. L. Clinton, *ABD’nin Milli Güvenlik Stratejisi W.L. Clinton Dönemi*, (yay. haz. Dr. Tunç NAFİ), Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, Sayı:13, Şubat 1998, s.108.

⁹⁷ *Yaşadığımız Dünya ...*, s.78.

Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra BM, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini aksi taktirde güç kullanılacağını belirtmiştir. Irak'a karşı ambargo, silah denetimi, uçuşa yasak alan gibi bir dizi yaptırımını da süreç içerisinde uygulamaya konmuştur.



⁹⁸ Prof.Dr. Şener Üşenmezsoy, *Petrol Şokunun Dünya Ekonomik Sistemine Etkisi*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, c. 3, Sayı: 32, Aralık 2000, s.71.

III- KÖRFEZ SAVAŞI

Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz, 16 Temmuz 1990 tarihinde, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'ni, Irak topraklarını ihlal etmekle ve doğrudan doğruya Irak'a tecavüz etmekle suçlamıştır. Bu açıklamayı, 17 Temmuz'da Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in açıklaması takip etmiş ve bu ülkeleri aşırı üretim ile piyasaya fazla petrol sürüp fiyatları düşürmekle ve böylece Irak'ı 14 milyar dolar zarara uğratmakla suçlamıştır. Bu suçlamalar Ortadoğu'da yeni bir sorunun daha ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Saddam Hüseyin'in bu açıklamasında, Arap ülkelerinin Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail ile işbirliği yaparak Irak ekonomisini ve askeri gücünü zayıflatıldığını ileri sürmekte ve Kuveyt'ten "Rumeylah" petrol alanının kendisine ait olduğu iddiası ile iadesini istemektedir. Üstelik bugüne kadar bu bölgeden çıkarılan petrole karşılık olarak 2.4 milyar dolar tazminat talep etmektedir.

Aslında Kuveyt'i ilhak etme girişiminde bulunan Saddam Hüseyin'in gerçek amacı, bu tür söylemlerde belirttiğinden farklı olarak Basra Körfezinde güçlü konum elde etmektir. Girişim bir anlamda Arap Milliyetçiliğinin test edilmesine olanak vermiştir. Bu bağlamda, Saddam ihtiyaç duyduğu şeyi bulmuş ve Arap kamuoyuna seslenmiştir⁹⁹.

Irak Devlet Başkanı ve Dışişleri Bakanının bu açıklamaları sonucu Arap Dünyasında gerginlik tırmanmaya başlamış, Mayıs 1989 tarihinde Bağdat'ta yapılan Arap zirvesinde, çekişmeler yeniden gündeme gelmiştir. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri Irak'ın OPEC'in¹⁰⁰ saptadığı kotaları delmesi halinde Kuveyt ve Birleşik

⁹⁹ Doç. Dr. Yavuz Gökalp, *Ortadoğu'da Güç Dengesi ve Yeni stratejik Tercihler*, TSK Dergisi, Sayı : 363, Yıl :119, Ocak 2000, s.40.

¹⁰⁰OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) –Petrol İhraç eden Ülkeler- Üye sayısı 13'e kadar çıkan bu teşkilatın amacı, özellikle petrol fiyatlarının tespiti ve üye ülkeleri müştereken ilgilendiren konuların birlikte çözümünü sağlamaktır. Bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., 8 . baskı, Ankara, 1986, s. 725.

Arap Emirliklerine ile bölge ülkelerine destek sözü vererek tırmanan olaylara müdahil olmuştur.

Irak ve Kuveyt arasında başlayan ve karşılıklı suçlamalarla gelişen petrol kavgasında bir uzlaşma zemini arayan diğer Arap devletleri, sorunun kendi aralarında çözümünü istemekteydiler. 20 Temmuz tarihinde Amerika Birleşik Devletleri hükümeti, füze ve nükleer silah yapımında kullanılma ihtimaline karşı sanayi tipi fırınların Irak'a ihracını geçici olarak durdurmaya karar vermiştir¹⁰¹.

Bu arada Irak Kuveyt'in kuzey sınırına askeri yığmaya başlayınca Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanı Cheney, Kuveyt'in korunacağını resmen ifade etmiş, bölgenin bir diğer ülkesi olan Suudi Arabistan ise silahlı kuvvetlerini alarm durumuna geçirdiğini duyurmuştur. 24 Temmuz tarihinde Amerika Birleşik Devletleri de Basra Körfezi'nde bulunan savaş gemilerini teyakkuza geçirdiğini bildirmiş, ayrıca Birleşik Arap Emirliği ile Irak-Kuweyt sınırınının 1000 km güneyinde kısa süreli bir tatbikat yapıldığını bildirerek göz dağı vermek istemiştir.

Körfezde başlayan bu gerginliği durdurmak amacıyla olan ve İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan 26 Temmuz tarihli OPEC ülkeleri toplantısında, petrol fiyatlarının artması için aşırı üretime son vermek ve varil fiyatlarını 18 dolardan 21 dolara çıkarılması kararına Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri uyma sözünü vermişlerdir¹⁰². Buna rağmen güç gösterisi ve baskı kurma amacıyla olan Irak devleti, Kuveyt sınırına 100.000'den fazla kuvvet yığmıştır. 31 Temmuz tarihinde iki ülkenin temsilcileri anlaşmazlığı görüşmek üzere Cidde kentinde bir araya gelmişlerdir. Yapılan bu toplantıda Irak, isteklerini şu şekilde sıralamıştır ;

1. Kuveyt'in OPEC tarafından saptanmış ham petrol kotalarının üstünde üretim yaparak düşük fiyatta petrol satmamasını,
2. Varba ve Bubiyan Adaları'nın Irak'a terk edilmesini veya kiraya verilmesini,
3. Rumeyla petrol sahasında, gerekli hudut düzeltilmesinin yapılarak, Irak'a hakkı olan payın verilmesini,

¹⁰¹ M.Zekai Doğanay - A.Fikret Atun, *Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açısından Değerlendirilmesi Körfez Harbi ve Alınan Dersler*, Nurol matbaası, Ankara, 1994, s.501.

¹⁰² *Sabah*, 27 Temmuz 1990.

4. Kuveyt'in petrol fiyatlarını düşürmesi ve Rumeyla petrol yataklarının Irak'a ait bölgesinden çektiği petrol nedeniyle ve Irak'ın uğradığı zararı karşılaması,

5. Irak-İran savaşında esnasında Kuveyt'in Irak tarafından güvenliğinin sağlanmasından ötürü, Irak'ın Kuveyt'e olan borcunun silinmesini,

6. Uğradığı zararlardan dolayı Irak'a ek yardım yapılmasını istemiştir.

İki ülke heyetleri arasında Cidde'de yapılan bu toplantıda çıkan derin görüş ayrılıkları sonucu Irak heyeti, ikinci tur görüşmeleri beklemeyerek Suudi Arabistan'ı terk etmiştir¹⁰³. Irak'ın bu hareketi, Kuveyt sınırına yaptığı 100.000 kişilik askeri yığınağın, bu görüşmelere baskı yaratmak amacıyla olduğunu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bir türlü çözülemeyen bu sorunlar neticesinde Irak, 02 Ağustos 1990 tarihinde saat 02.00 'de Kuveyt'i işgal etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanarak 660 sayılı kararını hazırlamıştır. Bu kararda işgali kınadığını ve Irak'ın tüm kuvvetlerini 01 Ağustos tarihindeki mevzilere çekmesi talebinde bulunduğunu, iki ülke arasında derhal ve aralıksız görüşmelerin başlamasını, Arap birliğinin girişimlerde bulunmasını, bu karara uyulmasının sağlanması için BM Güvenlik Konseyinin gerekli tedbirleri alacağını bildirmiştir.

Bu gelişmelerin paralelinde çoğu Arap ülkeleri Bağdat'a karşı tavır almış, ancak Ürdün ve Yemen Irak'ın yanında yer almışlardır. Bu işgal Avrupa'da İngiltere tarafından kınanırken, ilk etapta Fransa ve İtalya'dan herhangi bir tepki gelmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri de ise Milli Güvenlik Kurulu aynı tarihte toplanmış, toplantı sonucunda körfez bölgesindeki hayati çıkarlarının korunması için her adımı atmaya kararlı olduklarını belirterek, Irak'ın derhal Kuveyt topraklarını terk etmesini istemiş, Irak ile Kuveyt'e ait tüm mal varlığı ve alacaklarını dondurduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda uluslararası alanda yoğun bir diplomatik hareket başlatmıştır. Bu gelişmeler karşısında Irak, 03 Ağustos'ta Kuveyt'i boşaltacağı vaadinde bulunmuştur¹⁰⁴.

Irak Silahlı Kuvvetleri'nin Suudi Arabistan topraklarını ihlal etmeye başlaması üzerine Amerikan kongresi, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush'a Irak'a karşı askeri hazırlıklar konusunda yetki vermiştir. Başkan Bush ise Suudi

¹⁰³ *Milliyet*, 30 Temmuz 1990.

¹⁰⁴ *Sabah*, 4 ağustos, 1990.

hükümetince talep edildiği takdirde bölgeye askeri kuvvet gönderileceğini bildirmiş ve bu amaçla Suudiler ve Amerikalılar arasında görüşmeler başlamıştır.

04 Ağustos'ta Amerika Birleşik Devletleri Genelkurmay Başkanı Colin Powel üst düzeydeki danışmanlara Amerika'nın olası hareket tarzları, niyeti, imkan ve kabiliyetleri konusunda bir brifing sunmuştur. Bunun yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri donanmasının 50 parça gemisine körfez bölgesine intikal emrini ve körfez bölgesinden sorumlu Merkez Kuvvetler Komutanlığı'na askeri hazırlıklara başlama direktifini vermiştir¹⁰⁵.

Bu esnada Suudi Arabistan Kralı Fahd ise seferberlik ilan ederek, ülkesine yardım edilmek üzere 06 Ağustos'ta Amerika Birleşik Devletleri ve diğer dost ülkelere, asker göndermeleri için resmen çağrıda bulunmuştur. Bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri bölgeye bazı birliklerini sevk etmiştir. Bu tarihte BM Güvenlik konseyi Irak'a karşı ambargoyu içeren 661 sayılı kararı açıklamış ve Irak hükümeti de bu karara boyun eğmeyeceğini açıklamıştır. 661 sayılı kararda BM Güvenlik konseyi Irak'ın 660 sayılı karara uymadığını, Kuveyt'in meşru hükümet yetkilerini gasp ettiğini, bu nedenle tüm ülkelerin insani yardım ve tıbbi yardım dışında her türlü ticari anlamdaki ilişkilerden kaçınması ifade edilmektedir.

Türkiye 661 sayılı karar uyarınca aynı tarihte Kerkük-Yumurtalık petrol hattını kapatarak olaya ilk ciddi tepkisini vermiştir. Dünya basınında ise Irak'ın Kuveyt'te insan hakları ihlallerine karşı tepkilerin devam ettiğine dair haberler sıkça dile gelmesi üzerine Amerikan Hükümeti, 18 nci Kolordusunu alarma geçirmiş ve 82. Amerikan Hava İndirme Tümeni Suudi Arabistan'a ulaşmıştır.

Bu arada Irak, 08 Ağustos tarihinde Kuveyt'in Irak'ın bir parçası olduğunu ilan ederek, 19. ili olduğunu dünyaya duyurmuş, tüm Arap dünyasının Saddam Hüseyin etrafında toplanarak savaşmasını istemiştir. Buna müteakiben Kuveyt'te bulunan 3000 Amerikan vatandaşına ülkeyi terk etme iznini vermediğini açıklamıştır. Bu gelişmeler üzerine 09 Ağustos tarihinde BM Güvenlik Konseyi, Irak'ın Kuveyt'i ilhak kararını tanımadığını belirterek 662 sayılı kararı almıştır.

Bu kararda 660 ve 661 sayılı kararlar hatırlatılmakta, bir defa daha Irak Kuvvetleri'nin kayıtsız ve şartsız 01 Ağustos tarihindeki mevzilere dönerek işgale son

¹⁰⁵ *Hürriyet*, 3 Ağustos 1990.

vermesini istenmekte, bütün dünya devletlerine bu ilhakı tanımayı öngören davranışlarda bulunulmaması konusunda çağrı yapılmaktadır.

10 Ağustos tarihinde Saddam Hüseyin bütün Müslümanlara cihad çağrısında bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush, körfezdeki Amerikan çıkarlarını koruma konusundaki ciddiyetini tekrar dile getirerek zehirli gaz kullanımı olduğu taktirde misilleme yapılacağını açıklamış ve Merkezi Kuvvetler Komutanı olarak Orgeneral H. Norman Schwarzkopf'u "Çöl Kalkanı" Harekat Komutanı olarak görevlendirmiştir. Aynı zamanda Türkiye'ye olası bir Irak saldırısına karşı NATO güvencesi verilmiştir. Bu arada Amerika'nın Körfez bölgesine yığınaklaşması da gittikçe artmaktadır.

11 Ağustos tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush, BM Güvenlik konseyi yaptırımlarının uygulanabilmesi için gerekirse Irak'a karşı abluka uygulanabileceğini açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından İngiltere, Fransa, Almanya ve Kanada, Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğindeki çokuluslu bir güce katkıda bulunabileceklerini bildirmişlerdir. Bu çokuluslu güç içerisinde yer alacak olan Arap Ordusu için Mısır, Fas ve Suriye birlik verebileceklerini açıklamışlardır. İngiltere, bu çokuluslu güç için hemen 12 adet Jaguar savaş uçağının ve 250 adet C-130 nakliye uçağının hazır olduğunu bildirmiştir.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye Büyük Millet Meclisi, olası Irak tecavüzüne derhal karşılık verilmesi maksadıyla 12 Ağustos tarihinde bakanlar kuruluna Türk Silahlı Kuvvetlerini (TSK) kullanma ve savaş hali ilan etme yetkisini vermiştir. Devam eden hazırlıklar içerisinde Suriye bir kısım birliklerini, Pakistan ise 5000 kişilik birliğini kutsal toprakların korunması maksadıyla Suudi Arabistan'a göndermiştir. Batılı güçlerin kuvvet yığma çalışmaları devam etmektedir.

Tam bu sırada 15 Ağustos tarihinde bölgedeki dengeleri değiştirecek bir açıklama yapan Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, İran'daki tüm askerlerini geri çekeceğini, İranlı tüm savaş esirlerini bırakacağını ve 1975 tarihli Cezayir Antlaşması'nı tanyacağını açıklamıştır. Aynı zamanda ülkesinde bulunan batılı ülkelerin vatandaşlarının mütecaviz ülkelerin üyeleri oldukları gerekçesiyle resmen rehine olduklarını bildirmiş, ve bu uygulama ile Irak'a karşı muhtemel taarruzu engellemeyi amaçlamıştır. Bu esnada Irak devletini desteklediğini açıklayan Filistin

Kurtuluş Örgütü'ne karşı Mısır Hükümeti'nin cephe alması da Arap dünyasında hizipleşmelerin başladığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Irak, yayınladığı bildirgesine uyarak 18 Ağustos itibarıyla İranlı esirleri serbest bırakmaya, işgal ettiği İran topraklarından çekilmeye ve rehine olarak muhafaza ettiği batılı ülke vatandaşlarını muhtemel hedef olarak değerlendirdiği yerlere yerleştirmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu BM Güvenlik Konseyi 664 sayılı kararını tüm dünyaya duyurmuştur. Bu kararda, 660, 661, 662 sayılı kararlar hatırlatılarak, rehinenin bırakılmasını, yabancı uyruklu kimselerin emniyet ve sağlıklarının tehlikeye düşürülecek davranışlardan kaçınılması istenmiştir¹⁰⁶. Bu karara Irak'ın tepkisi Kuveyt'te bulunan yabancı elçilikler üzerindeki baskıyı artırmak, elçilik binalarının elektrik ve suyunu kesmek olmuştur.

Irak üzerinde baskıyı artırmak ve etkinleşmek ve ambargonun tam uygulanmasının sağlamak üzere BM Güvenlik Konseyi 25 Ağustos'ta askeri güç kullanımının öngören 665 sayılı kararı kabul etmiştir. Savaşa karşı bu hızlı sürüklemenin önlenmesi amacıyla Bağımsız Devletler Topluluğu lideri Mihail Gorbaçov, Irak lideri Saddam Hüseyin'e uyarıda bulunarak BM kararlarına zaman geçirmeden uymasını istemiştir. Bu çağrıya uyumlu hareket ettiği görüntüsünde olan Saddam Hüseyin 29 Ağustos tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush ve İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ile görüşmeye hazır olduğunu bildirmiş ancak her iki ülkede liderleri bu görüşme talebini ret etmişlerdir.

01 Eylül 1990 tarihine kadar yapılan görüşmeler sonucu Irak elindeki bir kısım rehineyi serbest bırakmaya razı olmuş, bunun üzerine çeşitli ülkelerin vatandaşı olan kadın ve çocuklar hava yoluyla Irak'tan ayrılmaya, kara yolu ile de Ürdün ve Türkiye'nin sınır kapılarına gelmeye başlamışlardır. İşgal ettiği Kuveyt'in tarihi eserlerini, kamu malzemelerini, şahıslara ait mülklerini, altın rezervlerini, fabrikalardaki makineleri ülkesine taşımaya başlayan Irak elinde bulunan rehine/misafir toplam sayısını 11.000 olarak açıklamıştır.

Bu arada Kuveyt'ten Suudi Arabistan'a sığınan Kuveytli vatandaşların sayısı 160.000'i Orta doğu'daki diğer ülkelere sığınanların sayısı ise 60.000'i aşmıştır.

¹⁰⁶ M.Zekai Doğanay - A.Fikret Atun, *a.g.e.*, s.509.

Körfez bölgesindeki bu siyasi bunalıma çözüm bulmak maksadıyla Bağımsız Devletler Topluluğu lideri Gorbaçov ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush, 09 Eylül tarihinde Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de bir araya gelerek Irak'ın derhal Kuveyt'ten çekilmesini ve BM kararlarına uymasını isteyen bir basın bildirisi açıklamışlardır. Aynı tarihte Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz, eski düşmanı olan İran'a giderek diplomatik ilişkiler kurma girişiminde dahi bulunmuştur.

Irak'taki en yüksek dini kurum olan "*Ulema Konseyi*" tarafından Müslümanların onurunu, saygınlığı ve kutsal yerleri kirletmesi gerekçesiyle Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı "*cihat*" çağrısı yapılmış, bu çağrıya merkezi Mekke'de bulunan "*Müslüman Dünya Birliği*" (Rabita) ise 60 ülkeden gelen din adamlarının iştiraki ile yaptığı 13 Eylül tarihli toplantıda karşı çıkmıştır. Toplantı sonucunda saldırganlara karşı koymak için yabancı ülkelere yardım istenmesinin şeriata uygun olduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine Irak, elinde bulunan yabancı rehinelere yiyecek vermeyi kestiğini bildirmiş, BM Güvenlik Konseyi bu gelişmeler karşısında 666 sayılı kararı almıştır.

666 sayılı kararda Irak'a, yabancı uyruklu kimselerin güvenliği ve refahı ile ilgili olarak Cenevre ve Uluslararası İnsan Hakları Kanunu hatırlatılıyor ve gerektiği takdirde yapılacak yiyecek ikmal konuları bildiriliyordu. Irak'ın bu karara cevabı ise Fransa, Kanada ve Belçika elçiliklerini işgal etmek ve Fransız diplomatlarını gözaltına almak olmuştur.

Irak'ın bu davranışı üzerine Avrupa topluluğu üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanları 16 Eylül' de Brüksel'de yaptıkları toplantı sonucunda, topluluğa üye ülkelerde görev yapan Iraklı askeri personelin sınır dışı edilmesi ve Iraklı diplomatların ise hareket özgürlüklerinin kısıtlanması konusunda ortak karar almışlardır. Bu kararlar üye ülkelere derhal uygulanmaya başlamıştır. Aynı tarihte BM Güvenlik Konseyi ise aldığı 667 sayılı kararında Irak'ın diplomatik ilişkiler konusunda yaptıklarının, uluslararası antlaşmalara ve hukuka uygun olmadığı, bu ihlallere karşı köklü tedbirler almak üzere konseye zorlama olduğu ve bu konuda somut tedbirler almayı kararlaştırdığı bildirilmektedir.

Gelişmiş bir ülke ordusundan beklenmeyecek ilginç bir gelişme ise, icra edilecek hava harekatı zamanlaması konusunda Amerikan Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı'nın basına açıklama yapmasıdır.

20 Eylülde Irak Devrim Komuta Konseyi tarafından çıkarılan bir kanun ile Irak'a karşı ambargo uygulayan ülkelerin hükümetlerine, kurumlarına, şirketlerine ve bankalarına ait tüm para, malvarlığı ve bunların gelirlerine el konulduğu açıklanmıştır. Ayrıca Irak, İsrail ve batılı ülkeler ile uzun bir savaşa karşı hazır olduğunu, taarruza uğraması halinde bölgedeki bütün kuyularını ateşe vereceğini açıklamış, sürdürdüğü stratejinin Filistin'i de kurtarmaya yönelik olduğunu iddia ederek taraftar toplamaya çalışmıştır.

Irak yanlısı açıklama ve tutumunu sürdüren Ürdün'ün, Suudi Arabistan'ı Amerika Birleşik Devletleri'ne uşaklık yapmakla suçlayan açıklamaları sonucunda, bu ülke Ürdün ile olan diplomatik ilişkilerini 22 Eylül itibariyle kestiğini açıklamıştır¹⁰⁷.

Yaptırım ve uygulamaları etkinleştirmeye devam eden BM Güvenlik Konseyi, 24 ve 25 Eylül tarihlerinde 669 ve 670 sayılı kararları almıştır. 669 sayılı kararında, BM Anayasası'nın 50 nci maddesine göre Kuveyt'e yardım etmek isteyen ülkelerin arttığını ve yardım etme isteklerinin incelenme ve takip görevinin Genel Sekretere verildiği bildirilmektedir. 670 sayılı kararda ise Irak'ın daha önceki kararlara ve BM anayasasına uymaması tenkit edilmekte, daha ciddi adımların atılacağı bildirilmekte, 661 sayılı kararın uygulama yükümlülükleri bütün ülkelere hatırlatılarak ayrıntılar dile getirilmektedir.

1990 yılının Ekim ayının belki de en önemli siyasi gelişmesi, Irak ve İran'ın karşılıklı elçilikler açmak suretiyle diplomatik ilişkilerini geliştirmesidir. Batılı liderler bu gelişme karşısında bir Irak-İran askeri işbirliğinin oluşmasından büyük çapta endişe duymuşlardır. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Arap Kurtuluş Cephesi (AKC) Irak'a taarruz edecek her ülkeye karşı denizde, havada ve karada terör eylemlerine girişme tehdidinde bulunmuşlardır. Buna ilave olarak Irak devlet Başkanı Suudi Arabistan'a uzun menzilli füzelerle taarruz düzenleyeceğini açıklamıştır. Bu arada Batılı Devletler, Suudi Arabistan'a kuvvet yığmaya devam etmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri sayısı 210.000'i bulan körfezdeki kuvvetlerine, 100.000 kişi daha göndereceğini açıklamış, halihazırda ise çokuluslu gücün kuvvet sayısı 350.000'e ulaşmıştır.

¹⁰⁷ *Milliyet*, 23 Eylül 1990.

Ekim ayının diğer bir gelişmesi de, Saddam Hüseyin'in daha önce rehinelere içindeki hasta ve yaralıları serbest bırakma kararına ek olarak bir kısım Amerikalı ile bütün Fransız rehineleri de serbest bırakmaya başlamasıdır.

Aynı tarihlerde Amerika Birleşik Devletleri Dışışleri Bakanı Baker, Amerika Birleşik Devletleri'nin Kuveyt'in hürriyeti için askeri kuvvet kullanmaktan çekinmeyeceği açıklamıştır. Bu açıklamayı 22 Ekim'de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush'un, Saddam' a bir kez daha ihtarda bulunarak, Kuveyt sorununun çözüme kavuşturulmasının pazarlık konusu yapılmayacağını açıklaması izlemiştir.

29 Ekim tarihinde BM Güvenlik Konseyi daha önceki kararlarının özeti niteliğindeki 674 sayılı kararını yayınlamış, Irak Hükümeti'ni bir kez daha uyarılmış, Devletlerarası Hukuk kuralları ve BM Anayasası bu devlete tekrar hatırlatılmıştır.

Kasım ayı, Amerika Birleşik Devletleri Dışışleri Bakanı James Baker' in bilgi alışverişi ve koordinasyon maksatlı Ortadoğu, Sovyetler Birliği ve Avrupa ülkelerine gezisi ile başlamıştır. Bu gezilerin akabinde Rusya Özel Temsilcisi olan Primakov, Rusya'nın, Irak'ın Kuveyt'ten koşulsuz çıkmasını istediği, son çare olarak yapılacak bir askeri harekate karşı olmadıklarını bildirmiştir. Bu gelişme, Irak'ın, güvendiği bir ülkeden aldığı ilk tepkiydi. Bu açıklamayı, Bağımsız Devletler Topluluğu lideri Gorbaçov'un, davranışları konusunda Irak'ı uyarması ve Sovyetler Birliği'nin Irak'a karşı kurulan koalisyondan ayrılmayacağını ifadesi etmesi takip etmiştir.

Diğer ilginç bir gelişme de bölgedeki Amerikan askerlerinin ailelerinin ulusal düzeyde bir grup oluşturarak, Körfezde bir savaş için bir neden olmadığını ve Kuveyt'in kendileri için bir anlam ifade etmediğini söyleyerek bir askeri harekate karşı çıkmalarıdır.

Almanya eski Başbakanlarından Willy Brandt, Saddam ile yaptığı özel bir görüşme sonucu rehine olan Almanları kurtarmıştır. Zaten Irak aynı dönemde batılı bazı rehineleri koşulsuz serbest bırakmaya başlamıştır. Willy Brandt, daha sonraki girişimleriyle Irak'ın elindeki rehinelerin tümünün kurtarılmasını sağlamıştır. Bu olayı 06 Aralık 1990 tarihinde sürpriz bir açıklama ile Irak'ın elindeki tüm rehinelerin serbest bırakılacağı açıklamasıyla canlı kalkan kullanma olayına son vermesi izlemiştir.

O ana kadar olaya pek karışmayan Çin ise, Dışışleri Bakanı Kien Kişen vasıtasıyla, Irak'ın Kuveyt'ten çekileceğini umduğunu açıklamış, aksi takdirde Körfez' de yapılan yığınağın çok önemli boyuta ulaştığını ve kuvvet kullanarak Irak'ın bölgeden

zorla çıkarılacağıının aşikar olduğunu beyan etmiştir¹⁰⁸. Bu açıklamadan üç gün sonra 15 Kasım' da Amerikan Deniz Piyadeleri, Amerikan Hava Kuvvetleri, Amerikan Deniz Kuvvetleri ve Suudi Arabistan Hava Kuvvetleri Kuveyt hududunun 100 km. güneyinde Yaklaşan Fırtına (İmminent Thunder) kapalı isimli amfibik tatbikat icra etmişlerdir.

Irak'a karşı uygulanan abluka sonuç vermeye başlamış, bölgede 4162 gemi tarassut altında tutulurken, 500 gemi aranmış ve 19 adeti ise bölgeden geriye gönderilmiştir. İngiltere'de ise Margaret Thatcher yerine Jhon Major başbakanlığa seçilmiş, ancak Körfez Krizine ilişkin politikada değişiklik olmamıştır.

BM Güvenlik Konseyi 28 ve 29 Kasım tarihlerinde 677 ve 678 sayılı kararlarını duyurmuştur. Bu kararlarında, Irak'ın Kuveyt resmi ve sivil kayıtlarını ortadan kaldırma ve demografik yapıyı değiştirme girişimleri kınanmakta, 660 sayılı kararın uygulanması için son bir fırsat daha verildiğini belirtmekte, Uluslar arası barışın ve güvenliğin yeniden tesisi maksadıyla gerekli tüm vasıtaların kullanılması için BM üye ülkelerini yetkili kılınmaktadır.

30 Kasım' da Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush tarafından Irak yönetimine, sorunun barışçıl şekilde çözümü için diyalog önerisi yapmasını, Irak yönetiminin öneriyi ilke olarak kabul ettiğini resmen açıklaması takip etmiştir. Maksadın tahakkuku için iki ülkenin dış işleri Bakanları karşılıklı ülkelerinin başkentlerine gideceklerdir. Irak bu görüşme teklifine Filistin sorunun müzakere konusu olmasını istemesi bölgedeki liderliği kabullenilmesi ve yapılan anlaşmaların niteliği açısından önemli bir göstergedir. Ayrıca Irak'ın bölge liderliğini benimsediğinin ve bu konularda uğraş vereceğinin de ifadeleridir.

Bu arada Irak lideri Saddam Hüseyin büyük bir ihtimal ile kendisi ile uygulamaları konusunda fikir ayrılığı taşıyan üst rütbeli komutanlarını görevden almaktadır. Görevden alınanlar arasına 08 Kasım' da Irak Genelkurmay başkanı Orgeneral Nazır Hazaraj ve 11 Aralık' ta Irak savunma Bakanı General El-Jabar Shanshal katılmış, Savunma Bakanlığına Tümgeneral Saadi Tuma Abbas atanmıştır.

İki ülke arasında yapılacak görüşme tarihleri konusundaki arayışta Amerika Birleşik Devletleri, Tarık Aziz' in Amerika Birleşik Devletleri'ne ziyaret tarihini 17 Aralık, James Baker'in ziyaret tarihinin 20 Aralık-03 Ocak 1991 olması yönünde

¹⁰⁸ A.g.e, s.514.

öneride bulunmuştur. Irak ise James Baker ve Saddam Hüseyin görüşmesini 12 Ocak 1991 tarihinde olması konusunda ısrar etmiştir. Bu tarihin Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi için tanınan 15 Ocak 1991 tarihine çok yakın olması ve bu görüşmelerin Saddam Hüseyin' in bir oyalama taktiği olarak değerlendirilmesi sonucunda diyalog arayışları çıkmaza girmiştir.

Bu ayın içerisinde son Amerikalı ve İngiliz diplomatlar Kuveyt'ten ayrılmışlar; BM Irak'a bütün kuvvetlerini çekmek üzere en son 15 Ocak 1991 saat 21.00' a kadar süre tanımıştır.

Tüm bunlar yaşanırken ilginç bir gelişme de müttefiklerin Kuveyt'e icra edecekleri taarruzun yanıltma ve aldatma planlarının Londra'da bir araçtan çalındığının rapor edilmesidir¹⁰⁹. Daha sonra rapor bulunmuş ve yetkililere iade edilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak Saddam Hüseyin tüm dünyaya 18 Aralık tarihinde BM kararlarını ve tüm barış görüşmelerini ret ettiklerini, Kuveyt'in sonsuza kadar Irak' ın ayrılmaz parçası olarak kalacağını ilan etmiştir. Aynı tarihte BM Genel Kurulunca yapılan toplantı sonucunda Irak'ın Kuveyt'te insan haklarını ihlal etmesi 144 olumlu oya karşı bir oyla kınanmıştır.

Türkiye ise 20 Aralık tarihinde, Amerikan askerlerinin Irak'a taarruz etmek için Türk topraklarını kullanmasına müsaade edilmeyeceğini açıklamış, Irak Devrim Konseyi de Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini öngören her türlü teklifi ret etme kararı almıştır¹¹⁰. Bununla birlikte 02 Ocak 1991 tarihinde NATO ittifaka bağlı kuvvetlerin Türkiye'de kullanılmasını onaylamıştır. Anılan kuvvet, Avrupa Müttefik Komutanlığı Mobil Kuvvet'in hava unsurunu teşkil ediyordu ve bu kuvvet Irak'ın olası Türkiye'ye saldırısına karşı Türkiye'ye koruma sağlayacaktır.

Bu arada Pentagon, Irak Silahlı Kuvvetlerinin stratejik ve operatif yerleşmeleri konusunda açıklamalarda bulunmaktadır. Bu açıklamalarda büyük bir kara kuvvetin varlığı saklanmamış ancak hava kuvvetlerinin özellikle pilotlarının yetersizliği vurgulanmıştır. Bu açıklamalar Irak'a karşı yapılacak hareketin niteliği konusunda aslında çok net verilerdir.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush, 08 Ocak tarihinde Irak'a karşı yapılacak savaş veya barışın 09 Ocak tarihli Cenevre'deki görüşmeler sonucu

¹⁰⁹ *A.g.e*, s.518.

¹¹⁰ *Hürriyet*, 21 Aralık 1990.

netleşeceğini bildirmiştir. Ancak 09 Ocak tarihindeki Baker-Aziz görüşmeleri de olumlu bir sonuç vermemiştir. Bunu gelişmeyi Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş uçaklarının Körfez Bölgesinde görevlerini yapmaları için Hindistan hava üslerinden faydalanacaklarını açıklaması izlemiştir.

10 Ocak tarihinde Avrupa müttefik Komutanlığı Mobil Kuvvetlerinden bazıları Türkiye'ye gelmeye başlamışlardır. Kısa bir süre sonra başlaması beklenen Irak'a yönelik taarruz hazırlıkları için Amerikan ve İngiliz Özel Kuvvetleri Kuveyt'te bulunan bir Irak Hava Savunma Radarı personelini dokümanları ile birlikte esir alarak Suudi Arabistan'a getirmiştir. Bu gelişme aslında dünya kamuoyuna açıklandığı gibi güçlü bir Irak ordusunun olmadığı ve Irak ordusunun ne kadar yetersiz, inançsız ve yetişmemiş olduğunun ifadesi olarak görülebilir.

15 Ocak tarihinde Suudi Arabistan'ı savunmak üzere Çöl Kalkanı planının asli kuvveti olan VII nci Kolordusunun intikalini tamamlaması ile Amerika Birleşik Devletleri bölgedeki yığınaklanmasını tamamlamıştır.

Irak'a karşı hareket, 17 Ocak tarihinde yerel saat ile 02.38' de Irak'ın batısındaki iki hava savunma radarına "Hellfire" güdümlü füzeleri ile donanmış sekiz adet "Apache" helikopterleri ile başlamıştır. Bu tarz hareketin amacı bir hava koridoru açmaktır. Sonuç itibariyle açılan hava koridorundan savaş uçakları geçmiş ve kendilerine tahsis edilen Bağdat ve diğer stratejik hedeflere yönelmişlerdir. Bağdat'a ilk bomba yerel saat ile 03.00'te atılmıştır.

Bu hava taarruzunda kullanılan radara yakalanmayan F-117, F-15E tipi savaş uçakları, B-52 Ağır Bombardıman uçakları, İngiliz Tornado uçakları, su üstü gemiler ve denizaltından atılan Tomahawk Cruise güdümlü füzeler ile amaçlanan asıl hedef, kuzey Irak'ta Musul, Erbil, Kifcuk ve Ninevh; güney Irak'ta Samarra, Bağdat, Mippur Lagash, Uruk, Ur ve Basra' da bulunan bütün nükleer, biyolojik ve kimyasal (NBC) tesislerinin, komuta ve kontrol merkezlerinin ve hükümet idare merkezlerinin yok edilmesidir. Aynı tarihte Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush, Kuveyt'in kurtarılma operasyonunun başladığını açıklamıştır. Irak karşı cevap olarak açtığı topçu ateşi sonucunda Suudi Arabistan'ın Hafji kasabesindeki petrol rafinelerinde yangın çıkarmıştır. Suudi Arabistan'a ve İsrail'e ilk Irak Scud füzeleri 18 Ocak tarihinde atılmış bu füzelerden bir tanesi hava savunma füzeleri olan Patriot füzesine düşürülmüştür. Irak'ın bu saldırgan tutumundan en çok etkilenen ülkelerden biride

İsrail olmuştur. İsrail zaten yıllardır Irak'ın tehditlerinden korkan ve güvenliğini korumaya çalışan bir ülkedir. Irak'ın Kuveyt'in işgali belki de İsrail için çeşitli fırsatlarda yaratmıştır. İsrail oluşan koalisyon gücüne hemen destek verdi. Hatta BM'nin kararlarını kendi varlığı için kullanmıştır. Krizin başından beri askeri, siyasi ve toplum kuruluşları uyum içinde hareket etmişlerdir. Tek çözüm ise askeri güç kullanmak olduğunu bununla krizden çıkmanın tek yolu olduğunu savunmuşlardır. ABD önderliğindeki BM kuvvetlerinin Irak'a karşı güç kullanmasına başlanmasına rağmen Irak füzelerle İsrail'e saldırmışlardır. Bir çok sivil yerleşim yerini vurmaya başaran Saddam füzeleri İsrail'e zarar vermiştir. Saddam'ın İsrail'e saldırmasında asıl önemli noktayı onun bu savaşı başka taraflara çekmek istemesinde yatmaktadır. Saddam Hüseyin bunu bir Yahudi karşıtlığı durumuna getirerek İslam ve Arap Birliği oluşturmaya yada birkaç Arap ülkesini kendi saflarına çekmeye çalışmıştır. Irak İsrail-Filistin anlaşmazlığı ileri sürerek İsrail'in Filistin'den çıkmasını ve bu durum için koşulların değiştirilmesini AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETYE karşı ileri sürerek kendini haklı duruma getirmeyi çalışmıştır.

Bu arada Amerika Birleşik Devletleri ilginç bir şekilde hava ulaştırması için olağanüstü hal ilan ederek, ihtiyatta bulunan sivil hava filosu seferberlik planı ikinci bölümünün yürürlüğe girmesi ilanını yapmış ve uçakları göreve almıştır. Aynı tarihlerde silah altına alınan yedeklerin askerlik sürelerinin uzatılması, savaşın başlangıcında Amerika Birleşik Devletleri'nin olayları ne kadar büyüterek ileriye dönük maksatlar taşıdığına işaret etmesi açısından önemlidir. Bu tarihte Körfez bölgesindeki Amerika Birleşik Devletleri askerlerinin sayısı 460.000 kişiye ulaşmış ve yığınaklanma devam etmektedir.

24 Ocak tarihine kadar Koalisyon Hava Kuvvetleri 15.000 sorti (çıkış) gerçekleştirmiş, pek çok Irak hedefi ve harp malzemesi vurulmuştur¹¹¹. Ocak ayı genel olarak savaşın Koalisyon kuvvetlerinin hava üstünlüğünü ele geçirme çabaları ile geçmiştir. Bu arada Irak Hava Kuvvetleri Komutanı ve Hava Savunma Komutanının görevlerini yapamadıkları gerekçesiyle idam edildiği bildirilmiştir.

¹¹¹ *Hürriyet*, 25 Ocak 1990.

Ocak ayında yeni bir savaş stratejisi ve uygulamasının örneği de görülmüştür. Bu “*Çevre Harbi*” olarak adlandırılabilir olan Irak tarafından Körfez’e petrol pompalanma olayıdır.

29 Ocak tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush, Körfezdeki durum, Amerika Birleşik Devletleri’nin planları ve Orta doğunun geleceği konusunda Amerika Birleşik Devletleri kongresinde bir konuşma yapmıştır. Aynı tarihte Koalisyon cephesindeki ilginç bir oluşum da ortaya çıkmıştır. Fransız Savunma Bakanı Chevenment, Saddam yanlısı olmakla suçlanmış ve Körfez krizinde Fransa’nın rolü konusunda Fransız Cumhurbaşkanı Mitterand ile ters düştüğünden dolayı istifa ederek yerine Pierre Joxe atanmıştır.

Bu gelişmelere rağmen yine Ocak ayı içerisinde Irak Kara Kuvvetlerinin taarruzları da gerçekleşmiştir. Irak 30 Ocak’ta Suudi Arabistan sınırını geçerek Al Hafji kasabasına üç koldan taarruz etmiştir. Koalisyon kuvvetleri bu kasabayı tecrit ederek Irak tarafından takviyesini önlemişler ve bir karşı taarruz icra etmişlerdir. Aynı zamanda Irak takviye birliklerini, Kuveyt içerisinde ki Umm Hujuc kasabasında hava taarruzuyla durdurmuşlardır. Böylece Irak taarruzları kesin olarak sona erdirerek Hafji kasabası geri alınmıştır.

Şubat ayına kadar koalisyon güçlerinin toplam sorti sayısı 35.000 ‘e ulaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanı Dick Cheney Irak’ın kimyasal silah kullanmaması yolunda bir açıklama yaparak , kullandığı takdirde misli ile karşı tedbir alınacağını belirtmiştir. Taarruzlar devam ederken 05 Şubat tarihinde Irak teknik tahribatlar nedeniyle petrol satışlarının gerçekleşmeyeceğini, bu durumun geçici bir süre için geçerli olduğunu duyurmaktadır. Ürdün Kralı Hüseyin, yaptığı televizyon konuşmasında İsrail ve Batılı devletlerinin Irak’a karşı giriştikleri bu tecavüzün “*Üçüncü Dünya Savaşına*” neden olabileceğini söyleyerek, Irak’ı destekler açıklamalarına devam etmektedir.

07 Şubat tarihinde Irak geçmiş aylarda ortaya koyduğu tehditlerinden birini uygulamaya, Kuveyt petrol kuyularını tahrip etmeye başlamıştır. Bu tarihlerdeki savaşın ağırlığı tamamen hava kuvvetlerinin taarruzları oluşturmaktadır.

10 Şubat tarihinde Bağımsız Devletler Topluluğu lideri Gorbacev, Sovyet televizyonundan yaptığı konuşmada Körfez savaşının muhtemel yayılma tehlikesinin bulunduğunu ve Amerika Birleşik Devletleri’nin BM kararlarının ötesine geçmeye

başladığının uyarısında bulunmuştur. O güne kadar Koalisyon Hava Kuvvetleri tarafından icra edilen sorti sayısı 60.000'i geçmiştir. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush'a Amerikan Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı tarafından hazırlanan kara hareket planı sunulmuş, ve bu plan Başkan tarafından da onaylanmıştır.

Körfez' deki gelişmeleri değerlendirmek üzere on beş yıldan beri ilk kez BM 14 Şubat tarihinde gizli bir toplantı yapmıştır. Bu arada Kuveyt Irak'ın 19 ncu ili olma statüsüne devam etmektedir. Saddam Hüseyin bütün yabancı askerlerin Orta Doğu' dan derhal çekilmesini istemekte ve aynı tarihlerde Bağdat radyosunun verdiği bilgilere göre,

- İsrail'e gönderilen silah sistemleri dahil bölgede bulunan ve koalisyona bağlı tüm kuvvetlerin çekilmesi şartı ile Irak Kuveyt'ten çekilme arzusunda olduğu,

-Bu maksatla koalisyonu oluşturan askeri güç detaylı bir ateşkes antlaşmasını müteakip bir ay içerisinde bölgeden tamamen ayrılması ,

- Ayrıca BM Güvenlik Konseyinin Irak'ı Kuveyt'ten ayrılmaya zorlayan kararları iptal edilmesi,

- Kuveyt'in gelecekteki siyasi statüsü Kral ve ailesi tarafından değil Kuveyt halkı tarafından tayin edilmesi deklare edilmiştir. Doğal olarak bu istekler derhal Koalisyon güçlerince ret edilmiştir.

17 Şubat' ta Bağımsız Devletler Topluluğu lideri Gorbaçev'in teklif ettiği barış planını görüşmek üzere Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz Moskova'ya gitmiştir. Bu tarihte Koalisyon güçlerinin sorti sayısı 80.000' e ulaşmıştır. Tarık Aziz' in Gorbaçev ile muhtemel barış planı üzerindeki görüşmesi üç saat sürmüştür.

Çevre Harbi olarak adlandırılan ve Irak tarafından Körfez' e pompalanan petrol güneye doğru yayılarak 100 km uzunluğunda bir alana yayılmış, Körfez ve çevresinin doğal ekolojik yapısını tahrip etmeye başlamıştır¹¹².

18 Şubat' ta Koalisyon güçlerinin basına yaptıkları açıklamayla Irak Silahlı Kuvvetlerinin muharebe tekinliği açısından kabiliyetinin %60 oranında azaltıldığı yönünde bir değerlendirmede bulunmuşlardır.

¹¹² *Sabah*, 3 Mart 1990.

20 Şubat tarihine kadar yapılan sorti sayısı 86.000'ne ulaşmıştır. Bu sortilerden 3.500 adeti Türkiye üzerinden gerçekleştirilmiştir. Basına verilen bilgilerden bu tarihte Koalisyon Güçlerine teslim olan Iraklı askerlerden Irak ordusunun moralinin çok bozulduğu, toplu firarların başladığı, yiyecek ve su sıkıntısının had safhalara ulaştığı bildirilmektedir.

21 Şubat' ta Irak hükümeti Sovyetlerin yaptığı barış teklifini kabul ettiğini ileri sürmüş, ancak Saddam Hüseyin televizyonda yaptığı konuşmada bütün savaşların anası olan şeytan kuvvetlerine (Amerika Birleşik Devletleri) karşı dövüşerek kazanacaklarını iddia etmiştir. Arap terörist grupları yakın bir gelecekte, Frankfurt hava alanına karşı eylemle tehdit etmiş, Irak alışılanın tersine hareket ederek Riyad'a gündüz saatlerinde bir adet Scud füzesi atmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı bush, verdiği bir beyanat ile Irak Kuvvetlerine 23 Şubat 1991 günü yerel saat ile 20.00 'a kadar Kuveyt'i terk etmeleri aksi takdirde Irak'ı atmak için kara hareketına başlanacağını bildirmiştir. Beyanat da :

- Irak'ın 48 saat içerisinde Kuveyt'in şehirlerini boşaltmalarını;
- Bir hafta içerisinde askerlerini Kuveyt'ten tamamen çekmelerini;
- Irak'ın elinde bulunan bütün rehine ve esirleri serbest bırakmalarını;
- Kuveyt'teki petrol kuyularına ve diğer petrol tesislerine döşenen mayın ve bubi tuzaklarını temizlemelerini, istenmiştir.

Bu beyanata karşılık Irak, Kuveyt'in 140 adet kuyusunu ateşe vermiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu lideri Gorbaçev bu gelişmeler ile yeni bir barış planı önermiştir. Amerika Birleşik Devletleri kara hareketi için hazırlık ateşlerini yoğunlaştırmış, gelen bilgiler ışığında Irak'ın bu güne kadar 1685 adet Tankı, 925 adet Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA) ve 1485 değişik çapta topu tahrip edilmiştir. Bu rakamların varlığı Irak Kara Kuvvetlerinin asli muharebe gücünün yok edildiği anlamında önemlidir.

24 Şubat yerel saat ile 04.00'te stratejik kara taarruzu başlamıştır. Bu taarruzda harp tarihinde bugüne kadar görülmemiş bir havadan intikal örneği yaşanmıştır. Sonuçta birinci günün sonunda 45 nci Irak tümeni büyük çapta imha edilmiş ve Salman Kasabasına ulaşılmıştır. Daha doğuda ise Kuveyt'in 25 km güney hududundan içeri girilmiş ve Minasad'e girilmiştir. Kara muharebelerinin birinci günün sonunda Koalisyon kuvvetlerinin zayıyatı yok denilecek kadar azdır. Alınan ve dünya kamuoyuna

duyurulan bilgilere göre Irak birlikleri kitle halinde Müttefik Kuvvetlere teslim olmuş ve teslim olanların sayısı 5500 kişiye ulaşmıştır.

Kara muharebelerinin ikinci gününde gelen haberler, bazı yerlerde Irak' lıların inatçı savunmalar yaptığı, bununla birlikte 20.000'den fazla Iraklı' nın teslim olduğu, Amerikan ve Koalisyona katılan Arap birliklerinin Kuveyt şehrine girme hazırlıkları yapmakta oldukları yönündedir.

26 Şubat tarihinde 21 Irak tümeninin imha edildiği haberi yayılmış, aynı gün Saddam Hüseyin radyo aracığı ile bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Kuveyt sonsuza kadar Irak toprağı olarak kalacağını bildirmiş ve Kuveyt'ten çekileceklerini ifade etmiştir.

Kara muharebelerinin dördüncü gününde yapılan açıklamalara göre Kuveyt şehri kurtarılmış; 700 Tank ve 500 ZMA tahrip edilmiş, 10.000 'den fazla Iraklı esir düşmüştür. Ve yerel saatle 06.00'da, Koalisyon kuvvetlerinin ilan ettiği bir ateşkes ile kara hareketi sona ermiştir. Kara hareketi sonrası:

-Bölgede kullanılan 45 Irak Tümeninden 41 adeti muharebe dışı bırakılmış, bu 41 tümenen 29 tümen tamamen imha edilmiş;

-4000 Ana Muharebe Tankından 3000 adedi, 2870 adet Zırhlı Muharebe Aracından 1900 adedi, 3110 adet toptan 2100 adedi tahrip edilmiş, böylelikle Irak ağır silahlarının % 80 'nini kayıp etmiş;

-Müttefik Komutanlıklarının resmi açıklama yapmamasına karşın tahminen Irak'a ait personel zayıyatının 100.000 olduğu değerlendirilmekte¹¹³;

-Irak tarafından Kuveyt'teki petrol kuyularından 590 adedi yakılmış;

-Koalisyon Kuvvetleri bu güne kadar toplam 115.000 sorti gerçekleştirmiş;

-Koalisyon güçlerinin zayıyatı 138 ölü, 56 ve 13 esir kayıp olarak rapor edilmiştir¹¹⁴.

İlan edilen bu ateşkes, direnme göstermeyen Irak birliklerine karşı uygulanacak ve gereksiz kan dökülmesini önlemek hedefindeydi. Ateşkesin devamlılığını Koalisyon güçleri, Irak'ın taarruzlarını ve füze saldırılarını durdurmasına, esir ve Kuveytli rehinelere serbest bırakılmasına bağlamışlardı.

¹¹³ *Sabah*, 1 Mart 1990.

¹¹⁴ *Sabah*, 2 Mart 1990.

Mart 1991 ayının birinci gününde Amerika Birleşik Devletleri Kuveyt'te ki elçiliğini tekrar açarak duruma hakim olunduğunun mesajını vermiş, bu tarihi takip eden üç gün içinde genel olarak hasmane davranışlar son bulmuştur.

Bu arada yeni çizgiler ve davranışların silüetleri belirli olmaya başlamıştır. Suriye Savunma Bakanı, Suriye radyosundan yaptığı konuşmada Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat'ın Körfez savaşında Irak'ın yanında yer alması ile Arap dünyası ve Dünya liderler nezdindeki güvenilirliğini yitirdiğini beyan etmiştir. Aslında durum incelendiğinde Arafat'ın haklılığını mevcut olan konjüktür nedeniyle dünyaya kabul ettirememesi ve bir umut olarak Irak'a sarılması açıkça görülmektedir. Arafat suçlanacağına Irak'tan destek araması için olayları kanalize edenler ortaya konulmalıdır.

Bu arada Irak 03 Mart 1991 tarihinde BM Güvenlik Konseyinin 686 sayılı kararını kabul etmiş ve Güney Irak'ta, Kuveyt sınırından 5 km kuzeyde bulunan Safwan 'da her iki tarafın askeri liderlerinin katıldığı ateşkesin detaylarının görüşüleceği bir toplantı yapılmıştır. Toplantı sonrası bir komuşma yapan Orgeneral H. Norman Schwarzkorf, Koalisyon güçlerinin ortaya koyduğu ateşkese ilişkin bütün maddelerin Iraklı generallerce kabul edildiğini bildirmiştir.

Deniz ablukasından gelen bilgilere göre; 7882 adet gemiye müdahale edilmiş, 996 adet gemide arama yapılmış ve 6 adeti geri çevrilmiştir.

06 Mart 1991 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush, Amerikan Kongresinde yaptığı konuşmada Kuveyt'in yapılan müdahale sonucunda özgürlüğüne kavuşturulduğunu ilan etmiştir. Aynı tarihte Türkiye'de konuşlandırılan Avrupa Müttefik Komutanlığı Mobil Hava Kuvveti de ayrılmaya başlamıştır.

02 Mart tarihinde başlayan Şii ve Kuzey Irak Kürt ayaklanmalarında silahlı mücadele temposunu artırmaktadır. Irak ülkenin kuzey ve güneyindeki bu ayaklanmalara karşı şiddetli tedbir almaktadır.

Nisan 1991 ayında BM Güvenlik Konseyi 2981 nci oturumunda 687 sayılı kararı almıştır. Bu kararda ,

-Bugüne kadar verilen BM Güvenlik Konsey kararları ile 17 Haziran 1925 tarihli Bakteriolojik ve Toksin Silahlar ile ilgili Cenevre protokolü ve uzun menzilli balistik silahların denetime açılması konuları ,

-Anılan silah sistemlerinin imhası, yerinden sökülmesi ve zararsız hale getirilmesi için özel bir komisyonun teşkil edileceği bu komisyonun denetleme yetkili olduğu,

-Ayrıca Irak tarafından 1 Temmuz 1968 yılında imzalanan “ Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme “ antlaşmasına kayıtsız ve şartsız uyulmasını ve bu konularda hiçbir araştırma, geliştirme, üretim yapma gayretinde olunmamasını, bu konuda Uluslar arası Atom Enerji Teşkilatına sorumlu olunduğunu ve yardımcı olunacağını ve bu kurumların denetleme yapacağı,

-Irak'ın Kuveyt'te verdiği zararın tazmin şekli ve bu konuda kurulacak komisyonun varlığı,

-661 sayılı karar gereği Irak'a ilaç ve sağlık malzemeleri dışında mal ve ürün satış veya ikmal yasağının devam ettiği, ancak 661 sayılı karara uygun olarak veya komitenin onayını müteakip yiyecek için uygulanmayacağı,

-Irak'ın belirlenen faaliyetleri tamamlaması ve Komitenin onaylamasına müteakip yasaklamaların kaldırılacağı,

-Konvansiyonel silahlara yönelik her türlü transferin yasak listesinde olduğu,

-Irak elindeki gerek Kuveytli gerekse yabancı uyruklu rehinelere bırakılması maksadıyla Uluslar arası Kızıl Haç Komitesi ile koordineli çalışması ve rehinelere teslim etmesi ve arama çalışmalarına dahil olması,

-Irak'ın terör faaliyetlerine izin vermemesi ve bu tür faaliyetleri kınamasını, içermektedir.

BM Güvenlik Konseyi 05 Nisan 1991 tarihinde ise 688 sayılı kararı almış ve bu kararında, isyan eden Kuzey Iraklı Kürtlere yönelik Irak tutumu kınanmış, icra edilen hareketin durdurulmasını istenmiş, Türkiye'nin sığınmacılar hakkında ki mektubuna yer verilerek çözüm önerilerini ifade etmiştir.

Irak BM Güvenlik Konseyinin 687 sayılı kararını kabul ettiğini 10 Nisan 1991 tarihinde duyurmuş, böylelikle resmen ateşkes ilanı deklare edilmiştir. Bölgede bir Koalisyon/Müttefik/ Amerikan varlığı devam etmekte, Birleşmiş Milletler Gözetleme Kuvveti Kuveyt- Irak sınırının sorumluluğunu devralmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri bu gelişmelerdeki düşüncesini, şu açıklamalarla ifade etmektedir:

“1990’larda halimizden memnunduk. Sovyetler Birliğini’nin dağılmasından sonra hiçbir ũlke bizimle açık atamıyordu, dengimiz kalmamıştı. Dũnya genelinde hiçbir ũlkenin erişemeyeceği kadar bũyũk askeri, ekonomik ve kũltũrel bir gũce sahiptir ve Kŕfez savaşı bizim için çok kolay bir zaferdi...¹¹⁵”

Bŕlgedeki yapılanma Amerika Birleşik Devletleri’nin daimi olarak kalacağının emareleri ile doludur. Muhtemelen farklı olaylara gebe bir gelecek vardır.

¹¹⁵ Joseph S. Nye Jr., *Amerikan Gũcũnũn Paradoksu*, (ev. Gũrol Koca), Literatũr yay. İstanbul, Temmuz 2003, s.VII.

IV- TÜRKİYE VE MÜLTECİ SORUNU

A- TÜRKİYE

Doğu-Batı yumuşaması ve uluslararası dengelerin değiştiğinin sinyalleri, 2 Temmuz 1990 tarihinde Doğu Almanya ve Batı Almanya arasında ekonomik ve parasal birlik kararının yürürlüğe girmesi ile başlamış, 31 Mayıs-5 Haziran 1990 tarihinde Amerika'da yapılan ABD ve SSCB Devlet başkanları zirvesi¹¹⁶ ile daha da netleşmiştir. 6 Temmuz 1990'da Londra'da toplanan NATO zirvesinde, İttifakın askeri stratejisinin tekrar gözden geçirilme ve Varşova Paktına ortak saldırmazlık kararı, artık SSCB'nin düşman olarak nitelendirilmediğinin ifadesi olmuştur. NATO zirvesinden on gün sonra 16 Temmuzda Kafkasya'da imzalanan Alman-Sovyet antlaşması ile Moskova, Birleşik Almanya'nın NATO bünyesine girmesini kabul etmiştir. 17 Temmuzda iki Alman devletinin İkinci Dünya savaşı galipleri ile yaptığı görüşmelerde Sovyetler Birliği'nin bir barış antlaşması talebinden vazgeçmesi, Doğu-Batı çekişmesini noktlayan olay olmuştur.

Bu değişim, Türkiye için Sosyalist blok karşısında NATO'nun ileri karakolu olarak vazgeçilmezlik konumunun ve bu paralelde yararlanılan ekonomik ve politik avantajların yitilmesi görünümündedir. Stratejik konumdaki bu değişiklik sonucu, Türkiye'nin Kasım 1989 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğuna yapmış olduğu üyelik başvurusu ve Kıbrıs'taki statükonun korunması yönündeki isteklerinin geleceğini ise belirsizleştirmiştir. Bununla birlikte, 1990'larda Türkiye kuvvetli ve kendine güvenen bir güç olarak önüne çıkan fırsatı değerlendirmek gayretindedir¹¹⁷.

1990 yılı içerisinde iktidar ve muhalefet arasındaki çekişmeler iç politikada uyumsuz bir görüntü çizerken ülkede ekonomik tablo olumlu görünmemektedir.

¹¹⁶ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/haziran1990.htm>.

¹¹⁷ John Bulloch-Adel Darwish, *Su Savaşları*, (çev. Mehmet Harmanlı), Altın Kitaplar yay., İstanbul, 1994, s.30.

Türk ekonomik sistemi 1980 yılında itibaren “Devletçilik” sisteminden serbest piyasa ekonomisine geçerek yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde strateji yerine taktik, plan ve program yerine, deneme ve yanılma, beş yıl yerine beş ay gibi tanımlar, bilinen kavramlar yerine hızlı süreç geçişinde kullanılmış ve beraberinde istikrarsızlık ve belirsizliği getirmiştir. TÜSİAD bu durumu 1991 İktisadi Raporuyla hükümete bu yılın en belirgin sorunu olarak “iç dengenin sağlanması” şeklinde ifade etmiş, istikrarsızlığın göstergesi olarak ekonominin büyüme hızındaki dalgalı verileri göstermiştir. 1989 yılında durgun bir tablo sergileyen ekonomi, aynı yılın son üç aylık döneminde yükselmiş, 1989 yılında %1.9 olan büyüme 1990 yılında % 9.2 (%10 olarak da ifade edilmektedir.)’ye ulaşmıştır. 1990 yılının Ocak-Mart döneminde %13.4’lük gibi aşırı bir genişleme gözlemlenirken, 1991 yılında Ocak-Mart döneminde %1.3 oranında küçülme görülmektedir. Bu istikrarsız gelişme trendi içinde yapılan karşılaştırmalar anlamsız kalmakta hatta yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir.

Büyüme hızının 1990 yılı için %9’ları aşması zenginleşme sağlamasına rağmen gelir dağılımındaki eşitsizlik, altyapı yatırımlarında ortaya çıkan darboğaz, %60’ların altına düşürülemeyen enflasyonun yatırımlar üzerinde ki olumsuz etkileri ekonomiyi sürekli bir kriz içine sokmuştur.

1990 yıllarında dış ticaret hacmindeki genişleme zayıflamış ve son yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı %55’lere kadar düşmüştür¹¹⁸.

1990 yılında kamu açıklarının GSMH’nin %9.1’ne ulaşmış olması, devlet borçlarının büyüklüğünü göstermektedir¹¹⁹. Aynı yıl yapılacak seçimler için devlet memurlarına %40, devlet işçilerine ise % 140 oranında ücret zammı verilmesi kamu açıklarını artırmakta ve açığın yıl sonuna kadar GSMH’ nin %15’lere varması beklenmektedir. Kamu açıklarının kapatılması için düşünülen çarelerde KİT ürünlerine zam yapmak, iç borçlanmaya gitmek ve para basmak ilk akla gelendir. Ancak yaklaşan seçim, KİT ürünlerine zam yapılmasını engellemekte, iç borçlanma ise borcun faizini ödemek için borç arayan hazinenin durumu sebebiyle mümkün görülmemektedir. Dış borçlanma ise dünya ekonomisindeki genel durgunluk ve kredi daralması sebebiyle oldukça zordur. Dolayısıyla çözüm olarak karşılıksız para basma formülü görülmektedir. Karşılıksız para basımı sonucunda enflasyonun yıl ortasında üç haneli

¹¹⁸ Doç.Dr. Ömer Eroğlu- Yrd. Doç. Dr. Mesut Albeni, *Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye*, Bilim yay., Isparta, s. 56.

bir rakama ulaşması da beklenen bir sonuç haline gelmiştir. Bu arada esas çözüm getireceği değerlendirilen vergi ve KİT reformlarına da seçim sebebiyle sıcak bakılmamaktadır¹²⁰.

• Türkiye'nin gündeminde Irak, her şeyden önce bir komşu ülke olarak hep ön sıralarda kalmıştır. Çünkü, Türkiye Irak'ta olan bitenden en çok ve hemen ananda etkilenen bir ülkedir¹²¹. Zaten, Irak'ın Kuveyt'i işgali ve müteakip gelişmeler sürecinde iç politikada istikrarsızlar görülmektedir. Kuveyt'in işgali üzerine, tatilde bulunan TBMM'nin olağanüstü toplanması çağrısında bulunan muhalefet partisi SHP'nin teklifi, Meclis başkanı tarafından bu girişimin tarafsızlığı zedeleyebileceği gerekçesi ile uygun görülmemiştir. Meclis Başkanınca yeterli sayıda milletvekili imzasıyla Meclisin toplanabileceğini ifade etmesi üzerine, SHP ve DYP bir araya gelerek Meclisin toplanmasını sağlamışlardır. 12 Ağustos tarihinde icra edilen olağanüstü toplantıda dış politika gelişmeleri ile ilgili genel görüşme isteği iktidar partisinin olumsuz oyları ile ret edilmiştir.

Bu dönemde, 13 ilçe ve 1 beldede yapılan yerel seçimler ve sonuçları kısa bir süre için ülke gündemini meşgul ettiyse de 1 Eylül 1990 tarihinde Cumhurbaşkanının başka ülkelere asker gönderme ve başka ülkelerin askerlerinin Türkiye'ye kabul edilmesi yetkisinin şartsız olarak hükümete devredilmesi konusundaki önerisi gündemi tekrar Körfez Krizine döndürmüştür. Başbakan Akbulut Cumhurbaşkanının bu önerisine uyulacağını belirterek Anayasanın 92nci maddesine göre hazırlanacak Başbakanlık teskeresinin, TBMM Başkanlığına sunulacağını açıklamıştır. Muhalefet partileri olan SHP ve DYP bu bildiriye protesto ederek Meclis açılış oturumuna katılmamışlar ve bu yetkinin devir edilemez olduğunu bildirmişlerdir¹²². Ancak bu yetki tasarısı revize edilmiş halde de olsa 6 Eylül 1990 tarihinde 246 oyla kabul edilmiştir.

Aynı günlerde Meclisteki partiler içinde, 19 Ağustos tarihinde yapılan yerel seçimlerdeki beklenmeyen yenilgilerin hesaplaşmaları başlamıştır. SHP Genel Başkanı ile Genel Sekreter Yardımcısı arasındaki istifa isteği partiyi 28 Eylülde Genel Başkanlık seçimlerine götürmüştür. Erdal İnönü 504 oyla tekrar parti Genel Başkanlığına

¹¹⁹ Yaşadığımız Dünya ..., s. 207.

¹²⁰ A.g.e., s. 210.

¹²¹ Hv. Korgeneral Şadi Ergüvenç (E), a.g.m. s. 52.,

¹²² <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/eylul1990.htm>.

seçilmiştir. Benzer gelişmeler DYP’de yaşanmıştır. 24-25 Kasım tarihlerinde Büyük Kongreye giderek Parti Başkanlığına tekrar Süleyman Demirel getirilmiştir.

Bu gelişmeleri takip eden günlerde iktidar partisi ANAP’ı, Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ ın eşi Semra Özal’ın İstanbul İl Başkanlığı’na aday olacağını açıklaması meşgul etmiştir. Bu açıklama ANAP içerisindeki liberal-muhafazakar tartışmasının başlamasına yol açmıştır. Tartışma Başbakanın ANAP grubu içerisindeki sert ve tavrı alıcı konuşması ile boyutlarını genişletmiş, muhalefette ve toplum içerisinde eşinin, bir partide il başkanı olmasının Cumhurbaşkanının tarafsızlığını etkileyeceği ifade edilmiştir. İktidar partisinde bu olay gerilimin artmasına neden olmuş ve sonunda muhafazakar kanatın açık temsilcisi durumunda olan Milli savunma Bakanı Hüsnü Doğan tepkili söylemlerde bulunmuştur. Bunun sonucunda Cumhurbaşkanı Milli Savunma Bakanını görevinden azlettirmiştir. ANAP muhafazakar kesiminin diğer isimleri olan Mehmet Keçeciler, Cemil Çiçek ve Abdülkadir Aksu’nun da kabinedeki görevlerinden azlini isteyen Cumhurbaşkanı’na, Başbakan Akbulut *“bu insanlar 1983’ten beri iyiydi de şimdi mi kötü oldular”* diyerek bakanlarını savunmuştur.

Tüm bunlarla beraber, 28 Nisanda yapılan seçim sonucu Semra Özal İstanbul İl Başkanlığına 351 oy ile seçilmiştir. Bu seçim konusunda basında yaygın olarak, seçmen olan delegelere Bakanların pahalı hediyeler verdiklerini, Ulaştırma Bakanı Cengiz Tuncer’ in ise çağrı cihazı ve araç telefonu dağıttığına dair haberler çıkmıştır. Haziran 1991 yılında ANAP’ ta yapılan Genel Başkanlık seçimleri sonucunda Başbakan olan Yıldırım Akbulut Genel Başkanlık etiketini kaybetmiş, yerine Mesut Yılmaz seçilmiştir¹²³. Yeni Genel Başkana hükümet kurma görevi verilmiş, hükümet içerisinde güvenoyu bunalımı baş göstermiştir. ANAP muhafazakar kesimi güvenoyu vermeyeceğine dair sinyaller verince Cumhurbaşkanı bizzat olaya müdahale ederek muhafazakar kesimden bazı kişilerle görüşmüştür. Bu görüşme sonucunda muhafazakar kesimin oyları bölünmüş, hükümet 153 oya karşılık 265 oy ile güven oyu almıştır¹²⁴.

Ağustos 1991 tarihinde Başbakan Yılmaz’ ın muhalefet parti liderleri olan İnönü ve Demirel ile görüşerek Kasım ayında seçim yapılma isteğini açıklaması,

¹²³ *Hürriyet*, 17 Haziran 1991.

¹²⁴ *Sabah*, 5 Temmuz 1991.

Türkiye’de tekrar gündemin değişmesine neden olmuştur. Muhalefet prensipte seçimi kabul etmiş ancak seçim yasası konusunda değişiklik istemiştir¹²⁵.

Diğer taraftan yılın en önemli olaylarından birisi de 11 Nisan 1991 tarihinde TBMM’de kabul edilen Terörle Mücadele yasası olmuştur. Meclis içerisinde büyük tartışmalara yol açan bu yasa, bazı konularda da yeni düzenlemeler getirmiştir. Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163ncü maddeleri bu yasa ile birlikte kaldırılmıştır. Aynı kanun içerisinde şartlı salıverme gerçekleştirilmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi ile cezaevleri büyük oranda boşalmıştır. Ancak kanun devlete karşı işlenen suçları kapsam dışında bırakmaktadır. Türk Ceza Kanununun 146 ve 125 nci maddelerinin bu yasa kapsamına alınmaması üzerine 10 Mayıs tarihinde Anayasa Mahkemesine yapılan itiraz sonucu, 146ncı madde yasaya dahil edilirken Bölücü Terör Örgütü ve Kürtçülük ile ilgili olan 125nci madde kapsam dışı bırakılmıştır¹²⁶.

Türkiye devletini yönetenler, Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesini, sancılı iç politikadan, uluslararası güvenlik sistem anlayışındaki değişikliklerin getirdiği sıkıntıdan ve kötü giden ekonomik durumdan çıkış yolu olarak görmüşler ve aktif bir dış politika izlemişlerdir.

Türkiye, Kuveyt işgalinden daha 48 saat geçmeden “Irak’ın ipi bizim elimizde” şeklinde demeç veren petrolden sorumlu devlet Bakanı Mehmet Keçeciler’ in Irak petrol boru hattını kapatma kararı ile BM Güvenlik Konseyinin 06 Ağustos 1990 tarihinde aldığı 661 sayılı ambargo kararını en kısa süre içerisinde uygulayan devletlerden biri olmuştur. Bu uygulanan ambargo nedeniyle Türk-Irak ekonomik ilişkiler yıkılmış, hem Türkiye’nin hem de Irak’ın ekonomisine zarar vermiştir¹²⁷.

Türkiye’nin uyguladığı dış politika sadece tercih değil, aşağıdaki nedenlerden ötürü bir denge arayışı olduğu da düşünülmelidir. Bu faktörler ışığında Türkiye’nin batı yanlısı politikayı kasten izlemesi pek olası görülmemelidir¹²⁸.

- Körfez krizi sırasında ortak tehdit algılaması, ortak çıkar ve bunlar karşısında ortak politika etrafında Birleşmiş Milletler çatısında uluslar arası koalisyonun kriz sırasında iç uyumu kaybettiğinin görülmesi,

¹²⁵ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1991/ağustos1991.htm>.

¹²⁶ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1991/mayıs1991.htm>.

¹²⁷ Derya Sazak, a.g.e., s. 178.

- Şam deklarasyonu ülkelerinin Kuveyt krizi sonrası dönemde Türkiye Cumhuriyeti ile yakın ilişkilere girmekten kaçınması, özellikle su meselesinden kaynaklanan Türkiye-İran ve Suriye anlaşmazlığı ve kuzey Irak'ta devam eden Türk askeri operasyonların bölgesel güvenlik açısından Türk tehdidi olarak görülmesi,

- Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasında bölgesel tehdit unsurlarına özellikle Kürt sorunu hakkında yaklaşım farklılıklarının olması.

Ankara yönetiminin Körfez Krizi sırasında başta ABD olmak üzere Batılı müttefiklerinden ve Basra Körfezi ülkeleri yanında olduğunu ifade etmesiyle şu çıkarları hedeflediği anlaşılmaktadır ;

- ABD'nin de yardımlarıyla Avrupa Topluluğuna üye olabilmek ve bu sona giden süreçte öncelikle tekstil ürünlerine yabancı pazarlarda konulan kısıtlamaların kaldırılmasını sağlamak,

- NATO'daki görevinin azalmadığını, hatta Batının Orta Doğu'ya yönelik çıkarlarının istikrarlı bir biçimde devamı açısından eskisinden de önemli olduğunu kanıtlamak,

- ABD dış yardımında Yunanistan ile kendisine uygulanan 7/10 oranını kendi lehinde bozmak,

- Avrupa ve ABD nezrinde kazanacağı itibar ile Kıbrıs'taki tezlerine destek sağlamak ve adada Ankara ağırlıklı çözümün uygulanmasını mümkün kılmak,

- Suudi Arabistan ile (özgürlüğüne kavuştuktan sonra) Kuveyt'ten para yardımı ve hibe elde etmek,

- En önemlisi de, bir savaş sonrasında Irak'ın kuzeyinde doğacak bir otorite boşluğunu doldurmaya aday görünen çeşitli Kürt gruplarının bağımsız devlet veya özerklik hedeflerine yönelik faaliyetlerine set çekmek, bu konuda ki inisiyatifi devamlı elde tutmaktır.

Türkiye'nin tezine göre Irak tektir ve Irak'ta yaşayanlar Irak vatandaşlarıdır. Bölgelerdekilerle ilişki zarureti, otorite boşluğu olması ve muhatap bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye, Kürt gruplarının ortak bir bağımsızlık mücadelesine girmelerine vesile olabilecek her türlü girişimin önlenmesi gerektiği bilinciyle hareket etme gayretindedir. Bu nedenle Türkiye'nin politikası, öncelikle Irak'ın toprak

¹²⁸ Mahmut Bali Aykan, *Türkiye'nin Kuveyt Krizi Sonrasındaki Basra Körfezi Güvenliği Politikası :1990-1996, Türkiye ve Ortadoğu Tarihi, Kimlik ve Güvenlik*, (der. Meliha Benli Altunışık), Boyut yay.,

bütünlüğünün korunmasına dayandırılmış, endişesi ise Kürt Devletinin kurulması olmuştur¹²⁹. Batılı ülkelerce Kürt sorununun bir dış politika aracı olarak sürekli gündemde tutulması endişenin haklı kaynağını oluşturmaktadır¹³⁰. Kürt kartı “*Kıt’a Avrupası*” için Kafkasya’da da ileride kullanılacak bir araçtır¹³¹.

Körfez Krizinin yukarıda çizilen remi dış politika profilinin icrasının en önemli özelliği, Dışişleri Bakanlığını pek çok konuda atlayacak şekilde Cumhurbaşkanı merkezli yürütülmesidir¹³².

Körfez savaşı süresince Akbulut’un pasifliği ve Özal’ın aktifliği her birinin Özal lehine çalıştığı, en azından Özal’ın karar alma sürecine müdahalesinin fazla bir engelleme yada tepki göstermediği görülmüştür. Fazla bir engelleme ve tepki görmeyen Özal’ın bu durumdan cesaret aldığı da söylenebilir¹³³.

Cumhurbaşkanı Özal’ın hükümet başkanı gibi davranması özellikle dış politikada açıkça gözlenmiştir. En güzel örneği Eylül 1990 tarihinde ABD Başkanı Bush ile yaptığı görüşmeye Dışişleri Bakanı Ali Bozer’in alınmamasıdır. Bu, parlamenter sistemin kural ve geleneklerine tamamen ters bir davranıştır. Bu olayı görevin yürütülmesini güçleştiren bir durum olarak belirten Dışişleri Bakanı istifa etmiştir.

Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler İndirim Antlaşmasınının 19 Kasım 1990 tarihindeki imza töreninde Cumhurbaşkanı Özal’ın parlamenter geleneklerini bozan bir davranışı daha gerçekleşmiştir. Özal, Türkiye’de başkanlık sistemi yürürlükteymiş gibi antlaşmayı Başbakan ile birlikte imzalamıştır. Muhalefet ve basın tarafından Körfez Krizi süresince Özal’ın gizli bir diplomasi yürüttüğü ve yaptığı gizli antlaşmalar ile Türkiye’yi zora soktuğu görüşü hakim olmuştur.

Bu arada Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay’ın 3 Aralık 1990’da inandığı prensiplerle ve devlet anlayışı ile hizmete devamı mümkün görmediği gerekçesi ile istifa ettiğini bildirmesi yerli basın olduğu kadar İngiliz, Amerikan, Fransız, İspanya,

Istanbul, 1999, s.53-54.

¹²⁹ İsmail Biber, *Körfez Savaşının Türkiye’ye Yansımaları*, TSK Dergisi, Sayı :370, Yıl : 120, Ekim 2001, s. 11.

¹³⁰ Erol Manisalı, *Değişen Dünya ve Türkiye’nin Dış Politika Gündemi*, Donkişot yay., İstanbul, 2001,s.5.

¹³¹ Erol Manisalı, *Avrupa Çıkmazı*, 4. baskı, Otopsi yay., İstanbul, 2002, s. 178.

¹³² *Yaşadığımız Dünya ...*, s. 194.

¹³³ Doç.Dr. Ramazan Gözen, *Amerikan Kışkacında Dış Politika : Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, 1. baskı, Liberte yay., 2000, s. 178, ayrıca bkz., *Türk Dış Politikasında Karar Alma Mekanizması, Turgut Özal ve Körfez Krizi*, Yeni Türkiye, sayı :9, Mayıs–Haziran 1996, s. 286-302.

Kıbrıs Rum Kesimi gibi yabancı basın yayın organlarında da yankı uyandırmıştır. Bu istifa, Özal'ın gizli ve maceracı politikasına bir tepki olarak kabul edilmiştir¹³⁴.

Özal'ın Kıbrıs konusunda, iki kutuplu düzenin yıkılmasını kast ederek yeni düzen acil çözüm istiyor şeklinde görüşler bildirmesi daha ziyade yeni düzenin patronu olan ABD ağzından konuşuyor görüntüsü çizmektedir¹³⁵. Çünkü kamuoyu gündemine "Kıbrıs'ta çözüm", "Orta Doğuda Türkiye'nin yeni rolü" gibi kavramlar özellikle Temmuz 1991 tarihlerinde Bush'un Türkiye ziyareti dönemine rastlamaktadır.

Özal politikasında, Ali Bozer' in yerine Dışişleri Bakanlığına getirilen Kurtcebe Alptemoçin döneminde de bir değişiklik olmamış yine Dışişleri Bakanlığı olayların gelişmesinden bilgilendirilmemektedir. Alptemoçin Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasını imzalamayan tek Dış işleri Bakanı olarak kalmıştır.

Dış politikada tamamen pasifize edilen Dışişleri Bakanlığı'nın durumuna bir örnekte, Türkiye'ye olan ziyaretini ertelemek durumunda kalan ABD Dışişleri Bakanı Baker'in, mazeretini Dışişleri Bakanına değil, Cumhurbaşkanı'na bildirmesi Baker'in muhatabının kimliği konusunda net bilgi vermektedir. Bu gelişme Cumhurbaşkanı sözcüsü tarafından duyurulmuştur. Özal'ın bu tarzı ABD'ye yaptığı bir ziyarette ABD Başkanına önerdiği "stratejik işbirliği" konusunda da görülmüştür. Aynı günlerde konu hakkında Dışişleri Bakanı sözcüsü verdiği demeçte konu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, Cumhurbaşkanı'nın ziyareti sonrasında bilgileneceklerini ifade etmiştir¹³⁶.

Cumhurbaşkanı Özal Eylül ayının ilk günü TBMM nin açılış konuşmasında yabancı ülkelere asker gönderme ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulması konusunda izin verilmesini tavsiye etti. Özal bu tavsiyenin düşüncesinde hadiselerin seyrine göre süratle hareket etmek gerektiğini bu yüzden de savaş ilan etme yetkisine meclisten alarak kendi idaresinde bulundurmak istiyordu. Oysa 1982 anayasasının 92. maddesinde savaş ilanının yasama organına ait olduğunu belirtilerek bunu hiçbir şekilde devredilemeyeceği vurgulanıyordu. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurtdışına gönderilmesi ve yabancı askerlerin ülkede bulundurulması da meclisin iznine bağlıydı¹³⁷.

¹³⁴ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/aranlık1990.htm>.

¹³⁵ Yaşadığımız Dünya ..., s.226.

¹³⁶ A.g.e., s. 194.

¹³⁷ A.g.e, s.195

Cumhurbaşkanı Özal, Eylül 1990 tarihinde TBMM'nin açılış oturumunda, yabancı ülkelere asker gönderme ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulması konusunda izin verilmesini Meclise önermiş, konu hakkında Başbakanlık tezkeresi, 5 Eylülde tartışmalara rağmen kabul görmüştür. Bu durum, 1982 Anayasası'nın 92nci maddesinde, bir kriz anında uygulanabilecek "*silahlı politikanın*" hukuki çerçevesini çizerken, savaş ilanı yetkisinin, uluslararası hukukun geçerli saydığı hallerde yasama organına ait olduğu ve devredilmeyeceği şeklinde yer almaktadır. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'ye kabul edilmesi konusunu da Meclis iznine tabi tutmuştur. Ancak tezkerenin kabul edilmesi bu yetkiyi Meclis elinden almıştır.

Türkiye 1990 tarihinde Irak ve Kuveyt'e karşı deniz ve hava ablukasını uygulamak üzere alınan 667 ve 670 sayılı BM Güvenlik Konsey kararlarını kabul ederek uygulamaya başlamıştır. Türkiye Irak'ın işgal altında tuttuğu Kuveyt'ten 15 Ocak tarihine kadar çekilmemesi halinde buna karşı, BM Güvenlik Konseyi'nin askeri güç kullanımına izin veren 678 sayılı karar tasarısının da uygulamak üzere, 29 Kasım 1990 tarihinden iki hafta sonra, NATO tarihinde ilk kez kanat ordularını takviye için öngörülen gücün (NATO Çevik Kuvvetlerinin hava birimini) kendi topraklarına gönderilmesini istemiştir. Bu kuvvete mensup Almaya, Belçika ve İtalya'dan¹³⁸ gönderilen 42 savaş uçağı Malatya Erhaç hava üssünde konuşlandırılmıştır¹³⁹. NATO, (Belçika Dışişleri Bakanlığı tarafından Irak'ın Türkiye'ye karşı girişeceği askeri bir hareketi, ülkesinin "saldırganlık" olarak değerlendireceğini belirtmesi) örneğinde olduğu gibi Türkiye'ye Irak'tan gelebilecek bir saldırıya karşı güvence sözleri vermiş ve destek kararları almıştır. Ancak özellikle Almanya ve Belçika Türkiye'nin maceracı davranışları sonucunda NATO'yu bir savaşa dahil etmesinden çekinmektedir. Bu nedenle Malatya Erhaç hava üssünde konuşlandırılacak ittifak kuvvetlerine katılmakta tereddüt etmişler 02 Ocak tarihinde alınan karar ile Çevik Kuvvetin Türkiye'de konuşlanmasını hükme bağlamışlardır. Ancak bu kuvvetin meşru müdafaa halleri dışında muharebeye girmesini yasaklanmış, fiili savaşa durumuna geçiş için yeni bir ittifak kararını şart koşulmuştur.

¹³⁸ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1991/ocak1991.htm>.

¹³⁹ Baskın Oran, a.g.e. s.46.

Körfez Krizinde bir son şans olarak değerlendirilen 09 Ocak 1991 tarihli ABD ve Irak Dışişleri Bakanları Cenevre görüşmesi sonrası düzenlenen basın toplantısında, ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmek için hiç bir esneklik göstermediğini ve görüşmenin başarısızlıkla sonuçlandığını bildirmektedir. Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz de açıklamasında, ABD'nin bilinen tutumunu tekrarladığını, barışın konuşulması için Ortadoğu'daki bütün sorunların konuşulması gerektiğini belirtmektedir.

Görüşmenin sonuçsuz kalması üzerine Washington'da bir basın toplantısı düzenleyen ABD Başkanı George Bush, barış için hala bir şans bulunduğunu, bunun Saddam Hüseyin'e bağlı olduğunu belirterek, Kongreden "*güç kullanımı*" için destek istemiştir. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin de Irak Televizyonu'ndan yaptığı konuşmada, Körfezde savaş çıkması halinde Amerikalıların "*kendi kanlarında boğulacaklarını*" belirterek, ABD'ye boyun eğmeyeceklerini söylemiştir.

İran'ın dini lideri Ayetullah Hamaney, Kum kentinde yaptığı açıklamada, İran'daki ve bölgedeki Müslümanların ABD'nin bölgeyi kontrol etmesine ve kutsal yerlere saldırmasına izin vermeyeceklerini belirtmektedir. İsrail Konut ve İskan Bakanı Ariel Şaron ise, bir Fransız gazetesine verdiği demeçte, Irak ve diğer Arap ülkelerinin İsrail'e saldırması halinde sert karşılık göreceğini söylemiştir. Öte yandan Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek İsrail'in savaşa katılması halinde ülkesinin saf değiştirebileceğini söylemiş. Ürdün Başbakanı Mudar Badran da açıklamasında, İsrail'e karşı ülkesini Suriye'nin koruyacağını, bu konuda Hafız Esat'ın güvence verdiğini açıklamıştır. Bu gelişmeler, dünya borsalarında petrol fiyatlarının 7 dolarlık artış göstermesine neden olmuştur. BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, gazetecilere yaptığı açıklamada, Amerikan yönetiminin önerisi üzerine, barışı sağlamak amacıyla girişimlere başlayacağını ifade etmiştir¹⁴⁰.

Bu gelişmeler devan ederken Türkiye'de, savaş düzenine girme hazırlıkları başladığı haberleri çeşitli basın yayın organlarında yer almaya başlamıştır. Basında çıkan haberler ışığında, Ankara'da bazı hasta haneler ordu emrine verilmeye başlanmış, Güneydoğudaki eczanelere çeşitli genelgeler gönderilmiş, savaş durumunda cephede görev alacak sağlık personel kimlikleri sağlık müdürlüklerine gönderilmiş ve

¹⁴⁰ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1991/ocak1991.htm>.

TCDD tarafından Güneydoğu Anadolu'ya çok sayıda vagon gönderilmiştir. En önemli konu da Irak sınırına asker sevkıyatının başlanmış olmasıdır.

BM'nin Irak'a tanıdığı sürenin dolmasına 48 saat kala Akbulut hükümeti TBMM'den aldığı yetkiye¹⁴¹ dayanarak ABD'den 48 avcı uçağı istemiştir. NATO'dan sonra ABD'den de uçak istenmesindeki amaç gelen ABD uçaklarının hemen Irak'ı bombardımana başlamış olmasıyla netleşmektedir¹⁴².

15 Ocak tarihinde NATO'nun gönderdiği ve Türkiye'nin hava savunmasını sağlayacak Patriot füzeleri de Türkiye'ye konuşlanmıştır. Bu arada Türk kamuoyunda Irak'a karşı cephe açmak gibi bir eğilim yoktur ve bu hazırlıklara sıcak bakılmamaktadır. Hatta Başbakan Akbulut'un "*amacımız ABD'ne lojistik destek sağlamak*" ifadesi, gerek muhalefet gerekse kamuoyunda taraf görmemektedir. Lojistik desteğin kapsamı dahi Dışişleri Bakanlığınca ifade edilememektedir.

17 Ocakta Irak'a yönelik olarak ABD ve 28 müttefikinin bombardımana başlamasıyla "Çöl Kalkanı" olarak bilinen hareket "Çöl Fırtınası" hareketine dönüşmüştür. Aynı tarihte Türkiye'de konuşlandırılmış Yabancı askerlerin sınır ötesi hareketine izin verilmesini tavsiye eden Milli Güvenlik Kurulu'nun önerisi Bakanlar Kurulunca benimsenmiştir. Bu durumu, Cumhurbaşkanı, ABD savaş uçaklarının Türkiye'deki üsleri istediği zaman kullanılabilir olarak yorumlarken, Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Mehmet Yazar ise, İncirlik Üssü'nün kullanılmasına ilişkin müsaadenin Türk Genelkurmayı'nda olduğunu açıklamaktadır. Genelkurmay Genel Sekreterliğinden yapılan açıklama da ise, üslerdeki uçakların kalkması veya kalkmaması konusunda ki yetkinin kendilerinde değil hükümetin elinde olduğu belirtilmektedir. İncirlik' te yaşanan yoğun hava trafiği konusunda resmi bir açıklama yapılmamış olması ve bu konuda CNN'den aktarılan görüntülere basında yer verilmemesi devletin konuya ilişkin bakışını açıkça anlatmaktadır¹⁴³.

Irak Dışişleri bakanı Tarık Aziz, 23 Ocak tarihinde Türk Dışişlerine bir mesaj göndermiş, Türk Hükümeti'nin düşmanca tavır içinde olduğunu ve bu durumu

¹⁴¹ 126 Sayılı TBMM kararıdır. Karar Orta Doğuda barış ve istikrar için BM kararlarını desteklemek, Türkiye'nin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğini idame ettirilmesini sağlamak maksadıyla TSK'nın gönderilmesi veya yabancı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasını sağlamak için Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca yetki verilmesi konusunda TBMM'nin 17 Ocak 1991 tarihli 66ncı birleşim kararını içerir. Tam metin için Bkz. *Resmi Gazete*, 17 Ocak 1991, sayı 20758.

¹⁴² Baskın Oran, *a.g.e.*, s.47.

¹⁴³ *Yaşadığımız Dünya ...*, s.196.

kınadıklarını belirtmiştir¹⁴⁴. Aynı günlerde İncirlik Üssünün ABD tarafından kullanılmasının yarattığı huzursuzluk Avrupa'yı rahatsız etmektedir. Çünkü İncirlik üssünün ABD savaş uçaklarına açılması NATO kararı ile değildir. Bu durumda bu üssün kullanılması ile Türkiye'ye yönelik bir saldırının olması durumunda, bu saldırıya karşılık verilir verilemeyeceği net değildir.

Aslında ABD'ye İncirlik Üssünden yararlanma imkanını veren 1980 tarihli SEİA antlaşması vermektedir¹⁴⁵. Irak'ın şubat ayı sonunda ki ateşkes isteği, BM Güvenlik Konseyi tarafından 3 Mart tarihli 686 sayılı kararla onaylanmıştır. Böylece hareket tamamlanmış olmaktadır.

06 Mart 1991 tarihinde NATO, Çevik Kuvvetin Türkiye'den ayrılması konusunda karar almış ve birlikler ülkelerine dönmüşlerdir. Ancak İncirlik üssündeki ABD uçaklarının konumu farklı bir seyir izleyecektir.

Türkiye'nin Kuveyt krizi sonrası dönemde izlediği Basra Körfezi güvenliği politikasında küçümsenmeyecek başarıların varlığı da ifade edilmektedir¹⁴⁶. Bunlar :

- Türkiye'nin 1994 yılında ve Amerika Birleşik Devletlerinin muhalefetine rağmen açmış olduğu Habur sınır kapısı aylık 10 milyon dolar döviz girdisi ile Türkiye'nin terör kurbanı Güneydoğu Anadolu'suna ekonomik canlılık ve dolayısıyla huzur ve barış getiren en önemli etken haline gelmiştir.

- Kuzey Irak 'ta Türkiye'nin gerçekleştirmekte olduğu askeri operasyonlar 680 milyon dolarlık fatura ve batı dünyasında Türkiye'ye karşı oluşan Kürt meselesi tabanlı antipatiğe katkıda bulunmuş olmakla beraber, İsrail'in Güney Lübnan'da gerçekleştirdiği operasyon kadar uluslar arası tepki çekmemiştir.

- Amerika Birleşik Devletlerinin Bakû-Ceyhan petrol boru hattına desteği, Türkiye'nin Avrupa birliğine tam üyeliğine kabul edilmesi yönündeki aktif uluslar arası desteği ve nitelik, nicelik açısından zayıflamış olsa da Türkiye'ye karşı olan askeri desteği devam etmiştir.

¹⁴⁴ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1991/ocak1991.htm>

¹⁴⁵ 29 Mart 1980 tarihinde ABD ile imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması. 1969-1976 antlaşmalarının yerini alarak ABD üsleri üzerinde Türkiye'nin egemenlik haklarını tam olarak gerçekleştirmiştir. Bkz. Fahir Armaoğlu, 20 . *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., 8. baskı, Ankara, 1986, s.824.

¹⁴⁶ Mahmut Bali Aykan, a.g.e. s. 56.

- Türkiye'nin PKK terör örgütüne yaradığı gerekçesiyle şikâyetçi olduğu ve huzur operasyonları çerçevesinde Kuzey Irak'ta konuşlu bulunan NGO (Hükümet Dışı Kuruluşlar) bölgeden ayrılmıştır.

- Türkiye, Kuzey Irak'taki uluslar arası gelişmelerin içerisinde kalabilmiş hatta Ekim 1996 yılında Kürt liderlerin vardıkları ateşkesin kalıcılığı ve geçici yönetimin kurulmasını açıklayan Ankara süreci ile daha aktif ve kontrollü pozisyona gelebilmiştir¹⁴⁷.

Türkiye, Arap ve Batılı müttefiklerinden belli oranda hibe petrol ve mali yardım aldıysa da, Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkileri kesilmesinden doğan zararları yeterince karşılamamıştır. Türkiye-Irak ilişkilerinin kopması üzerine, Kuzey Irak'taki Kürtler üzerindeki kontrol kaybolmuştur. Burada oluşan güç boşluğu hem Türkiye ve hem de Irak'ın güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit eder hale gelmiştir¹⁴⁸. Bu noktada, Amerika Birleşik Devletleri tarafından "çökert ve kullan" stratejisi ile Kürt sorunun globalleştirme ve Türk Silahlı Kuvvetlerini kriz bölgelerinde kullanma çabalarının oluşturulma gayretlerinin varlığı da dile gelmektedir¹⁴⁹.

Körfez krizini meydana getirdiği neticeler ortadan kalkmamıştır. Bundan en çok zarar görende Türkiye'dir¹⁵⁰. Nitekim, Türkiye Körfez Savaşı sonrası gerçekten ciddi bir ulusal ve toprak bütünlüğü sağlama mücadelesine girmiştir. Gerek PKK terör örgütü, gerekse Kuzey Irak'ta düzenlenen askeri operasyonlar ve gerekse Güneydoğu Anadolu'da yapılan terörle mücadeleler ve bu sorunlarla mücadeleden dolayı Batılı ülkelerle gelişen krizler Türkiye'nin izlediği bu politikanın ürünleridir¹⁵¹.

Bununla birlikte savaş devam ederken Türkiye için çok önemli bir sorun ortaya çıkmıştır. Irak'tan kaçan Iraklıların, Türkiye'ye sığınmaları.

¹⁴⁷ Sami Köhen, Milliyet, 31 Ekim 1996.

¹⁴⁸ Doç.Dr. Ramazan Gözen, *a.g.m.*, s. 236.

¹⁴⁹ Adnan Akfırat, *Eşref Bitlis Suikastı*, 1. baskı, Kaynak yay., İstanbul, 1997, s.19.

¹⁵⁰ Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, *1995 Haziranında Dünya ve Türkiye*, Harp Akademilerine Verdiği Konferans, HAK yay., İstanbul, 1995, s. 8.

B- MÜLTECİ SORUNU

1- Türk Siyasetine Yansımalar

Irak ve İran savaşı sonrasında Irak yönetiminin Halepçe ile simgelenen baskıcı yönetimi, İran'ın ise Kürt muhalefete soluk aldırmayan ve İslam ideolojisi etrafında toplum ile birleştirmeye hedefleyen siyaseti , bölge Kürtlerinin Körfez Krizi öncesi durumlarının nasıl olduğunu az çok göstermektedir. Irak'ta ve İran'da ki Kürt örgütler yaşadıkları ülkede, demokrasi ve özerklik şeklinde ifade edilebilecek bir politik ilke üzerinde uzlaşmış görünmektedirler.

Irak ve İran savaşı sırasında her iki ülkenin durumundan faydalanmaya çalışan Kürtlerin girişimleri Irak Kürtlerinin Şam ve Tahran'a, İranlı Kürtlerin ise Bağdat'a bağımlı hale gelmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum iki ülke Kürt örgütlerinin birbirleriyle çatışmalarına varacak kadar gerginliklere yol açmıştır. Birbirlerine karşı Kürt kozunu oynamaktan çekinmeyen Irak ve İran, Kürt vatandaşlarına karşı yaşadıkları bölgelerin nüfus yapısını iskan ve göçler ile değiştirme, ödül ve ceza siyasetlerinin bir karışımıyla Kürt nüfusu merkezi yönetime bağlama şeklinde, dozu değişik olmakla beraber temelde aynı olan siyaseti uygulamaktadırlar.

Bu siyasetlerin Irak'ta vardığı nokta olan Halepçe katliamı ise Kürt sorununa uluslararası ilgiyi artırmıştır. Kürt liderleri, davalarını 1989 yılında Paris'te toplanan konferans gibi fırsatlardan ve temel özgürlük, azınlık hakları gibi kavramların gittikçe artan öneminden yararlanarak savunmaya çalışmışlardır¹⁵².

Irak'ın Kuveyt'i işgali böyle bir ortamda başlamıştır. Irak Kürtlerinin ilk tepkisi 1970'lerdeki hataların tekrarlanmaması yolundadır. O yıllarda Kürtlerin Irak'ın zayıflığı karşısında ABD ile yürüttüğü dostluk, İsrail ve İran aracılığı ile sağlanmıştır. Ancak bu dostluk 1975 yılında Irak ve İran arasında imzalanan Cezayir antlaşmasıyla bitmiş, Iraklı Kürtler Bağdat yönetimi ile karşı karşıya bırakılmışlardır. Iraklı Kürtler

¹⁵¹ Prof. Dr. Hasan Köni, *Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu, Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel Sayısı*, c. 3, Sayı :1, Ankara, 1996, s. 135.

¹⁵² *Yaşadığımız Dünya ...*, s.445.

aynı şekilde yalnız bırakılarak ikinci bir kez Halepçe olayını yaşamak istememektedirler. Kendilerini destekleyen Suriye'nin ABD liderliğindeki ittifakta yer alacağını da gören, Irak-İran savaşına son veren antlaşmadan sonra Iraklı Kürtler bir seçim yapmak durumunda kalmışlardır. Iraklı Kürtleri bir araya getiren Kürdistan Cephesi, 20 Ağustos 1990'da tercihini İran-İrak yakınlaşmasının her zaman Kürtlerin aleyhine işleyeceğini gerekçe, göstererek Saddam Hüseyin Karşısı güçlerle ittifak yapma yönünde kullanmıştır.

Körfez bunalımının Körfez savaşına dönüştüğü günlerde Kürt bölgesinde büyük bir hareketlilik yaşanmamıştır. Bazen Kürt örgütlerinin cephe gerisinde Amerikan ve İngiliz Özel Kuvvetler elemanlarına yardımcı olduğuna dair bir takım haberler basına yansımaktadır. Savaşın gelişimi ile Kuveyt'i kurtarma girişiminin Saddam Hüseyin yönetimini devirme girişimi olduğu anlaşılınca , bu kez Iraklı Kürtler bir iktidar seçeneği olarak ortaya çıkmayı denemişlerdir. Bu maksatla Iraklı Kürtler, Şiiler ve rejime küskün olan Baascıların bir araya gelerek oluştukları koalisyon bir deklarasyon yayınlamıştır. Aynı deklarasyonu Beyrut'ta uluslar arası basın yayın araçları önünde savunmuşlardır. Savundukları görüş, demokratik, toprak bütünlüğünü koruyan, laik, saldırganlıktan uzak bir Irak'tır. Koalisyon ile en yakın teması sürdüren İngiltere olmuştur.

Ancak Suudi Arabistan'ın Saddam Hüseyin' siz bir Baas rejiminden başkasının Irak toprak bütünlüğünü koruyamayacağı ve güneyde Şiilerin güç kazanması durumunda, Körfez Monarşilerinin korkulu rüyası olan İran yayılmacılığı için kapının açılacağına dair görüşü, Kürtlerin rüyasının gerçekleşmesini önleyen gerçek olmuştur¹⁵³.

Irak içindeki ilk isyan 4 Mart 1991 yılında Suudi Arabistan'ın kaygılarını doğrular şekilde güneyde ki Şiiler arasında başlamıştır. Şii isyanına dünya ülkeleri tarafından Kürt ayaklanmasında gösterecekleri duyarlılık gösterilmemiştir. Nedeni Şii'ler Irak nüfusunun %55'ni oluşturmakta olması ve etnik bir gruptan ziyade dini bir grup olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır¹⁵⁴. Bu isyanın hemen arkasından da Iraklı Kürtler ayaklanmıştır¹⁵⁵. Irak Kürtleri, Kuveyt işgali ve akabinde ki gelişmeleri bir dönüm noktası kabul etmiş, Amerika'nın desteğini aldıklarını ve Saddam yönetimini

¹⁵³ A.g.e., s. 446.

¹⁵⁴ Serhat Erkmen-Hasan Yılmaz, a.g.m., s. 25

devre dışı bırakan yeni bir oluşum için zeminin hazır olduğunu kabul etmişlerdir¹⁵⁶. Ranya kasabasında başlayan ayaklanma kısa sürede Kürt kentlerine ve kasabalarının yarısına yayılmıştır. Ayaklanma başladığında Kürtler ancak cepheye 10.000 kadar peşmergeyi sürebilmişlerdir. Ancak zafer havası içerisinde olan ve çoğu aşiret adamlarından oluşan Bağdat yanlısı Kürtlerinde silah ve donanımlarıyla ayaklanmaya katılması bir anda Kürdistan cephesinin komuta ettiği birliklerde büyümeye yol açmıştır. Bu arada 1987 yılından itibaren Bağdat yönetimince yerlerinden çıkarılan ve belirli bir program ile ülkenin Arap yoğunluklu nüfus alanlarına iskan ettirilen Kürtler, bu isyan ile birlikte geri dönmeye başlamışlardır. Ayaklanmaya katılan ve geçmişte hükümet yanında dövüşen Kürt aşiretlerinin tavırları isyancı Kürt liderlerine güven vermemektedir. Ayrıca silah altına alınan peşmergeler eğitimsizdir ve ele geçen ağır silahların kullanılması da bilinmemektedir. Tüm bu olumsuz koşullara ilave olarak ABD ve müttefiklerin, Irak'ın askeri helikopter kullanmasını engellemeyeceklerini açıklaması¹⁵⁷ sonucu başarılı görünmüş olan isyan tersine dönmüştür.

Irak'ın körfez hareketında kullanılmamış zinde birlikleri ülkenin güneyinde konuşlanmış olduklarından Şii hareketini derhal bastırarak, Kürt isyanına yönelmiştir. Iraklı birliklerin karşı saldırısı ile 27 Mart tarihinde Kerkük, bir gün sonrada Erbil ele geçirilmiştir. Irak birliklerinin kimyasal silah kullandığına dair herhangi bir bulgu elde edilememişse de, bunun ihtimalinin var olması sivil halkı yollara düşürmeye yetmiştir¹⁵⁸.

İsyanın başarısız olması ve ayaklanmanın sertçe bastırılması üzerine özgürlük umudunun kaçmakta olduğunu gören Kürtler, ABD'den yardım istemişler, ancak ABD ülkenin iç işlerine karışmama gerekçesi ile bu talebi ret etmişlerdir. Ancak bu noktaya kadar hem Irak'tan ayrılmaya karşı olduklarını söylemelerine, hem de Amerika Birleşik Devletleri politikası yörüngesinde dönmelerine rağmen, Kürtler iki taraflı politika izlemektedirler. Yani Amerika politikasında başarılı olursa Amerika'dan yana

¹⁵⁵ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.51.

¹⁵⁶ Yar.Doç.Dr. Erol Kurubaş, *Kuzey Irak'ta Olası bir Ayrılmanın Gerçekleşebilirliği*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, c. 3, Sayı: 34, Şubat 2003, s. 18.

¹⁵⁷ BM Güvenlik Kurulunun 686 sayılı kararının 3/a maddesi ile "füze saldırıları ve savaş uçakları" kullanımı yasaklanmıştır. Irak kararda yer almayan ve yasaklanmamış olan helikopteri saldırı maksadıyla kullanmıştır.

¹⁵⁸ *Yaşadığımız Dünya ...*, s.446.

olacaklar, Irak başarılı olursa Bağdat hükümeti yanında olacaklardır¹⁵⁹. Saddam , Bush'un "Irak halkı kendi siyasal geleceğine kendisi karar vermelidir" ifadesini ve uçuş yasağına Irak askeri helikopterlerinin dahil edilmemesini olumlu olarak nitelendirerek ayaklanmanın üzerine gitmiştir. Saddam, güneyde ve kuzeyde ayaklanmalar ve kaybettiği bir savaş olmasına iktidarını kalmayı Bağdat'ı elde tutmakla sağlamıştır¹⁶⁰.

Yenilen, yardım istekleri ret edilen ve kimyasal silah kullanımından korkan 1.500.000 kadar Kürt ve diğer Kuzey Irak halkı (Türkmen, Asuri vb.) kabilelerle kaçarak İran ve Türkiye sınırına yığılmıştır. Yaşanan bu olaylar aslında Iraklı Kürtler için yeni olmayıp daha önce birkaç kez yaşadıklarının yeniden sahneye konulmasından başka bir şey değildir. Amerika Birleşik Devletleri ve İran, Kürtleri 1960 yılı başında desteklemiş, bu destek Irak'ın 1972 yılında İran-Cezayir Antlaşması (1975) sonrası İran tarafından, daha sonrada Amerika Birleşik Devletleri tarafından kesilmiştir. Keza 1988 Halepçe katliamı olarak bilinen olaylarda yalnız kalmışlardır¹⁶¹. İran izlediği politika ile dünya ulusları arasına yeniden kabul edilmesini sağlamak maksadıyla sığınmacılara kucak açmıştır. Türkiye ise ;

- 1988 Kürt mülteci sorunu halen çözülmeşi ve ülke ekonomisinin geçirmekte olduğu sıkıntılar¹⁶²,

- Güneydoğu Anadolu'nun Kürt kimliği ve 1988 yılı kamplarının BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜ teröristlerine yataklık etmiş olduğuna dair verilerin varlığı,

- Mülteci kamplarının kalıcılık kazanması durumunda Gazze Şeridine benzer uluslar arası durumun oluşma ihtimali sebebiyle sınırlarını açmak istememiştir¹⁶³.

Mülteci dalgalarının başlangıcında 50.000 kişinin yaşamını yitirdiği söylenen bu durumun daha önceki sığınma krizlerine oranla ciddi olmasının bir sebebi de hava

¹⁵⁹ Hasan Yılmaz, *IKDP ve KYB' nin Stratejisi*, Stratejik Analiz , Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi, c. 3, Sayı: 32, Aralık 2002, s. 15.

¹⁶⁰ Eric Hobsbawm, *Kısa 20.Yüzyıl 1941-1991*, (çev. Yavuz ALOGAN), Sarmal yay., İstanbul, 1996, s.526.

¹⁶¹ Serhat Erkmen- Hasan Yılmaz, *a.g.m.*, s. 24.

¹⁶² 1988 yılında 51.542 Kürt mülteci olarak kabul edilmiştir. Mülteciler için kamp ve hastane kurulmuş olmasına rağmen yetersizlikler Batılılarca eleştirilmiş ve Batı ülkeler bu mültecilerden sadece 1018 kişiyi kabul etmiştir. Irak'ta af ilan edilmesine rağmen halen 20.000 kişi kamplardadır.

¹⁶³ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.53-55.

koşullarının çok kötü olmasıdır. Türk sınırına sığınmacı akını, Nisan 1991 başlarına denk gelmiştir ve ay ortasına kadar sınırda 500.000 kişi birikmiştir. 1 Nisan 1991'de Olağanüstü Hal Bölge Valiliği yetkilileri, Körfez savaşı sırasında Irak'tan Türkiye'ye geçenlerle birlikte sığınmacı sayısının 7 bini aştığını bildirmişlerdir. 2 Nisanda gelen bilgiler ise 220 bini aşkın kişinin Türkiye sınırında beklediği şeklindedir. Iraklı sığınmacıların yanı sıra 35'i yabancı olmak üzere 39 gazetecinin Türkiye'ye sığındığı bilinmektedir. Bölgede bulunan basın mensupları, Türkiye sınırına yönelen yüz binlerce Iraklı'nın, Türkiye'ye sığınmak için ilerlemekte olduğunu belirtmişlerdir.

Aynı tarihte olayla ilgili olarak Milli Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanı Turgut Özal başkanlığında Çankaya Köşkü'nde olağanüstü toplanarak yaptığı açıklamada, BM Güvenlik Konseyi'ni durumu görüşmek üzere acilen toplantıya çağırması ve çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan sivillere karşı Irak birliklerince yöneltilen saldırıların durdurulması istemiştir. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Tugay Özçeri, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan ABD, SSCB, Fransa, İngiltere ve Çin'in Ankara Büyükelçileri ile konu hakkında görüşerek MGK kararını büyükelçilere aktarmış, insani bakımdan önlem alınmasını istemiştir. Aynı zamanda MGK kararının ardından, Türkiye'nin BM'deki daimi delegesi Büyükelçi Mustafa Aksin, Güvenlik Konseyi'nin olağanüstü toplanmasına ilişkin yazılı başvuruda bulunmuştur¹⁶⁴.

Daha önceki mülteci göçlerine kıyasla sayının büyüklüğü, kentli nüfusun aşiretler ve kırsal nüfusla karışması, hava koşulları, aşiretler dışında kalanların varlıkları mülteci kamplarında düzen almayı zorlaştıran faktörlerdir.

Tüm bunlarla beraber sınırlardaki insanların dramları basın yayın organları sayesinde dünyanın ilgisini hızla çekmiş, dünya kamuoyunda acıma ve sempati doğurmuştur. Sınırların açılması gerektiğine dair baskılar artmaya başlamıştır.

5 Nisan 1990 tarihinde Almanya Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Genscher, Irak birliklerinin Kürtlere karşı giriştiği zulmün bir soykırım olduğunu belirtmiş, diğer ülkelerin bu duruma müdahale etmeye hakkı bulunduğunu söyleyerek İran ve Türkiye'ye, Iraklı askerlerden kaçıp sınır bölgelerinde biriken 2 milyon Kürt'e kapılarını açma çağrısında bulunmuştur. Aynı tarihte Barzani, Türk sınırlarının kapalı tutulduğuna dair şikayette bulunmaktadır¹⁶⁵. Bununla birlikte olaya Türkiye açısından bakan ve bu

¹⁶⁴ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1991/nisan991.htm>.

¹⁶⁵ *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1990.

yönde destek verenler de vardır. 4 Nisan 1991 tarihinde NATO Genel Sekreteri Manfred Woerner, Kopenhag'da basına yaptığı açıklamasında, Irak'tan kaçanların Türk sınırında bekletildiklerini hatırlatarak, "*Bu Türkiye'nin egemenliği ile ilgili bir sorun. Bu nedenle NATO, sınırlarını Kürt mültecilere açması için Türkiye'ye hiçbir şekilde baskı yapmayacaktır*" demiştir¹⁶⁶.

Bu gelişmeler yaşanırken BM Güvenlik konseyi 5 Nisan 1991'de 688 sayılı olan kararı almıştır. Kararda, Bağdat yönetimini insan hakları açısından eleştirerek insani yardım çalışmalarında işbirliğine gidilmesini istemektedir. 7 Nisan'da Türkiye Cumhurbaşkanı Özal, Kürtlerin BM koruması altında Irak'taki topraklarına geri götürülmesinden söz ederek 688 sayılı karara somutluk kazandırmıştır. Bunu takip eden gelişme İngiltere Başbakanı John Major'un Lüksemburg' taki Avrupa Topluluğu zirvesinde, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt bölgesi kurulmasını dile getirmesi olmuştur. Ancak "*Kürt Bölgesi*" deyiminde bir Kürt devletinin çekirdeğini oluşturma ihtimalinin yaratacağı kaygı göz önüne alınarak deyim değiştirilmiştir. Daha yumuşak ve belirsiz anlam taşıyan "*güvenlik bölgesi*", "*geçici tampon bölge*" ifadeleri kullanılmıştır.

Major'un ortaya koyduğu bu formül iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada Türk sınırına yığılan sığınmacılar için küçük bir bölge kurulacak, ikinci aşamada ise bu bölge genişletilecektir¹⁶⁷. ABD'nin 7 Nisan tarihinde yaptığı havadan malzeme yardımı ile Huzur Operasyonu başlamıştır. Ancak kalıcı çözüm için Kürtlerin kendi topraklarına döndürülmesi gerekmektedir. Bu ise, Kuzey Irak'tan Irak ordusunun ve emniyet güçlerinin çekilmesi ile mümkün görülmektedir.

Kürtlerin BM koruması altında geri dönüşleri için konunun Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması gerekmektedir. Güvenlik konseyi üyelerinden Sovyetler birliği ve Çin'in kendi azınlıklarının benzer güvencelerden yararlanmak isteyeceği yolundaki kaygılardan ötürü bu karar çıkmamıştır. Böylece ABD ve müttefikleri tek taraflı olarak 36ncı enlemin kuzeyindeki Irak'ın her türlü askeri hareketini engelleyeceklerini bildirmişlerdir. Avrupa birliğinin BM denetimi öngören Güvenli Bölge önerisi artık ABD' nin yetkisi içine girmiştir.

ABD 11 Nisan 1991 tarihinde Türk Dışişlerine başvurarak, ülkeye plan dahilinde askeri yardım personeli ve malzeme depolama izni istemiştir. Türkiye insani

¹⁶⁶ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1991/nisan991.htm>.

¹⁶⁷ Baskın Oran, a.g.e., s. 60.

yardımlı maksatlı olarak bu izni 30 gün için tanımlıdır. Daha sonra Mayıs ve Haziran aylarında 30'ar gün süreyle uzatılmıştır.

Başlangıçta Türkiye sınırında yoğunlaşan müttefik yardımlı giderek Kuzey Irak içlerine kaymıştır. Kuzeyde gittikçe etkisi azalan Irak ordu ve güvenlik yetkilileri güneye doğru geri çekilmeye başlamışlardır.

Ancak Kürt yetkililer bu hassas dengenin uzun sürmeyeceğini ve müttefiklerin kalıcı bir taahhüt altına girme konusunda isteksiz olduklarını fark ederek Saddam Hüseyin ile antlaşma yapmak istemişlerdir. Mayıs ayı içerisinde Saddam Hüseyin tarafından imzalanan siyasi partiler kararnamesinde etnik ve dinsel ayrımlara dayalı örgütlenmelere izin verilmemesi Kürt Liderlerinin isteklerine cevap vermemektedir. Bundan dolayı taraflar arasında genel uzlaşma sağlanamamıştır.

Bu arada Huzur Operasyonunun başarısı görölmeye başlanmış, Mayıs ayı itibarı ile mülteci sayısı 170.000'lere düşmüştür. Türkiye'den Irak'a günde yaklaşık 10.000 kişi dönüş yapmaktadır. Hatta Ağustos 1991'de ise Türkiye sınırında 5.000 kişi kalmıřtır¹⁶⁸. Bu gelişmeleri değerlendiren ABD askeri sözcüsü müttefik askerlerin 15 Haziranda geri çekilmeye başlayacağını açıklamıştır.

Haziran 1991 ayı sonunda müttefikler birliklerini geri çekmeye başlamışlar ve bu çekilme 16 Temmuz 1991 tarihinde tamamlanmıştır. Bu çekilme sonucunda güvenliklerinden endişe duyabilecek Kürtlerin sınırlara tekrar yığılmasını önlemek maksadıyla, İngiltere ve Fransa'nın önerisi ile bir Çokuluslu Görev Kuvveti oluşturulması düşünülmüştür. ABD'nin bu güce karşı olumlu fikir beslemesinin nedeni bölgeden ayrıldıktan sonra kalan BM güçlerinin tek başlarına denetimi sağlayamayacakları endişesi olmuştur. Çokuluslu Görev Kuvveti önerisi Türkiye'ye iletilmiş ve olumlu cevap alınmıştır. Yapısı ve alacağı yasal zemin konusunda yapılan çalışmalara ilave olarak Çokuluslu Kuvvete isimde bulunmuştur. "*Poised Hammer*" (silahın inmeye hazır olan horozu) Türkçe'ye Çekiç Güç olarak tercüme edilmiştir. Türkiye bu kuvvete, hangi gelişmelere müdahale edeceği, süresi ve Türkiye'deki faaliyet alanı konularında şüphle ile yaklaşmaktadır. Sonuçta 12 Temmuz 1991 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Hollanda birliklerinden oluşan ve içinde bir Türk birliğinin de bulunduğu söylenen Çokuluslu Görev Kuvvetinin Türkiye'ye

¹⁶⁸ A.g.e., s. 67.

gelmesini ve konuşlanmasına ilişkin 91-1993 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile izin verilmiştir¹⁶⁹. Bu kuvvet BM kapsamı dışındadır.

18 Temmuz 1991 tarihinde ABD askerleri Şırnak'ın Silopi ilçesine konuşlanmaya başlamışlardır¹⁷⁰. Aynı tarihte Türk Dışişleri Bakanlığı gerekli iznin verildiğini bu güce katılması öngörülen devletlere bir nota ile bildirim yapmıştır. Notada, özellikle Koalisyon Görev Kuvveti Türk unsurunun komutanı Koalisyon Görev Kuvveti komutanı ile aynı rütbe ve statüde olacağı, bütün faaliyetlerin iki komutan arasında eşgüdümlü ve istişareli yapılacağı, Huzur Operasyonu-2 adı verilen bu yeni durumun, belirlenen kurallara göre yürütüleceği bildirilmektedir. Belirlenen kurallar olarak,

- Koalisyon Görev Kuvveti'nin Türk Hükümetinin açıkça onayı alınmadan, hiçbir hal ve şartta Türk topraklarını, karasularını ve hava sahasını Irak Cumhuriyeti topraklarına karşı saldırgan nitelikte hareket için kullanmayacağı,

- Kuvvetin terkihi ve konuşlanması ve büyüklüğü konusunun Türk Genelkurmayı ile yapılacak koordinasyon ile saptanacağı,

- Türkiye'ye getirilecek silah, mühimmat, taşıt gibi malzeme ve teçhizat konusunda Türk Hükümetinin ön müsaadesi alınacağı,

- Huzur Operasyonu-2'nin başlaması ile Huzur Operasyonu tamamlanacak olup, Huzur Operasyonu-2 dışında kalan her türlü personel ve malzeme, teçhizat Türkiye'den ayrılması gerektiği,

- Türkiye'de kalış süresinin ilke olarak 30 Eylül 1991 tarihinde tamamlanmasının öngörüldüğü, bildirilmiştir.

Çokuluslu kuvvetin kara unsurları Silopi'de, hava unsurları İncirlikte konuşlanmışlardır. Kuvvet yapısı ile ilgili detaylı bilgi Kasım ayında elde edilebilmiştir¹⁷¹. Bu Çokuluslu Kuvvette, 74 kişisi Türk olmak üzere toplam 1862 kişi görev yapmaktadır¹⁷².

Çekiç Gücün Türkiye'de kalış süresi ile ilgili ilk uzatma 30 Eylül 1991 tarihinde yapılmıştır. Bu konuda Bakanlar Kurulunun 22 Eylül 1992 tarihli 91-2279 sayılı kararı yayınlanmıştır. Bu uzatmada Türkiye'nin isteği üzerine kara birlikleri

¹⁶⁹ A.g.e., s. 80.

¹⁷⁰ Milliyet, 19 Temmuz 1991 .

¹⁷¹ Baskın Oran, a.g.e., s. 99-100.

¹⁷² Cumhuriyet, 4 Kasım 1991.

Türkiye'den çekilmeye başlamış, hava kuvvetleri ise artırılmıştır. Artık Çekiç Güç sadece hava kuvvetlerinden oluşmaktadır.

Çekiç Gücün Türkiye'de kalış süresi ile ilgili ikinci uzatma 20 Aralık 1991 tarihinde yapılmıştır. Bu arada Türk hükümeti DYP ve SHP koalisyonuna geçmiştir. Yeni Başbakan Çekiç Güç konusunda yaptığı açıklamalarda ülkenin ekonomik bağımlılığın dış politikaya olan bağlayıcı etkilerinden bahsetmektedir. Sonuçta yeni hükümet, süreyi son defa 30 Haziran 1992 tarihine kadar uzatmış ve hükümete bu konuda yetki veren 126 sayılı TBMM kararını Meclise iade etmiştir.

Bu arada Çekiç Güç helikopterlerinin Bölücü Terör Örgütü'ne yardım malzemeleri attığı konusunda ciddi şüpheler oluşmaya başlamıştır. Konu daha sonra Türk Başbakanı tarafından yanlışlıkla atılmıştır açıklaması ile kapatılmış olsa da 1992 yılında Bölücü Terör Örgütü faaliyetlerindeki artış şüpheleri doğrulamaktadır.

Çekiç gücün Türkiye'de kalış süresinin uzatılması veya uzatılmaması konusunda,

- Çekiç Güç gider ve Saddam tekrar Kürtlere saldırır, Kürtler sınıra yığılırsa bunun sorumluluğu Türkiye'de kalması,

- Çekiç güç gönderildiğinde Kürt Liderlerinin Ankara karşısına alınması, Bölücü Terör Örgütüne Kuzey Irak'ta hareket serbestisi sağlar düşünceleri Türk Hükümeti ve Meclisini kararsız bırakan hususlar olmuştur.

Çekiç Güce karşı olanların ana düşüncesi, uzatmanın kısa vade de Irak ile ilişkilerin normalleşmesini engelleyeceği, uzun vadede ise Kürt Devletinin kurulmasına yol açacağı yönündedir. Meclis görüşmeleri sonunda Çekiç Gücün kalış süresi bir kez daha altı ay için uzatılmıştır.

Bu dönemde parlamento seçimlerini yapmış olan Kürtler 4 Temmuz 1992 tarihinde Erbil'de bir hükümet kurmuşlardır. Ağustos ayında diğer bir önemli gelişmede müttefiklerce 36ncı enlemin kuzeyinde uygulanan uçuş yasağının bir benzerinin 32nci enlemin güneyinde de uygulamaya başlamaları olmuştur. İngiltere Başbakanı, 32nci enlemin güneyinin uçuşa yasaklanma nedenini, Şiilere karşı savaş uçakları ve helikopterlerinin kullanılmasını engellemek olarak açıklamıştır. Bu arada Kuzey Irak'taki Kürt parlamentosu 4 Ekim 1992 tarihinde Kürdistan Federe Devletinin kurulduğunu ilan etmiş, ayrıca Kürdistan Yurtsever Birliği ile Kürdistan Demokrat Partisi kuvvetlerini birleştirme kararı aldıklarını bildirmişlerdir. 29 Ekim 1992 tarihinde

yaralı Bölücü Terör Örgütülerin Çekiç Güç helikopterleri ile kurtarılma haberleri basında yayınlanmış ve büyük tepki doğmuştur. Olay, Çekiç Güç komutanı tarafından kesinlikle ret edilmiş olmasına rağmen Türk kamuoyu Bölücü Terör Örgütü'ne yardım edildiği inancını yitirmemiştir. Zaten, oluşturulan bölge olası bir Kürt yönetimine tahsis edilmiştir. Bu boşluk ve tetiklemeden yararlanan PKK terör örgütü de Türkiye'ye karşı faaliyetlerde bulunmayı fırsat bilmiştir¹⁷³. Gerçektende bu bölge PKK terör örgütü açısından son derece önemli olmuştur. Terör örgütünün seçtiği/seçtirildiği Maoist (uzun süreli halk savaşı) konseptinin de öngördüğü gibi, örgüt başlangıçta zayıflığının getirdiği hassasiyetlerden zarar görmemek için ideal bir korunma alanı ile işe girişmektedir. Nitekim eylem sonrası saklanabileceği,, lojistik faaliyetlerini sürdürebileceği eğitim ve organizasyonunu tamamlayabileceği bir alan mevcut olmaktadır. En önemlisi ise, destek gördüğü İran ve Suriye gibi ülkelerin görünüşte hiçbir sorumluluğu yoktur ve diplomatik görüşmelerde “*terörün her türlüsüne*” karşılardır. Türkiye bu süreçte yaklaşık sekiz yıl gölge boksunu yaparak hem kaynaklarını harcamış, hem de çözümsüzlüğe giden Kürt sorununu uluslar arası hale gelmesine şahit olmuştur¹⁷⁴.

Çekiç Gücün kalış süresi genelde altı aylık dilimler halinde uzatılmış olup halen bu güç göreve devam etmektedir¹⁷⁵.

Bu süreç içerisinde diğer boyutu, Irak Kürdistan Cephesinin Körfez Krizinin başlaması ile birlikte Ağustos 1990 yılında kurulması oluşturmaktadır. Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) ve Kürdistan Yurtseverler birliği (KYB) öncülüğünden çeşitli Kürt gruplarının bir araya gelmesi ile oluşan bu birlik, 1991 yılı başında “Kürdistan Bölgesinde Özerklik Tasarısı”nı kabul etmiş ve tasarının oluşumunda Türkmenler dışında bölge ile ilgili durumda bulunanların temsilcilerinin görüşleri alınmıştır.

Bu tasarı, kuzey Irak'ta Mayıs 1992 tarihinde yapılan ve bölgede siyasi örgütlenmeyi, iktidar ve otorite boşluğunu doldurmayı hedef alan seçimlerle uygulanmıştır. Özerklik organları oluşturulmaya çalışılmıştır. 105 kişilik “Bölgesel Yasama Meclisinde” IKDP ve KYB 'den 50 temsilci yer almaktadır. Temsilcilik Asurlu'lara verilmiştir. 15 üyeden oluşan “Yürütme Meclisi” ise 7 KYB, 6 IKDP,

¹⁷³ Fatih Güven, *PKK Terör Örgütünün Ortadoğu Güç Değerlendirmesi*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, c. 4, Sayı: 38, Haziran 2003, s. 48.

¹⁷⁴ Dr. Nihat Ali Özcan, *Türkiye'nin Kronikleşen Baş ağrısı, Kuzey Irak*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, Sayı: 12, Nisan 2001, s. 96.

Hıristiyan, 1 komünist üyeden oluşmaktadır. Ekim 1992 tarihinde göreve başlayan Peşmerge İşleri Genel Komutanlığı bir anlamda kolluk ve silahlı gücü temsil etmektedir¹⁷⁶. Bu gelişmeler ile paralel olarak Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu'sunu "Kuzey Kürdistan" olarak adlandırmaktadırlar¹⁷⁷.

Tüm bu gelişmeler, 1994 yılında başlayan IKDP ve KYB çatışmaları ile sona ermiş olmakla beraber, yapılmak ve yaratılmak istenenler konusunda göstergelerdir.

2- Türk Sosyal Hayatına Yansımalar

Genellikle siyasi karışıklık veya savaş dönemlerinde meydana gelen mülteci olayları, siyasi ve ekonomik etkileri nedeniyle birden fazla ülkeyi ilgilendiren önemli hareketlerdir.

Türkiye, 1988 ve 19991 yılları arasında Irak kaynaklı mülteci¹⁷⁸ hareketlerine ev sahipliği yapmak durumunda kalmıştır. Bu olaylardan birincisi, İran-İrak savaşı sonrasında, ikincisi ve üçüncü ise Körfez Krizi dönemlerinde gerçekleşmiştir. Bütün bu sığınma olayları savaşların, meydana getirdiği kaosta canlarını kurtarma gayesini taşımaktadır. Özellikle Körfez Savaşı sonrası rejime başkaldıran sivil gruplara karşı Irak ordusunun hareketinden kaçan yüksek sayıda Irak vatandaşlarından 1 milyon kişinin İran'a, 460.000 kişinin Türkiye'ye doğru hareketi, böylesine hızla gelişmesi beklenmemekte olan bir göç hareketidir.

¹⁷⁵ Baskın Oran, *a.g.e.*, s. 101-281.

¹⁷⁶ Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), *Irak Kürdistan Cephesinin Kürdistan Bölgesinde Özerklik Tasarısı*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, Sayı 53, Haziran2001, s. 83.

¹⁷⁷ Hasan Yılmaz, *Kuzey Irak Kürt Medyasında Türkiye'nin Görüntüsü*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, c.3, Sayı: 34, Şubat 2003, s. 29.

¹⁷⁸ Bu mülteci hareketinde mültecilere "sığınmacılar" da denilmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesinin1/a maddesinde mülteci tanımı : "... cereyan eden hadiseler neticesinde ve ırkı, dini, tâbiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için, vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkur korkuya binaen istifade etmek istemeyen, yahut tâbiyeti yoksa ve bahis mevzu hadiseler neticesinde evvelce mutaden ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya mezkur korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs" olarak ifade edilmiştir. Sözleşmenin 1967 protokolünün 3ncü maddesi olan genişletme yönündeki karara, Türkiye'nin hükmü olumsuz olması nedeniyle, Türkiye sadece Avrupa'dan gelenleri mülteci statüsünde kabul edebileceği şeklinde kabuller vardır. Iraklı mülteciler için "sığınmacılar" tabirinin kullanılma nedeni de budur.

1950 ve 1960 yılları arasında Türkiye'ye sığınan çeşitli ülke vatandaşlarının toplam sayısının 91.490 olduğu, bunlardan 67.022 kişinin geri dönüş yaptığı, 24.468 kişinin kalmayı, 3.325 kişinin ise Avrupa'ya geçmeyi tercih ettiğini görmekteyiz¹⁷⁹. Bu rakamlar, 1991 yılı Iraklı mülteci/sığınmacılar ile mukayese edildiğinde arada muazzam fark görülmektedir.

06 Ağustos 1990 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine 661 sayılı kararı ile Irak'ın Kuveyt'i terk etmesini ve bu sağlanıncaya kadar Irak'a ekonomik yaptırımlar uygulanması yönünde karar vermiştir.

Bu yaptırım kararına Türkiye ve Suudi Arabistan derhal olumlu tepki vermiş, Irak petrol yükleme hatlarına götüren İskenderun ve Yanbu boru hatları kapatılmıştır. Bu dönemde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi on bir karar daha almıştır. Bütün baskı, karar ve arabuluculuk çabalarına rağmen Kuveyt'ten çekilmeyen Irak'a karşı son olarak 17 Ocak 1991 tarihinde operasyona başlama kararı verilmiştir. Sonuçta, 2 Ağustos 1990 ve 17 Ocak 1991 döneminde gelişen olaylar sonucu Irak'tan Türkiye'ye önemli sayıda mülteci hareketleri olmuştur. Bu hareketler tasnif edildiğinde :

- Kriz öncesi Irak ve Kuveyt'te çalışan yabancı uyruklu işçi ve teknisyenlerin kaçıışı,
- Aslen Irak vatandaşı, Kürt- Hıristiyan (Keldani ve Nasturi) - Türkmen kökenli, olan ve savaşın getirileri nedeniyle kaçan askeri ve sivillerdir.

Kriz öncesi Irak ve Kuveyt'te çalışan yabancı uyruklu işçi ve teknisyenlerin Türkiye'ye gelişleri 2 Ağustos 1990 ve 2 Nisan 1991 tarihleri arasında gerçekleşmiş ve çoğunluğunu Bangladeş, Pakistan uyruklular oluşturmaktadır. 4.778 kişisi Türk uyruklu olan toplam 62.922 kişi¹⁸⁰ dağılımda ayrı ayrı 65 ülke vatandaşı olarak görülmektedir. Müteakip safhada tümü kendi ülkelerine gönderilmişlerdir. Dağılımları şu şekildedir:

Pakistan	31.652
Bangladeş	12.816
Türkiye	4.778
Yugoslavya	2.761
Çin Halk Cumhuriyeti	2.673
Romanya	2.048

¹⁷⁹ Cevat Geray, *Türkiye'den Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961)*, A.Ü.S.B.F. Maliye Enstitüsü, Ankara, 1962, s.8.

Hindistan	1.102
Srilanka	1.100
Vietnam	1.089
Bulgaristan	751
Afganistan	470
Diğer 54 ülke	1.682

Bu dönemde gelen yabancı uyruklu işçilere ilave olarak savaştan kaçan asker ve sivil Iraklı toplam 7.489 kişi daha vardır. Bu mülteciler ise Sivas- Kangal, Tatvan Askeri Mülteci Kampı, Siirt Askeri Kamp ve Kayseri Kuşçu Geçici Toplanma Merkezlerine yerleştirilmişlerdir.

Asıl mülteci akımının başlangıcı olan Nisan 1991 tarihinde kış şartları devam etmektedir. Irak ordusunun sürdürdüğü kara ve hava taarruzları sonucunda can güvenliği kaygısında olan yaklaşık 500.000 Irak vatandaşı yerini terk ederek, kitlesel bir mülteci hareketi ile Türkiye'nin Hakkari ve Şırnak il sınırlarına ulaşmıştır. Bölgenin coğrafi şartları son derece olumsuzdur. Mülteciler dağları, vadileri ve nehirleri aşarak sınıra yığılmaktadırlar. Durumları gerçekten içler acısıdır.

1988 yılında Halepçe olayın sonrasında Türkiye'de kalan on binlerce mülteci/sığınmacı ile 1989 yılında Bulgaristan'dan göçe mecbur edilmiş 320.000 Türk'ün sorunları ile uğraşan Türkiye'nin bu Iraklı mülteci/sığınmacıları kabul etmekte tedbirli davranması kaçınılmaz bir durumdur. Konu çok boyutlu sorunları beraberinde getirmekte, Türk hükümeti insani duygularla bu mülteci/sığınmacılara gıda ve sağlık hizmeti gayretinde bulunurken bir yandan da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyin tarafından konunun ele alınması yönünde çaba harcamaktadır.

Nihayetinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 5 Nisan 1991 yılında 688 numaralı karar ile üye bütün ülkelere ve insani kuruluşlara yardım çabalarına davet etmiştir. Ancak, bu karar uyarınca yabancı ülke ve kuruluşların yapacakları yardımın gelmesi zamana bağlıdır. Oysa ki, mülteci sayısı 500.000'lere yaklaşmış, olumsuz hava şartları, açlık, yorgunluk ve hastalıklar her an ölümlere yol açmaktadır.

Bu ortam ve şartlarla sınırlar hukuken olmasa da fiilen açılmış oldu ve binlerce insan Hakkari ve Şırnak'ın çeşitli yerlerine gelişi güzel konaklamışlardır. Türk devleti ve halkı, çeşitli kuruluşları fedakarlıklarla bu kişilerin yardımlarına koşmuş, görevli ve

¹⁸⁰ Doç. Dr. Muhteşem Kaynak, *Iraklı sığınmacılar ve Türkiye*, Tanmak yay., Ankara, 1992, s.73.

yöre halkı gelenlere insanca duygularla kucak açmışlardır. Gelen sayısının çok yüksek olması, doğa şartlarının olumsuzlukları şüphesiz sıkıntılara, üzücü olaylara neden olmuştur. Bu durumda da bazı şeylerin olması kaçınılmazdır.

Soruna çözüm önerisi Türkiye'den gelmiştir. Öneri, Irak toprakları içerisinde bir güvenlik bölgesinin oluşturulması ve mültecilerin/sığınmacıların uluslar arası teminat altında tutulacak bir bölgede barınması yönündedir. Bu önerinin benimsenmesi sonrasında Irak'ın kuzeyinden geçen 36ncı paralel ve Türk sınırı arasında kalan bölge tampon bölge (güvenlik bölgesi) olarak oluşturulmuştur. Bu gelişmeler sonrasında Mayıs ayının ortalarından itibaren Türk sınırı içerisinde ve dışında kalan mülteciler gerek Türkiye gerekse diğer devletlerin sağladığı imkanlarla güvenlik bölgesine taşınmışlardır. Ancak Ağustos 1991 yılı itibarı ile arta kalan yaklaşık 5000 mülteci Türk topraklarında kalmıştır¹⁸¹.

Mültecilerin yarattığı kaosu biran önce kontrol altına alınması zaruri bir durumdur.

1991 yılında Mart sonu ve Nisan başlarında Irak'ın aralıksız sürdürdüğü kara ve hava taarruzları sonucu, can güvenliği kaygısıyla yaklaşık 500.000 Irak vatandaşı yerlerini terk ederek, kitlesel olarak kaçmış, 2 Nisan 1991 tarihinden itibaren Türkiye'nin sınırlarına ulaşmaya başlamıştır. Bölgeye Hakkari ve Şırnak illeri sınırlarından giriş yapmaya başlamışlardır.

Gelen sayının fazlalığı ve daha önce yaşananlardan edinen tecrübeler ışığında, Tür hükümeti hızla daha önce çıkarılmış olan bazı kararları uygulamaya almış¹⁸² ve gelen Irak vatandaşlarını "sivil" ve "asker" olarak gruplara ayırmıştır. Asker olan Irak vatandaşlarını 4104 sayılı yasa¹⁸³ gereği Milli Savunma Bakanlığı denetim ve gözetimi altında özel kamplara almıştır.

Diğer taraftan hükümet, mülteci düzeyinde ki olaylara ilişkin olarak, bakanlık düzeyinde yönetim ve koordinasyonu zorunlu görmüş, 3 Nisan 1991 tarihinde Devlet Bakanı M. Vehbi Dinçerler'i koordinatör bakam olarak görevlendirmiştir¹⁸⁴. Bakan aynı gün Diyarbakır'a gitmiş ve Olağanüstü Hal Valiliğinde çalışmalarına başlamıştır. Bu

¹⁸¹ A.g.e., s.30.

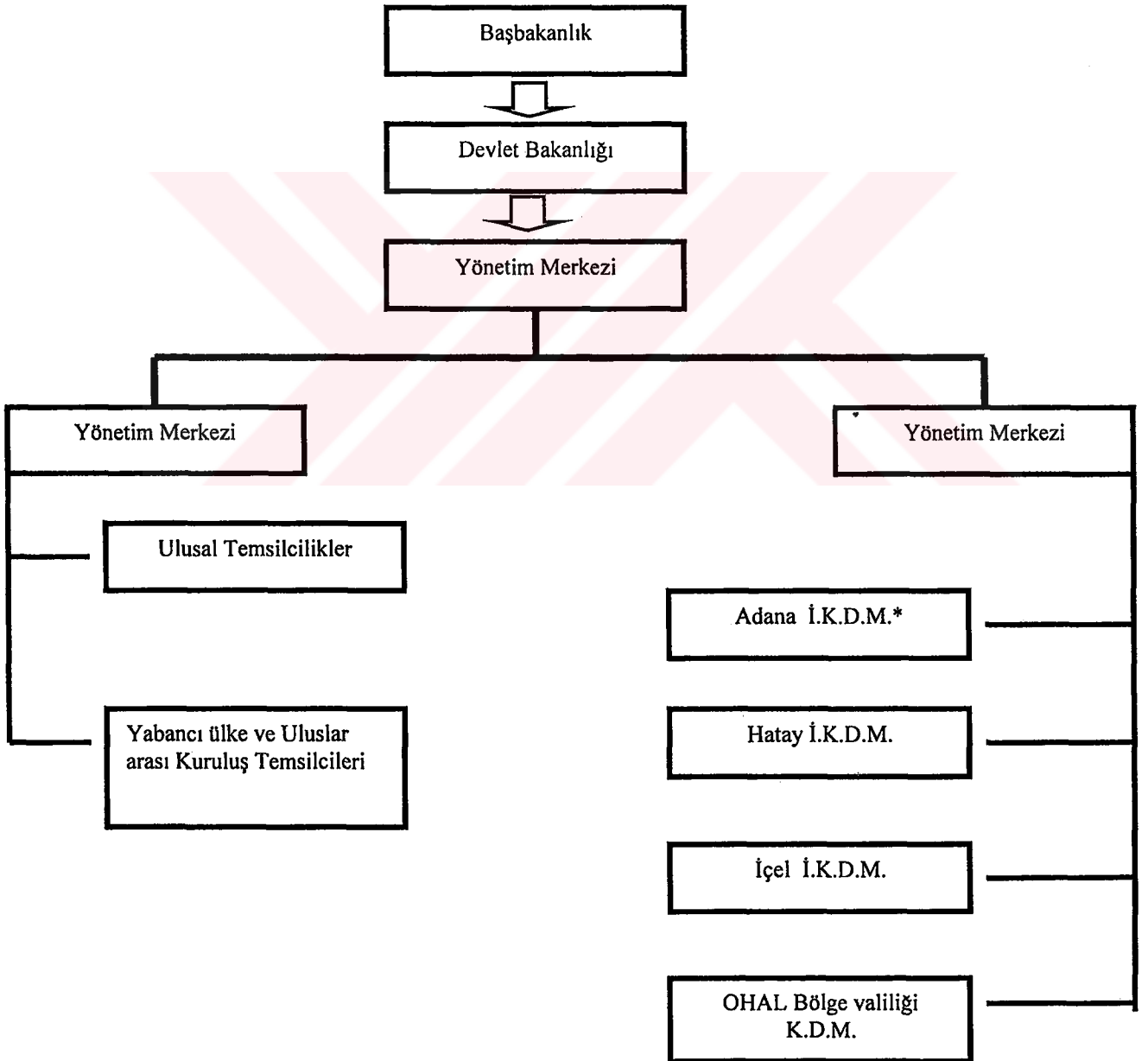
¹⁸² Milliyet, 4 Nisan 1991.

¹⁸³ Ayrıntılı bilgi için EK-17'de bkz., http://www.yargitay.gov.tr/bilgi/kanun_liste/PC14104HM3.frameset.html.

¹⁸⁴ <http://www.byem.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayntarihi/1991/nisan991.htm>.

gelişmelere ilave olarak 14 Nisan 1991 tarihinde adı geçen Devlet Bakanlı başkanlığında bir yönetim merkezi oluşturulmuştur.

Bu merkez doğrudan Başbakana bağlıdır. Yönetim Merkezi “*Merkez Teşkilatı*” ve “*Taşra Teşkilatı*” olarak iki ana bölüme ayrılmıştır. Hükümet merkezindeki bu kuruluşa Başbakanlık, Genelkurmay Başkanlığı, Devlet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım-Orman ve Köy işleri Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Milli İstihbarat Teşkilatı, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü ve Kızılay temsilcilik düzeyinde haftalık icra edilen koordinasyon toplantılarına katılım sağlamışlardır.



*İ.K.D.M. : İl Koordinasyon Destek Merkezi¹⁸⁵

Bu merkezlerin kurulma amacı, Irak'tan gelerek Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu sınır bölgesinin geçici barınma merkezlerinde bulunan Iraklıların barınma, yiyecek, sağlık ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak, bu konu da alınması gereken tedbirleri koordine etmek, uygulamaları takip etmek ve çıkabilecek sorunları çözüme kavuşturmak olmuştur. Kurul toplantısını ilk kez 22 Nisan 1991 tarihinde gerçekleştirmiştir¹⁸⁶. Bu toplantı ile birlikte her hafta Çarşamba günü altı toplantı daha yapılmış ve bu yönetim merkezinin görevine 10 Temmuz 1991 tarihinde Türkiye sınırları içerisinde ve sınırda bulunan Iraklıların büyük çoğunluğunun geri dönmesi ve hizmetin tamamlanması nedeniyle son verilmiştir¹⁸⁷.

Bu yönetim merkezlerine paralel olarak OHAL bölgesinde Valilik denetim ve gözetiminde olmak üzere illerde yönetim merkezinin faaliyetlerine benzer bir çalışma düzeni uygulamak, iller seviyesine mültecilerin her türlü ihtiyacını karşılamak üzere "koordinasyon ve destek merkezleri" kurulmuş, yardımın Iraklılara ulaştırılması bu merkezler tarafından planlanmış ve yönetilmiştir. Bölgeye bağlı olan illerde kurulan ve koordinasyon ve destek merkezlerine ek olarak insani yardım malzemelerinin giriş liman ve yerleri durumuna gelen Adana, İçel, Hatay ve Van'da da bu merkezlerin benzerleri kurulmuştur.

Tüm bu gelişmelere paralel olarak Hakkari ve Şırnak il sınırlarına yığılmalar ile birlikte yabancı basın ve televizyon muhabirleri de bölgeye gelmeye başlamışlardır. Doğru bilgi akışı sağlamak, gerçeğe aykırı bilgileri en az seviyeye getirmek ve güvenli çalışma ortamı oluşturmak amacıyla Diyarbakır Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğünce bir büro kurulmuş, Hakkâri, Şırnak, Van ve Silopi'de de bürolar açılmıştır. Koordinasyon ve destek merkezlerinin görevleri, Yönetim Merkezi ile birlikte söndürülmüştür.

Tüm bu tedbirler devam ederken, bölgenin dağlık olması, dağların karlarla kaplı ve şiddetli rüzgar olması nedeniyle sınıra ulaşan Iraklılarda ilk günlerde bebek ve yaşlıların ölüm oldukça yüksektir. O dönemde meydana gelen ölümlerin sayısının yaklaşık 6200 olduğu basın da yer almaktadır.

¹⁸⁵ A.g.e., s.37.

¹⁸⁶ <http://www.byem.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1991/nisan991.htm>.

¹⁸⁷ <http://www.byem.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1991/nisan991.htm>.

Iraklıların, Türk sınıra çadırsız, battaniyesiz, yetersiz giyecek ve yiyecek ile gelmesinin nedeni, arazi şartlarının motorlu araç kullanımına müsait olmayışı ve Irak ordusundan kaçarken mümkün olan oranda hafif yüklü olmak istemeleridir. Tüm bu temel ihtiyaç malzemelerinin karşılanması ise Türkiye'nin sorunu haline gelmiştir.

14 Nisan 1991 tarihinde Irak ordusundan kaçan Irak vatandaşlarından Türk sınırlarına ulaşanların sayısı 460.000 kişiyi bulmuştur¹⁸⁸. Iraklılar 14 ayrı noktadan Türk sınırına giriş yapmışlar ve genel olarak 1988 Halepçe olayında kullandıkları yolları kullanmışlardır¹⁸⁹. Resmi kaynaklar giriş yapılan noktaları ve sayıları şu şekilde ifade etmektedirler :

Giriş yapılan nokta	Sayı
Işıkveren	194.000
Kayadibi	12.000
Yıldız	27.000
Yekmal	10.000
Andaç	13.000
Ortaköy	4.000
Üzümlü	50.000
Asmaköy	30.000
Işıklı	3.000
Karasu	20.000
49 numaralı sınır taşı	65.000
Çayırılı	5.000
Pirinçeken	12.000
Yeşilova	15.000

Iraklı mülteciler Türkiye ve bazı batılı ülkelerin ve uluslar arası yardım kuruluşların sağladığı yardımlarla ülkelerine geri dönmeye başlamışlardır. 3 Nisan 1991 tarihinde 341.000 kişiyi aşan mülteci sayısı, 14 Nisan tarihinde doruk noktasına ulaşmış, rakam 3 Mayıs tarihinden itibaren 14.000 kişinin altına düşmüştür¹⁹⁰.

¹⁸⁸ *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1991.

¹⁸⁹ Doç. Dr. Muhteşem Kaynak, *a.g.e.*, s.49.

¹⁹⁰ *A.g.e.*, s. 52.

Doğal olarak 500.000'lere varan ve arazide ikamet etmek durumunda kalan insanların neden oldukları kirlilikler, geride bıraktıkları artıklar bir takım tahriplerin ve sorunların oluşmasına neden olmuştur.

Mültecilerin toplanma ve barınma yerlerinde neden oldukları çevre sorunları çevre kirliliği ve doğa tahribi olarak gruplandırılabilir.

Mültecilerin ikamet ettikleri bölgelerde pis su giderlerinin ve çöp yerlerinin olmayışı her türlü insani veya diğer atıklarını çevreye atmaları sonucunda toprak, yer altı ve yerüstü su kaynakları kirlenmiştir.

Atıklar kapsamına, başlangıçta hiç olmayan tuvaletler yerine arazinin kullanılması, sonradan yapılanların ise yeter sayıda ve yeterli nitelikte olmayışının getirdiği birikimler, yemek artıklarının toplanamayışı ve bunların çevreye atılması, yardım üzerine gönderilen veya çeşitli metotlarla temin edilen plastik ambalajlı çeşitli maddelerin atılması, bulaşık sularının çevreye gelişi güzel dökülmesi, eski çamaşırların ve elbiselerin atılması dahildir.

İlave olarak özellikle, mültecilerin Türk sınırı aştığı ilk günlerde olumsuz coğrafya şartlarının artırıcı niteliği ile neden olduğu bebek ve yaşlıların ölümlerinde cenazelerin gelişi güzel gömülmesi, beslenmek gayesi ile temin edilen hayvanların kesiminde bir bölgeye bağımlı kalmamaları ve atıklarının çevreye atılması veya yüze yakın şekilde gömülmeleri sonucu koku, haşere oluşmasına neden olmuştur.

Ayrıca, geçici barınma yerlerinde ve çevresinde mülteciler, ısınma, yemek pişirme, çamaşır yıkama ve banyo ihtiyaçlarının temini maksadıyla çok sayıda meyve ağaçlarını kesmişler ve ormanlık alanı tahrip etmişlerdir. Müteakip safhada her ne kadar bölge halkı ve Türk Hükümeti tarafından seyyar mutfaklar kurulmuş ve likit gaz ikmal yapılmışsa da başlangıçta önemli sayıda ağaç kesimi gerçekleşmiştir.

Özellikle ağaçların bilinçsiz bir şekilde ilkel araçlar kullanılarak, genç ve yaşlı ayırımı yapılmaksızın yerden 30-40 cm. yükseklikten kesilmesi, kaynak israfına neden olmuştur. Konu, sadece ürün ve kereste kaybı değil, bölgenin erozyon tehlikesine maruz kalması açısından da önemlidir. Bu dönemde 77.106 adet çeşitli meyve ağacının kesildiği, 3.330 hektar ormanlık alanın tahrip edildiği tespit edilmiştir¹⁹¹.

¹⁹¹ A.g.e., s. 52.

Tüm bunlara ilave olarak, özellikle zaman tahdidi nedeniyle, mültecilere ulaşmak ve yardım götürebilmek için planlama ve araştırma yapılmadan yolların açılması, tarım alanlarını ve ormanlık alanları son derece olumsuz etkilemiştir. Yamaç eğimleri ve toprak örtüsü dikkate alınmadan yapılan yollar bitki örtüsü ve su arasında ki dengenin bozulmasına neden olmuş, doğal dokuyu bozmuştur. Tüm bu gelişmelere paralel olarak yabancı hayatta olumsuz etkilenmiştir.

Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın verileri 4.830 hektarlık Hakkari'de, 1.034 hektarlık alan Şırnak'ta olmak üzere toplam 5.864 hektarlık alanın temizliğe ihtiyacı olduğudur. Bu konuda atık temizlenmesi 1.330.000, sprey ve ilaçlama 380.000, temizlik malzemeleri 195.000, işletme ve koordinasyon giderleri olmak üzere yaklaşık 2.000.000 ABD \$. Maliyet hesaplanmıştır.

Mülteciler, Türkiye'de kalışları süresince oldukça önemli maddi zararlara neden olmuşlardır. Geçtikleri yerlerde ve kaldıkları yerlerde bu zararlar oluşmuştur. Oluşan zararları :

- * Şahıs mallarına verilen zararlar,
- * Kamu mallarında oluşan zararlar,
- * Doğada oluşan tahribat ve zararlar,
- * İşgücü kaybı olarak, gruplamak mümkündür.

Şahıs mallarına verilen zararlar kapsamına, gerek otlaklar, tarım alanları gerekse hayvan kaybı dahil edilmiştir.

Mülteciler kaldıkları süre boyunca, Hakkari ve Şırnak illerinde toplam 36 köyde ikamet etmişlerdir. 25 adeti Hakkari'ye, 11 adeti Şırnak'a bağlı bu köylerde zararlarla karşı karşıya kalmış Türk vatandaşının sayısı 35.000 kişidir. Bu köylerin istatistiksel bilgileri şu şekildedir.

	<u>Şırnak</u>	<u>Hakkari</u>
Nüfus	12.000	23.000
Köy Sayısı	11	25
Mülteci Sayısı	200.000	250.000
Ekili Tarım Alanı	400 Ha.	550 Ha.
Orman Alanı	700 Ha	2.600Ha.
Canlı Hayvan Sayısı		
Küçükbaş	15.000	10.000
Büyükbaş	5.000	6.000

Ekili alanlara verilen zararlarda, toplam 400 hektarlık alanda, hektar başına kilogram olarak alınan ürünün ortalama 1.700 kg. olduğu, bunun o günkü fiyatlarla 900 TL/kg. fiyatlandırma ile 612.000.000 TL.na eş değer olduğu tespit edilmiştir. Bu fiyatlandırmaya 250 hektarlık yonca ekilmiş alanı ve 300 hektarlık çayırılık alanı da ilave edilmelidir. Yonca ekili alandan 4.000, çayırılık alandan 1.500 kg./hektarlık ürün alındığı, yoncanın kilogram fiyatının 500, çayırın ise 450 TL. olarak alınarak, yonca ekili alandan 500.000.000 TL., çayırılık alandan ise 202.000. 000 TL.sı zarar oluştuğu ifade edilmektedir¹⁹². Bu fiyatlandırmanın dolar karşılığı 328.500 \$'dır¹⁹³.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1991 yılı "*Kuzey Iraklı Sığınmacıların Türkiye'nin Hakkari ve Şırnak illerinde meydana getirdikleri zararlara ilişkin raporunda*" belirtilen ekili alanlardaki zararların oluşum nedeni, bu arazilere mültecilerin barınak kurması ve ikamet etmesidir. Hayvan kaybının nedeni ise, mültecilerin beslenmesi için kesim yapılmasıdır. Yörede ki hayvan sayısı % 53 azalmış ve 36.000'lerden 17.000'lere düşmüştür. Meralara verilen zarar hesaplanmasında ki olay ise, buralara yerleşilmesi ve hayvanların otlatılmamasıdır. Bu arada ısınma, yemek pişirme gibi sair nedenlerle bölgede toplam 77.116 adet ağaç kesimi yapılmış ve bu kesimler sonucu Hakkari'de 18.365.900.000 TL., Şırnak'ta ise 5.204.300.000 TL. olmak üzere toplam 23.570.200.000 TL. (5.892.550 ADB \$) karşılığında zarar oluşmuştur¹⁹⁴.

¹⁹² Muhteşem Kaynak, *a.g.e.*, s.92.

¹⁹³ 1992 yılı için ABD Doları, 4.000 TL. olarak kabul edilmiştir.

¹⁹⁴ *A.g.e.*, s.92.

Kamu mallarında oluşan zararları içme suları, şebekelerine ve ormanlık alanlara verilen zararlar, yol ve kamu araçlarında oluşan hasar ve amortisman giderleri olarak incelemek mümkündür.

Mültecilerin yörede yerleştikleri toplam 36 köyde içme suyu şebekelerini aralardan hat almak maksadıyla tahrip ettikleri, dolayısıyla içme sularının kirlendiği tespit edilmiştir. Şebekelerin onarımı gerekmektedir. 1500 nüfuslu bir köyde içme suyu şebekesinin onarımı, su boruları (200.000.000 TL.), makine kullanımı ve işçilik (300.000.000 TL.), makine nakli (200.000.000 TL.) giderleri olarak toplam 700.000.000 TL. dir. Bu rakam 36 köy için 25.200.000.000 TL.(6.300.000 ABD \$)dır.

Su ile ilgili zararların olduğu diğer unsur sulama şebekeleridir. Sulama şebekeleri de mülteciler tarafından içme suyu ihtiyacının karşılanması maksadıyla kullanılmış, su kanalları ve su dağıtım şebekeleri büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Konun önemi kısa sürede onarılmaz ise gelecek hasat mevsiminde oluşacak kayıplardır.

İncelemeler 29 adet kamu sulama şebekesi ile 38 adet özel mülkiyete ait sulama şebekesinin tahrip edildiğini göstermektedir. Bu rakamların anlamı, 4.100 hektarlık alanı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne, 2.100 hektarı şahıslara ait olmak üzere toplam 6.200 hektarlık alanın zarar görmesidir. Bu alanda ki zararlar :

	<u>Şırnak</u>	<u>Hakkari</u>	<u>Toplam</u>	<u>Maliyet</u>
KHGM ait				
İyileştirilmesi				
Gereken sulama				
Alanları	11	18	29	
Toplam (Ha)	500	3.600	4.100	28.700.000.000 TL.
Şahıslara ait				
İyileştirilmesi				
Gereken sulama				
Alanları	-	38	38	
Toplam (Ha)	-	2.100	2.100	10.500.000.000 TL.

Toplam	500	5.700	6.200	39.200.000.000 TL. (9.800.000 ABD \$)
--------	-----	-------	-------	--

Diğer zarar grubunu, mültecilere yardım götürebilmek amacıyla yoğunlaşan karayolu trafiğinin yörede neden olduğu tahribat ve mültecilerin konakladıkları yörede hizmet ve yol götürebilmek amacıyla güç doğa koşullarına verilen mücadele kullanılan ve ağır hasarların olduğu araç, gereç ve iş makineleri oluşturmaktadır. Mültecilerin kaldıkları bölgede meydana gelen yoğun trafik yeni yolların açılmasını, eski yolların yenilenmesini zorunlu kılmıştır. Yörede 134 km.lik yol acil onarıma ihtiyaç duymaktadır. 229 km.lik yol ise yeni olarak yapılmalıdır. Yapılacak bir km.lik yol ham yol açma (110.000.000 TL.), stabilize kaplama (180.000.000 TL.), makine ve donanımı (160.000.000 TL.) ve işçilik giderleri (50.000.000 TL.) olmak üzere toplam 500.000.000 TL. hesaplanmıştır. Onarım için maliyetin %50'si kabul edilmiş olup, 250.000.000 TL.dır. Onarılacak 134 km.lik yol ile yapılacak 229 km.lik yol 148.000.000.000 TL. (37.000.000 ADB \$)na mal olmaktadır.

Türkiye, mülteciler için bir ay içerisinde 200 km.den fazla yol açmış ve bakımını yapmıştır. Bu çalışmalarda kullanılan iş makinelerinde hasarlar oluşmuştur. Hasarlar sonucu bazı iş makineleri tekrar iş görmez hale gelmiştir :

<u>Şırnak</u>	<u>Hakkari</u>	<u>Toplam Sayı</u>
3 Buldozer	3 Buldozer	6 Buldozer
3 Grayder	2 Grayder	5 Grayder
2 Ekskavatör	1 Ekskavatör	3 Ekskavatör
6 Kamyon	10 Kamyon	16 Kamyon
2 Pikap	2 Pikap	4 Pikap
5 Jeep	2 Jeep	7 Jeep
4 Loder	-	4 Loder
1 Vinç	-	1 vinç
1 Vinç	-	1 vinç
2 Sondaj Mak.	-	2 Sondaj Mak.

Kullanılmaz durma gelen makinelerden Şırnak ilindeki maliyet 17.250.000.000 TL., Hakkari ilindeki maliyet 14.000.000.000 TL. olmak üzere toplam 31.250.000.000 TL. olarak tespit edilmiştir. Makinalardan onarım ihtiyacı gösterenler, Şırnak ilinde kullanılanlarda 19.750.000.000 TL., Hakkari ilinde kullanılanlarda ise 23.600.000.000 TL. olduğu, toplamda 43.350.000.000 TL. maliyet çıkarmaktadır. İş makinelerinin tümünde zarar, toplam olarak 225.250.000.000 TL.(68.812.500 ABD \$)'dir¹⁹⁵.

En büyük tahribat ormanlık alanlarda oluşmuştur. Ağır kış şartları, mültecileri kamuya ait ormanlık alanları tahrip ederek ısınma ve pişirme sorunlarına çözüme zorlamıştır. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın yaptığı çalışmada yörede toplam 3537 hektar ormanın tahrip edildiği yöndedir. Toplam tomruk kaybı 60.000.000.000 TL. olarak hesaplanmıştır. Tomruk kaybının yanı sıra yakacak odun temininde, hayvan beslenmesinde yararlanılan ağaç yaprakları gibi ilave kayıplar ilave mali yük getirmiştir. Bu maliyet toplamda ayrı olarak 3.600.000.000 TL. olarak gösterilmiştir. Toplamda zarar 63.600.000.000 TL. (15.900.000 ADB \$)'dir. Kayıplar :

	<u>Meşe</u>	<u>Kavak</u>	<u>Toplam</u>
Zarar verilen orman Alanı	3.000	300	3.300
Yenilenme süresi(yıl)	20	12	
Tomruk Kaybı			
Ha. Başına değer	14	60	74 (milyon TL/ha)
Toplam Kayıp	42	18	60 (milyon TL/ha)
Dolaylı Kayıp			
Ha. Başına değer	0.7	5	5.7 (milyon TL/ha)
Toplam Kayıp	2.1	1.5	3.6 (milyon TL/ha)
Toplam zarar (milyar TL)	44.1	19.5	63.6 (milyar TL)
			15.9 milyon ABD \$

Mülteci hareketlerinin sosyal hayata yansımaları kapsamında, mültecilere yapılan yardımlar önemli yer tutmaktadır.

¹⁹⁵ A.g.e., s. 95-98.

Körfez krizi boyunca iki dalga halinde Türkiye sınırına giriş yapan Iraklı mültecileri 2 Nisan 1991 öncesi ve sonrası olarak ele almak mümkündür. 2 Nisan öncesinde yaklaşık 62.922 kişi sınıra giriş yapmış, 2 Nisan sonrası dönemde ise 460.000 kişi giriş yapmıştır.

İlk gruba sınırdan giriş yapmaları ve ülkelerine geri dönmeleri döneminde toplam 31.054.229.852 TL. (7.763.558 ABD \$) harcama yapılmıştır. Bu dönemde Irak'ta çalışan yabancı uyruklular ve Iraklılar vardır. Harcamaları, barınma, gıda, sağlık, güvenlik, temizlik, haberleşme, elektrik ve su gibi temel giderler oluşturmaktadır.

Iraklılar dışındaki yabancı uyrukluların ülkelerine nakilleri sırasında, Diyarbakır Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından 273.851.752 TL., Şırnak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından 180.378.100 TL., Valilik ve bağlı Kurumlar tarafından ise 1.000.000.000 TL. harcama yapılmıştır.

Sivil ve asker Iraklılar için ise, Diyarbakır Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından 6.000.000.000 TL., Şırnak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından 23.600.000.000 TL., harcama yapılmıştır.

2 Nisan 1991 tarihinde mülteci olan Iraklıların sayısı 460.000 olarak tespit edilmiştir. Bu mülteciler ilk yardım hizmeti bölgede mevcut olan askeri birlikler tarafından yapılmıştır. Müteakiben Valilik ve kamu kuruluşları Türk Ordusu tarafından yapılan çalışmalara katkı sağlamıştır. Şırnak 'ta günlük ekmek üretimi 4.000 civarına iken, orduya ait dört adet seyyar fırın dahil olmak üzere bütün fırınlar tam kapasite çalışarak, evlere un dağıtımını yapılarak halkında katkısı sağlanarak ekmek üretimi günlük 150.000'e çıkarılmıştır¹⁹⁶.

Türk hükümetinin girişimleri sonucunda dış yardımlar ilk kez 11 Nisan 1991 tarihinde başlamıştır. İlk on gün gelen mültecilere sadece Türkiye yardımcı olmuştur. Burada büyük gayret ve özveriler mevcuttur. Burada en önemli kriter mültecilerde ölüm oranlarının Türk sınırına girişten itibaren azalması ve %1'lere düşmesidir.

Mülteciler yapılan yardımları ayni ve nakdi yardımlar olarak tasnif edilmesi mümkündür. Ayni yardımlar Türkiye genelinde yapılan yardımlardır. Bu yardımların 11.220 tonu Hakkari'ye, 10.890 tonu Şırnak'a dağıtılmış ve ilave olarak Hakkari'ye 20 adet, Şırnak'a 27 adet olmak üzere 47 adet su tankı su sorununa çözüm olmak üzere gönderilmiştir.

¹⁹⁶ *Milliyet*, 5 Nisan 1991.

Hakkari sınırları içerisinde 15 yataklı, Şırnak sınırları içerisinde 200 yataklı seyyar hasta haneler oluşturulmuş, ilave olarak mobil ve gezici olmak üzere 710 kişilik yatak kapasiteli sekiz hasta hane tesis edilmiştir. Bölgede ayrıca, 50 yatak kapasiteli Şırnak Devlet hasta hanesi, 75 yatak kapasiteli Cizre Devlet hasta hanesi, 105 yatak kapasiteli Hakkari Devlet hasta hanesi, 10 yatak kapasiteli Uludere Sağlık merkezinde sağlık hizmetine tahsis edilmiştir. Aynı yardımın türlere göre ton olarak dağılım tablodaki gibidir.

Yardımanın yapıldığı bölge	Gıda	Un	Ekmek	Giyim Eşyası	Battaniye	Çadır	İlaç Tıp Mlz.	Ayakkabı	Diğer	Toplam	Su tankı	Seyyar Hastahane
Hakkari	6.350	860	2.010	450	360	160	220	130	750	11.290	20	8
Şırnak	6.070	360	1.940	1.690	240	160	140	110	180	10.890	27	2
Toplam	12.420	1.220	3.950	2.140	600	320	360	240	930	22.180	47	10

Kaynaklara göre aynı yardımlar, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından 908.296.000 TL., Sağlık Bakanlığı tarafından 82.000.000.000 TL., Kızılay Genel Müdürlüğü 10.026.000.000 TL., Tekel Genel Müdürlüğü 6.500.000.000 TL., halkın yaptığı aynı yardımlar 697.047.712.840 TL. olmak üzere toplam 1.746.143.138.520 TL.dır¹⁹⁷.

Mültecilere yapılan yardımların bir yönü de barındıkları yerlere yapılan alt yapı hizmetleridir. Bu konuda, PTT Genel Müdürlüğü 28.530.700.000 TL., TEK Genel Müdürlüğü 1.377.241.000 TL., Türk Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü 4.170.000 TL., Karayolları Genel Müdürlüğü 1.750.000.000 TL., Kara Ulaştırma Genel Müdürlüğü 95.037.495 TL., Köy Hizmetler Genel Müdürlüğü 39.734.000.000 TL., Afet İşleri Genel Müdürlüğü 305.572.000 TL. harcamıştır.

Mültecilere yönelik bütün bu hizmetlerde malzeme dağıtımı, düzenlenmesi, organizasyon giderleri, sağlık ve güvenlik hizmetinde kullanılan personel harcamaları

da vardır. Örneğin, Sağlık Bakanlığı bölgeye geçici olarak görevlendirdiği sağlık personeli sayısı 801 adettir. Bu bölgede ki sağlık kurumlarında çalışanlarda dahil edildiğinde bu rakam 1044 kişiye ulaşmaktadır.

Sağlık, güvenlik ve genel hizmetler için yapılan harcamalar incelendiğinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından 25.849.100.000 TL., Milli Savunma Bakanlığı tarafından 1.061.591.068 TL., İçişleri Bakanlığı tarafından 36.818.199.012 TL., Sağlık Bakanlığı tarafından 201.882.800.000 TL., Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 3.273.000.000 TL., Kızılay tarafından ise 7.603.775.000 TL. kullanıldığı görülmektedir¹⁹⁸.

Kuzey Iraklı mültecilerin 2 Nisan 1991 tarihinde kitlesel olarak Türkiye'ye gelmeye başlamaları üzerine, Türkiye bir yandan yurtiçi yardımları organize etmeye başlamış, bir yandan da bu olayın uluslar arası önemine dikkat çekerek yabancı devletlerin de yardımlarını sağlamaya çalışmıştır.

2 Nisan 1991 tarihinde alınan karar gereği¹⁹⁹, Türk Hükümeti Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvurarak Birleşmiş Milletler örgütünün ve diğer devletlerin dikkatini çekmiştir. Aynı zamanda Avrupa Topluluğu ile birlikte ilgili Uluslar arası yardım kuruluşlarına başvurarak dış yardımların hızlandırılmasını amaçlamıştır²⁰⁰. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 688 sayılı kararı almıştır. Bu karar ile birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bütün üye devletleri ve bütün insani yardım kuruluşlarını Iraklı mültecilere yardım etmeye davet etmiştir.

Bu gelişmeler ile birlikte ilk olarak 5 Nisan 1991 tarihinde²⁰¹ Fransa Devlet Başkanı Bernand Koucher ve 8 Nisan 1991 tarihinde²⁰² Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı James Baker Türkiye'yi ziyaret ederek mülteciler ve durumları hakkında bilgi almışlardır. Daha sonra ki günlerde çok sayıda yabancı devlet adamı, gözlemci ve yardım kuruluşları yetkilileri ziyarette bulunmuşlardır.

Bu süre sonunda Türkiye'ye ilk dış yardım 9 Nisan 1991 tarihinde gelmiş ve 11 Nisan 1991 tarihinde de ihtiyaç sahiplerine ulaştırma çalışmaları başlamıştır. Bu yardım döneminde Amerika Birleşik Devletleri tarafından başlatılan ve mültecilerin kendi

¹⁹⁷ Doç. Dr. Muhteşem Kaynak, *a.g.e.*, s. 121-126.

¹⁹⁸ *A.g.e.*, s. 127.

¹⁹⁹ <http://www.byem.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1991/nisan991.htm>.

²⁰⁰ *Sabah*, 5 Nisan 1991.

²⁰¹ *Milliyet*, 6 Nisan 1991, <http://www.byem.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1991/nisan991.htm>.

²⁰² <http://www.byem.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1991/nisan991.htm>.

topraklarına dönüşlerini hızlandırmayı, yeni bir göç dalgasını durdurmayı amaçlayan iki yardım hareketi vardır. Provide Comfort I ve II .

Birinci yardım hareketi (Provide Comfort I) 11 Nisan 1991 tarihinde başlamış ve 11 Temmuz 1991 tarihinde bitirilmiştir. Bu hareketi Amerika Birleşik devletleri tek başına organize etmiştir. İkinci yardım hareketi ise 12 Temmuz 1991 tarihinde başlamış Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İtalya, Hollanda ve Türkiye katılımı ile beraber yapılmıştır. İki aşamalı olarak icra edilmiştir. 0 Eylül 1991 tarihinde birinci, Aralık 1991 tarihinde ise ikinci aşama tamamlanmıştır. Bu hareketin amacı, Irak hükümetinin tekrar Kuzey Irak'ta yaşamaya başlayan mültecileri rahatsız etmesini önlemek, 36ncı paralelde oluşturulan yerleşim yerlerine konulan Kuzey Iraklıların güvenliğini sağlamaktır.

Sonuçta, ilk on gün sadece Türkiye tarafından gerek halkı gerekse devleti tarafından yapılan yardımlarla yaşam mücadelesi veren Iraklılara yine Türkiye sayesinde dünya devletleri yardımcı olmaya başlamış, ancak bu yardımlar da 28 Mayıs 1991 tarihinden itibaren azalmaya başlamıştır.

Yapılan dış yardımları, Birleşmiş Milletler ile ilgili yan kuruluşların yardımları, Resmi olarak Devlet yardımları (ikili yardımlar), Devlet Kuruluşları dışında kalan özel kuruluşların yaptığı yardımlar olarak gruplandırma yapmak mümkündür²⁰³.

²⁰³ A.g.e., s. 133.

Birleşmiş Milletler kuruluşlar	Çadır	Battaniye	İlaç Tıbbi Mlz. (Ton)	Giyecek (Ton)	Gıda (Ton)	Personel Sayısı	Araç K: Kamyon U: Uçak	Harcamalar (ABD \$)
UNHCR	14.475	180.330	-	-	136	67	17K	14.949.800
UNICEF	10.700	7.900	-	118	124	22	9 K	2.900.000
WHO	-	-	-	-	-	21	-	252.325
WFP	-	-	-	-	13.894	5	-	4.226.748
UNDP/UNDRO	-	-	-	-	-	4	-	3.024.575
Ara toplam	25.175	188.230	-	118	14.154	1149	26 K	25.354.121
IDM	-	-	-	-	-	15	-	2.200.000
İkili Yardım	37.843	610.187	31.7	108	8.395.600	21.147	117K 314 U	377.872.335
Özel Kuruluş	3.867	271.882	-	3	1.169	268	24 K	11.927.052

Dış yardımların %51.2'ni Amerika Birleşik Devletleri, % 16'nı İngiltere, % 15.6'sını Almanya, %2.9'nu Belçika, %1'ni Fransa yapmıştır. Yapılan yardımların dağılımları şu şekildedir.

<u>Ülkeler</u>	<u>Dolar olarak karşılığı</u>	<u>Payı (%)</u>
Amerika Birleşik Devletleri	212.706.360	51.2
İngiltere	68.147.726	16.4
Almanya	64.937.142	15.6
Belçika	11.853.000	2.9.4
Fransa	4.022.988	1
Kanada	3.952.500	1
Japonya	3.350.000	0.8

Toplamda, Türkiye 2 Ağustos Körfez krizi esnasında ve sonrasında Iraklı mülteciler nedeniyle katlanmak zorunda olduğu mali külfet 2.060.690.624.267 TL'dir. Bu arada Türkiye'nin beli büken enflasyonun sebepleri arasında en çok üzerinde

durulan husus kamu harcamalarının yüksekliğidir ki, mültecilere yapılan yardımların getirilerin bir boyutu da Türkiye'nin enflasyon oranının artışıdır²⁰⁴.

Mültecilerden büyük bir bölümü Batı ülkelerine yerleşmek için başvuruda bulunmuşlardır. Türkiye bu talepleri Batılı ülkelere iletmiştir. Ancak gelen yanıt pek olumlu değildir. Bu insanlarla uzakta olduğu sürece merhamet eden ve ilgilen, Türkiye'ye zaman zaman haksız olarak eleştiren, ancak iş mültecileri kabule geldiğinde cömert olamayan Batı, taleplerden sadece 1.000 kişiyi kabul etmiştir. Kabul ettikleri de iyi eğitilmiş olan doktor, mühendis gibi alanlarda diploma sahibi kişiler olmuştur²⁰⁵.

²⁰⁴ Onur Öymen, *Türkiye'nin Gücü*, 3.baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s.173.

²⁰⁵ Onur Öymen, *Silahsız SAVAŞ*, 3. baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2002, s. 154.

SONUÇ

Avrupa'da sanayileşme sürecinin başlaması ile ortaya çıkan pazar arayışları sömürge kavramını ortaya çıkarmış, bunun sonucunda da dünya üzerinde hakimiyet mücadeleleri başlamıştır. Hakimiyet kavramları başlangıçta stratejik noktalara değinirken zaman içerisinde genişleyerek ekonomik ve diplomatik hakimiyete dönüşmüştür.

19.yy' dan itibaren sanayi alanında başlayan gelişmeler, 20.yy' da iyiden iyiye hızlanmıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, sanayi için ana girdi sayılan petrol ise, 19.yy'ın sonlarından itibaren kullanılmaya başlamış ve önemi günümüze kadar artarak devam etmiş ve 20.yy' da dünya üzerinde birçok anlaşmazlık ve savaşın çıkmasındaki en önemli nedenlerin başında gelmiştir. Petrolün bu derece kendi alanında tekel oluşturması, birçok anlaşmazlığa neden olduğu için alternatif enerji kaynaklarının arayışı da büyük bir hız kazanmıştır.

Ancak bütün dünyada yaygın olan mekanik tabanlı sanayileşme yerine, alternatif enerji kaynağının kullanılacağı sanayinin oluşturulma maliyeti, çok yüksek olan bir girişimdir. Sanayi yapısının değiştirilmesi mevcut yatırımları, oluşmuş teknolojik bilgi birikimlerini, yan sanayi ürün üreticilerini ve devam eden devletlerarası anlaşmaları ciddi boyutta farklılaştıracaktır. Ayrıca alternatif enerjiyi kullanan ülke tarafından teknolojinin tekelleşmesi, uluslararası dengeleri de olumsuz etkileyecektir. Sanayisini optimal kapasitede çalıştırarak, ekonomisini güçlü tutmak isteyen ve denge politikalarında söz sahibi olmak isteyen ülkeler, mevcut koşulların bir anda değişmesine taraftar olmayacaklardır.

Gelişen sanayi, beraberinde tüketim teknolojisini de getirmektedir. Bunun sonucu olarak her alanda artan tüketim ile petrol rezervleri gittikçe azalmaktadır. Petrol rezervlerinin dünya üzerinde homojen olmayan dağılımı, ülkeler arası ilişkilerinde kaoslara neden olmaktadır. Yakın bir gelecekte dünya üzerinde kalan petrol rezervlerinin %85' inin, Ortadoğu bölgesinde yer alacağı birçok çalışmalar sonucu ortaya çıkan bir gerçektir. Bu durumda petrol, Ortadoğu' da çeşitli karışıklıkların ve bölge üzerinde oynanan oyunların temel sebebini oluşturmaktadır.

Orta Doğu stratejik öneme haiz ulaştırma yollarını kontrol etmekten başka zengin kültürel yapısı ve mozaiksel etnik kimliğine ilave olarak kutsal dinlerin merkezi olması nedeniyle de dünyadaki diğer yerleşim merkezlerinden ayrı bir öneme sahiptir.

Ortadoğu aynı zaman da para, petrol, silah ve güç kullanılmak suretiyle “*böl ve yönet*” ilkesinin üzerinden kalkmadığı, sınırları belirlenmemiş ve suni olarak yaratılmış devletlerin yaşadığı, din ve mezhep kavgalarının bitmediği/bitirilmediği çatışmaların sürekli sürdüğü bir bölgedir.

Bölgenin, kutsal dinlere merkezlik etmesi sonucu din konusunda fanatik olan Musevilerin, 1917’den itibaren Filistin’i devlet olarak seçmeleri ile başlayan yakın tarihli sorunlar, Lübnan’daki Hıristiyan ve Müslüman çekişmesine kadar uzanmaktadır.

Bu sorun yumağına, dönemler içerisinde sosyalist doktrin yayılcılığı ve İslam yayılcılığı da dahil olmuştur. Bu sorunların ortaya çıkışları dikkate alındığında, ekonomik ve teknolojik alanda güçlü olan devletlerin duyarsızlığı, çözümsüzlüğün nedenini teşkil etmektedir.

Bu devletlerin, 1980 yılında başlayan ve kendisine has bir takım nedenleri bulunan Irak ve İran savaşının sekiz yıl sürmesine sessiz kalmaları, Yugoslavya’nın parçalanarak etnik bir iç savaşa dönüşmesiyle meydana gelen katliamlardaki duyarsız davranmalar, devletlerarası ilişkilerde çıkar esasını ön planda tuttuklarının kanıtlarıdır.

Ancak çıkarları konusunda çok hassas olan büyük devletlerin o veya bu sebeple 1990 yılındaki Irak’ın Kuveyt’e olan işgaline son derece hümanist ve demokrat yaklaşımlar ile derhal müdahale etmesi de şaşırtıcıdır. Müdahale kararının alınması ve uygulanmasının baş rolünü alan Amerika Birleşik Devletlerinin politikası bu kapsamdadır. Özellikle İran ve Irak savaşında Irak’ın şişirilmesi ve bu şişirilmeye Irak’ın Kuveyt’e yönelmiş olması, bu yönelmeyi bahane ederek Amerika Birleşik Devletlerinin bölgesel gücünü pekiştirmek için Irak’a müdahale etmesi ve bölgeye güç yerleştirme gayreti, bu bölgedeki kuvvetli devletlerden kendisine rakip olabilecekleri bertaraf etmek ve İsrail’in güvenliğini sağlamak politikasının doğal sonuçlarıdır.

Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz’in Kuveyt ve Birleşik Arap Emirliklerini toprak ihlali yapmakla suçlaması, krizin başlamasına neden olmuştur. Bu oluşumlar arasında, bir anlamda Kuveyt’in Irak tarafından işgali Arap milliyetçilik anlayışının test edilmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda Saddam Arap kamuoyuna seslemiş, bazı Arap devletleri bu hareketleri desteklerken, bazıları da Irak’ın gücüne darbe vurulmasını

istemmişlerdir. Sonuçta, Körfez krizi, Arap dayanışmasının, İslami kardeşlik söyleminin ve Filistin sorununu Arap sorunu haline getirmenin olanaksızlığını göstermiştir. Mayıs 1989 yılındaki Arap zirvesinde kabul edilen kotaların delinmesine karşı Amerika Birleşik Devletleri ilgili ülkelere destek sözü vermektedir.

Genel itibariyle birlik oluşturma yeteneğini gösteremeyen Arap ülkeleri, Irak'ın uzlaşmaz ve sorun çıkartan tutumlarında da aynı şekilde davranmışlar ve olaylara büyük devletleri müdahil etmişlerdir.

Ancak, Irak'ın Kuveyt'i işgali süper güç olarak Amerika Birleşik Devletlerinin bölge üzerindeki çıkarlarını da olumsuz etkilemektedir. Çünkü Irak, bu hareketi ile dünya petrolünün %20'ni elde etmekte, İsrail'in karşısına güç olarak dikilmekte, Arap dünyasındaki İsrail karşıtı kesimi gerek Filistinlilerin kurtarıcısı imajı, gerekse elde ettiği yüksek petrol gelirleriyle yanına çekmeye çalışmaktadır.

Büyük devletler tarafından bu işgale müdahale konusu, sadece enerji kaynaklarının kontrolü ve siyasi baskı aracı olarak görülmektedir. Yoksa haksız bir işgal ve mazlum kalan bir ülkeye, sadece insani değerler ile yardım etmek amacıyla değildir. Yugoslavya örneğinde olduğu gibi sanayisini devam ettirmek ve dünya hakimiyetine söz sahibi olduğunu göstermek durumunda olan büyük devletler bu fırsatı kaçırmamışlardır.

Günümüzde özellikle, Amerika Birleşik Devletlerinin süper güç görünümü petrol bölgeleri üzerindeki egemenliğinin sonucudur. Amerika Birleşik Devletlerinin küresel askeri ve politik hegemonyasının 21nci yüzyılda sürdürmesi yeni dünya düzeninin Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönetilmesi, ancak petrol ve doğal gaz bölgelerinde Amerika Birleşik Devletleri egemenliği ile mümkündür. Bu açıdan Ortadoğu, İran ve Hazar çanağı asli hedeftir. Bu bakış açısıyla, kısa vadede Amerika Birleşik Devletlerinin menfaati, Avrasya haritası üzerinde mevcut jeopolitik çoğulculuğunu pekiştirmek ve devam ettirmektir. Bu husus Amerika Birleşik Devletlerinin üstünlüğüne karşı zaman içerisinde tehdit oluşturabilecek bir hasım koalisyonun oluşmasını da önleyecektir.

Keza, dağılan Varşova Paktı ile iki kutupluluk niteliğini yitiren dengelere yeni bir boyut kazandırmak ve sağ kalan otoriteyi hissettirmek o günün kaçınılmaz geleceğe dönük bir politikasıdır. Mevcut demokratik ve kolektivizm esaslı yapılanmalar, güçlü

ülkelere dağıtılması gereken ganimet payları Irak ve Kuveyt sorunun çözümünde koalisyon yapısını zorunlu kılmıştır.

Kuveyt'in işgaline karşı tepki döneminde askeri tedbirlerin alınmasına devam ederken, diplomatik girişimleri de ihmal etmeyen Batılı Devletler, 09 Ocak 1991 tarihli Amerika Birleşik Devletleri ve Irak, Dışişleri Bakanları seviyesinde yapılan Cenevre Görüşmesini son fırsat olarak kabul etmişlerdir. Olumsuz biten görüşme sonunda, 17 Ocak tarihinde "Çöl Fırtınası" adı verilen müttefiklerin harekatı başlamıştır. Üstün ateş gücü, modern mobil yetenekli birlik hareketleri ile senkronize edilmiş bilgi harekatı ve güçlü ekonomi savaşın kaderini baştan tayin etmiştir.

Irak, savaş süresince teknolojisi ve ekonomisi zayıf olanların yaptığı gibi insanları canlı kalkan gibi kullanarak, tesis ve petrol kuyularını tahrip ederek saldırılara karşı cevap vermeyi tercih etmiştir. Petrolün, Körfez'e pompalanarak, hem askeri bir taktik hem de savaşın asli sebebinin yok edilmesine yönelik Irak eylemleri, çevre kirliliğine ve ekolojik yapının bozulmasına da neden olmuştur.

Savaş süresince ortaya çıkan diğer bir gerçek ise, Irak'lı askerlerin savaşma isteklerinin zayıflığıdır. Sorun, Irak ordusunun gereksiz yere işgalci durumunda kalması, güçlü ordular ile savaşmak için yetersizliklerinin farkında olmaları ile açıklansa da, gerçekte yaptıkları işe ve liderlerine inançlarının olmamasından kaynaklanmaktadır.

Savaş, Batılı Devletlerinin üstünlüğü ile şekil alırken, kara muharebeleri sadece dört gün sürmüştür. Bu sürede, 41 Irak tümeni ile Irak ordusuna ait 3000 adet tank, 1900 adet zırhlı araç ve 2100 adet top tahrip edildiği basına yansıyan rakamlar olmuştur. Personel zayıtı 100.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşılık Koalisyon güçlerinin toplam kayıplarının, 138 ölü, 66 kayıp ve 13 esir olduğu bilinmektedir.

Savaşın genel yapısına bakıldığında, mümkün olan en azlar ile icra edildiği izlenimi uyandırsa da, bu koalisyon güçlerinin kendileri için geçerlidir. Mutlaka hiçbir şey Irak'ın saldırgan tutumunu açıklamaya yetmeyecektir. Ancak tarafların verdikleri kayıplar arasındaki muazzam farklılık da ihmal edilecek gibi değildir.

Körfez Savaşı'nın Koalisyon güçleri ile ilgili aktif safhası tamamlandığında 4 Mart 1991 tarihinde Irak'ın güneyinde başlayan Şii ve akabinde ki Kürt isyanlarına karşı, savaşa girmeyen zinde birliklerini kullanan Irak, kısa sürede olaylara hakim

olmuştur. Bu noktada, Irak'ın, çıkan isyanlar sebebiyle kuvvetlerini bölmek ve iç işlerinde hareket serbestisi sağlamak maksadıyla Koalisyon güçlerine fazla direnmediği gibi açıklamaların varlığı olayların gelişimi ve sonuçları açısından inandırıcı değildir. Körfez savaşı sonrası dönemde Irak için tek gerçek, Kuzey Iraklı Kürtlerin kontrol ettiği bölge dışında Saddam'ın gücünün çok daha fazla gelişmesi, bütün ekonomik kaynakları tek elde toplaması ve Irak'ta alternatif olabilecek lider generallerin bertarafı ile koltuğunu sağlamlaştırmış olmasıdır.

1980-1988 İran-İrak savaşını kendi gözlüklerinden gören Basra Körfez ülkeleri, bu savaşa da aynı şekilde bakmışlardır. Körfez ülkelerin çoğu monarşik bir yönetim sistemine ve renkli İslami mezheplere sahiplerdir. 1979 yılında İran'da Şii devriminin olması ve bu devrimin komşu ülkelere ihraç edilme çabaları nedeniyle düzenlerinin bozulmasından ve yönetimleri altındaki özellikle Şiiilerin bu devrimden etkilenmelerinden çekinmişlerdir. Bu sebeple, Irak-İran savaşında çoğunlukla Irak'ı desteklemişlerdir. Körfez Savaşı'nın sonucunda Irak liderinin düşürülmesi mümkün iken bunun yapılmaması yine aynı sebebe dayanmaktadır. Özellikle Körfez Savaşı'nın finansörü olan Suudi Arabistan'ın, Saddam Hüseyinsiz bir Baas Partisi'nin ülkeye hakim olamayacağı, Irak'ın güneyindeki Şiiilerin denetimsiz kalacağı ve güç kazanmaları halinde ise İran yayılmacılığının söz konusu olabileceği yönündeki görüşleri sonucunda, Saddam Hüseyin'in liderliğe devam etmesine izin verildiği görüşü daha inandırıcıdır.

Bununla birlikte Saddam devrilmiş olsaydı, Türkiye'nin çıkarına olacaktır. Çünkü 1991 yılında onlu yaşlarda olan Kuzey Iraklı Kürt çocukları, bugün yirmili yaşlardadır. Bu çocukların/gençlerin Irak'ın merkezi otoritesi ile ilgili hatırladıkları çok sınırlıdır. Yetişkinleşirken fiilen bağımsız Kürt yönetimi altında yetişmekte ve onları tekrar Irak otoritesi altına sokmak çok zor olacaktır. Türkiye için bu oluşum, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolusunu sözde "*Kuzey Kürdistan*" olarak öğrenmeleri ve kendi topraklarına katılımını arzu etmelerini çağrıştıracaktır.

Irak'ta Otorite boşluğundan kaynaklanan Şii ve Kürt isyan sürecinde özellikle Kürtlerin isyanı, başlangıçta kendileri için başarılı sayılabilecek bir düzeye ulaşmıştır. İsyana başlangıcında çeşitli sebepler ile yerlerinden göçe ve iskana zorlanan Iraklı Kürtler konvoylar halinde geri dönmüşlerdir. Bu isyancı güçlere daha önce Irak hükümeti yanında savaşan aşiretlerde katılmış, sonuçta isyan liderlerinin emrinde, çok

sayıda ama asker olma vasıfları olmayan kalabalıklar oluşmuştur. Şii isyanını bastıran Irak yönetimi, kuvvetlerinin yönünü Kürtlere çevirerek üstünlük kurmaya başlayınca, Kürtler, 1988 yılındaki acı hatıralarını hatırlayarak buldukları bölgeleri terk etmeye başlamışlar ve komşu ülkeler olan İran ve Türkiye sınırına yığılmışlardır.

Ayaklanmanın başarısız olması üzerine özgürlük umutlarının da bittiğini anlayan Iraklı Kürtler, Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım istemişler, talepleri ise bu olayın ülke iç işleri olduğu gerekçesi ile ret edilmiştir.

İran'ın, sınırlarına dayanan milletleri kabul ettiğini açıklamasının temelinde gerçek neden, kendini dünya kamuoyuna sempatik göstermek ve taraftar toplamak amacı yatmaktadır. Türkiye için olay bu kadar basit değildir. 1988 yılında yaşanan ve insanlık dramı olan Halepçe Katliamı sonrasında hümanizm söylemcisi olan Batılı ülkeler, Türkiye'ye sığınanlar için kendi olanakları çerçevesinde tedbirler alan Türkiye'yi eleştirmişler ve bu mültecilerden sadece 1018 kişiyi kendi ülkelerine kabul etmişlerdir. Kabul edilen sığınmacılar ise akademik unvanları olanlardır. Bu kez Türkiye gelişmelere çok daha gerçekçi yaklaşmaktadır.

Türkiye'de " *Körfez Harekatı tüm insanlığın ekonomik çıkarları ve Irak işgali altında kalan mazlumların kurtarılması için yapılmıştır, öyleyse bu hareketin sonucu olan mülteci sorunu da aynı metot ile çözümlenmelidir* " görüşü ağır basmıştır. Ayrıca halen devam eden 1988 mülteci sorunu ve ülke ekonomisine getirdiği yük, 1988 yılı mültecileri için hazırlanmış kamplarda Bölücü Terör Örgüt elemanlarının barındıklarına dair ciddi bulgular ve mülteci kamplarının kalıcılık kazanma ihtimali, Türkiye'yi zora sokan hususlar olmuştur.

Konu hakkında toplantı yapan ve toplantı sonucundaki açıklamasında, BM Güvenlik Konseyi'ni durum hakkında karar için görüşmelere çağıran Mili Güvenlik Kurulu'nun yaklaşımı, Batılı ülkelerde taraftar bulmuştur.

Türkiye'nin, sınırlarını tam açmamasına rağmen, binlerce insanın dağlardan akarak gelmesi, Türk sivil yardım kuruluşlarının bu olaya hazırlıksız yakalanması, hava koşullarının çok sert oluşu, Türk askerinin bu konularda yeterli tecrübeler sahip olmayışı ve ülkenin yetersiz ekonomik gücü, mültecileri düzen aldırma güçlüklerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak asli faktör hazırlıksız yakalanmaktır. İnsani ihtiyaçları açısından tahammülleri kalmayan mültecilerin, düzen tanımayan davranışlarına yer yer sert tepkiler veren Türk görevlilerin davranışları, basın yoluyla

dünyaya taşındığı zaman çok eleştiri gelmiştir. Ancak, bu görevi devralan Amerikalı askerlerin, Türk görevlilerden daha sert davranışlarda bulunduğu görüntüleri aynı eleştirilere maruz kalmamıştır. Türk Cumhurbaşkanı'nın yardım konusunda Amerika'yı sıkıştırması sonucu havadan yardım malzemelerin atılması ile " *Operation Provide Comfort* " adı verilen Huzur Operasyonu 7 Nisan tarihinde başlamıştır. Yardım sonuçta kısa vadeli bir çözüm getirmektedir. Kalıcı çözüm Iraklı Kürtlerin kendi topraklarına dönmesi ile mümkün olacaktır.

5 Nisan 1991 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 688 sayılı karar Bağdat'ı eleştirmesinin yanı sıra, Irak halkı için insani yardım çağrısını da içermektedir. Bu arada İngiliz Başbakanı John Major'un, Irak'ın kuzeyinde bir " *Kürt Bölgesi* " kurma önerisinde kullandığı tabir, müteakip aşamada Kürt Devleti'ni çağrıştırdığından, bölge ülkelerinin tepkilerinden çekinilerek bu tabir, " *Güvenlik Bölgesi, Geçici Tampon Bölge* " olarak değiştirilmiştir.

Major'un planı öncelikle sığınmacılar için küçük bir bölge oluşturmak, daha sonra bu bölgeyi genişletmektir.

Major'un fikrini kabul eden Amerika, Iraklı Kürtlerin güvenlik içinde dönmelerini sağlamak için, Irak Ordusunun faaliyetlerini 36. enlemin güneyi ile sınırlandırıldığını açıklamıştır. 36. enlemin kuzeyine uçuşu da yasaklayan Amerika Birleşik Devletleri, Kürt Bölgesi veya Güvenlik Bölgesi adının verildiği bölgenin sınırlarını bu şekilde çizmiş oluyordu. Bu bölge artık " *Kuzey Irak* " olarak tanınacaktır. Aslında Türkiye için Irak tektir ve Irak'ta yaşayanlar Iraklıdır. Türkiye'nin politikası Irak toprak bütünlüğünün korunmasına dayandırılmış olmasına rağmen bunu hayata geçirememiş, daha doğrusu gücü yetmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri bu davranışı ile BM kontrolü altında yapılması gereken faaliyeti kendi yetkisine almış, hiçbir devlet de buna karşı olumsuz tavır göstermemiştir.

BM denetimi altında bu yardım faaliyetinin icra edilmesi konusunda diğer devletlerin ısrarlı davranışlar göstermemesinin sebebinin altında, benzer şekilde sorunları olan Sovyet Rusya ve Çin'in kaygıları yatmaktadır. Bu ülkelerin ileride kendi topraklarındaki azınlıklara da benzer güvencelerden yararlanma ihtimallerini göz önüne aldıkları ve bu nedenle konunun Güvenlik Konseyine gelse de veto haklarını kullanacaklarının sezildiği anlaşılmaktadır.

11 Nisan'da Amerika Birleşik Devletleri'nin, Türkiye'ye bir plan dahilinde askeri yardım personeli getirme ve çeşitli yerlerde malzeme depolama izni istemesi üzerine, Türk hükümetince bu ülkeye 30 gün süreyle istenilen izin verilmiştir. Başlangıçta Türk sınırında yoğunlaşan müttefik yardımı giderek Kuzey Irak'a kaymıştır.

2 Nisan tarihinden itibaren Türkiye'ye sığınmış olan ve sayıları yarım milyona ulaşan Kuzey Iraklı Kürtlerin sayısı, Huzur Operasyonu süresince, Mayıs ayında 170.000'lere, Ağustos ayında ise 5.000 kişiye düşmüştür. Bu gelişme ile Amerika Birleşik Devletleri, 15 Haziran'da birliklerini geri çekmeye başlayacağını duyurmuş ve Haziran sonunda da geri çekme işlemine başlamıştır.

Bu çekilme sonrası güvenlik endişesi ile Kürtlerin tekrar sınırlara yığılacağı düşüncesini dile getiren İngiltere ve Fransa, bir "*Çokuluslu Görev Kuvveti*" kurma önerisi getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, bu düşünceye bölgede kalacak BM güçlerinin güvenliği açısından katıldığını bildirmesi üzerine, öneri Türkiye'ye bildirilmiş ve Türk hükümetinin de fikri alınmıştır.

İngiltere ve Fransa'nın bu önerisini ve Amerika Birleşik Devletleri'nin destekleme düşüncesini, iyimser olarak, bölge ile tarihsel bağların varlığı ve muhtemel katliam ve göçlerin önlenmesi amaçları ile açıklamak mümkündür. Bununla beraber savaşın nedenini oluşturan enerji kaynaklarının kontrol edilmesi ve bir kez daha benzer bir olayın yaşanmasına izin verilmeyecek tedbirlerin alınması gibi hususlar daha akla yakın gelmektedir. Öneriyi, bu devletlerin gelecek ile ilgili yaptıkları planlar doğrultusunda yazılmış bir senaryo şeklinde görmek daha da doğru bir bakış olacaktır.

12 Temmuz 1991 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya ve Hollanda birliklerinden oluşan "*Çokuluslu Görev Kuvveti*", Bakanlar Kurulu'nun 91-1993 sayılı kararı ile Türkiye' de konuşlanma izni verilmiştir. Bu kuvvete "*Poised Hammer*" adı verilmiş ve Türkçe'ye "*Çekiç Güç*" olarak geçmiştir. Çekiç Güce karşı Türk hükümeti belirli kurallar getirmeye gayret etmiştir.

Ancak zaman içerisinde görülen husus, kurallara kimsenin uymak gibi bir çabası olmadığıdır. Basına yansıyan bilgiler, Çekiç Gücün terör örgütüne yardım ettiği yolundadır. Hükümetin kurallar bildirisinde yer alan, her görevin Türk askeri makamlarına bildirilmesi, her uçuşun Türk askeri personeli katılımı ile yapılması kurallarına uyulmadığı anlaşılmaktadır. Doğal olarak bu söylenti ve haberler, Çekiç Güç

Komutanlığı'nca yalanlanmıştır. Unutulmamalıdır ki, Çekiç Gücün kuvvet miktarı ve yetenekleri konusunda yeterli bilgi bu konular ortaya çıkmadan evvel bilinmemektedir.

Çekiç Gücün Türkiye' deki görev süresinin uzatılması konusunda oluşturulan fikirleri iki başlık altında toplamak mümkündür.

Birinci uzatılmasının gerekliliğini savunanların fikirleridir. Görüşlerinin ana temasını "*Çekiç Güç bölgeden gider, Irak Kürtlere tekrar saldırır ve Kürtler tekrar sınıra yığılırsa, sorumluluk Türkiye'de kalır, tekrar Batılı Devletlerden yardım isteyemeyiz*" oluşturmaktadır. Bu görüş, Türkiye'nin isteği ile Çekiç Gücün ayrılması halinde, Iraklı Kürt liderlerinin desteğinin kaybedileceği, sonuçta ise Kuzey Irak'ta Bölücü Terör Örgütü faaliyetlerinin kontrol altına alınmasının zorlaşacağı ile desteklenmektedir.

İkinci görüş ise, uzatmanın kısa vadede Irak ile olan ilişkilerin normalleşmesini engelleyeceği, uzun vadede ise Kürt Devletinin kurulmasına yol açacağı yönündedir. Bu görüşü destekleyen olay, 4 Ekim 1992 tarihinde Kürdistan Federe Kürt Devletinin ilan edilmesi ve bu yapılanmada Kürt liderlerinin kurdukları devleti zaman zaman "*Güney Kürdistan*" veya "*Irak Kürdistanı*" gibi ifadelerle tanımlamalarıdır.

Amerika Birleşik Devletlerini Irak'a müdahale için zorlayan lobilerin başında gelmekte olan Yahudilerin amacı, İsrail'in kendisine asıl tehlike olarak gördüğü İran'ın hemen yanında suni yaratılmış Kuzey Irak'ta oluşturulacak bir Kürt devleti ile bir cephe oluşturma düşüncesi/gayreti olmasıdır. Devlet oluşturma ilgisi, kısa vadede kar getirmekle beraber, uzun vadede sorun yaratacaktır. Eğer İran'a karşı bir tampon bölgesi, bir savunma alanı kazanmak istenirse, bu istek Irak'ta bir bölünmeye yol açacaktır. Bu bölünmelerden birisi Şii etkeni ile olacak, ki bu durumda İran'ın ilgisi doğrudan bu bölgeye yönelecektir. Dolayısıyla İsrail Güney Irak'taki Şii etkeni ile İran'ı kendisine daha yakın bir bölgeye çekecektir.

Çekiç Gücün istenirse de gönderilemeyeceği, Başbakan Demirel tarafından, ülkenin ekonomik bağımlılığın dış politikada serbest hareketlere izin vermediğini açıklaması ile anlaşılır hale gelmiştir. Çekiç Gücün görev süresi defalarca uzatılmıştır.

Körfez Krizinin, Türkiye açısından sonuçları, ekonomik ve siyasi olarak incelemeye değerdir.

Krizin ilk etkilerinden biri sosyal haklar açısından grevlerin ertelenmesidir. İlk erteleme kararı 3 Ağustos 1990 tarihinde Amerikan üsleri ile lastik iş kolunda başlayan

grevlerin Bakanlar Kurulunca ertelenmesi olmuştur. 25 Ocakta ise hükümet güvenlik nedeniyle ülkedeki bütün grevleri bir ay süre ile erteleme kararı aldığını bildirmiştir.

Ekonomide ise krizin neden olduğu bütçe açıkları, zam ve vergiler ile giderilmeye çalışılmıştır. Krizin Türkiye'ye getirdiği bilanço 6 Şubat 1991 açıklamasına göre 4.5 milyar dolarlık bir zarardır. Bilindiği gibi Türkiye 7 Ağustosta BM' in yaptırım kararlarına Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatarak, ilk uyan devlet olmuştur. Zarara yol açan faktörlerden başında bu petrol hattının kapatılması gelmektedir. Sınır ticaretinin durmuş olması yöre ekonomisini etkilemiştir. İlave olarak güvenlik endişesi sebebiyle devlet harcama kalemlerinin harp ekonomisine uygun düzenlenmesi etkileyen diğer faktördür.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında (İMKB) 6 Ağustos tarihinde hızlı bir düşüş yaşanmış, aynı gün benzine %15 zam gelmiştir. Eylül ayında benzine yapılan zam oranı toplam %63'e ulaşmıştır. 14 Ekim'de Katma Değer Vergi (KDV) oranları artırılmış ve 30 Aralık'ta ise motorlu taşıtlar ve taşıt alım vergisi %60 oranında zamlanmıştır. Tekel ürünlerine yapılan zam oranı ise %40'dır.

Iraklı mültecilerin gelişlerini Kuzey Irak 'ta söz sahibi olmak için kullanma gayretinde olan dönemin Cumhurbaşkanı, 26 Ocak 1991 tarihinde, ülkede Kürtçe konuşma ve şarkı söylemeyi serbest bırakmıştır. Böylelikle kendi ülkesinde yaşayanlara hoş görülme davranarak, diğer ülkedeki Kürtler ile kolay bağlantı kurmayı düşünmüştür. Körfez Savaşı'nı takip eden günlerde Iraklı Kürt liderleri Celal Talabani'nin 11 Mart 1991 tarihli, Mesut Barzani'nin ise 21 Şubat 1991 Türkiye ziyaretleri, bu çerçevede değerlendirilmiştir.

Iraklı Kürtler görünüşte Körfez Krizi sonunda yaşadıkları dram ile dünya kamuoyunun bir süre için dikkatini çekmişlerdir. Gerçekte ise, Irak'ın Kuveyt'i işgalini fırsat bilerek bölge üzerinde Batılı devletlerin ileriye dönük planların oynandığı bir Kürt ilgisi vardır. Bu ilgi, Türk siyaset adamlarınca yetersiz bir şekilde yorumlanmış ve gereksiz tavizlerle ülke için doğru olmadığı değerlendirilebilecek kararlar alınmıştır. Bununla birlikte, Kuveyt krizi sırasında çıkarları doğrultusunda hareket eden ve Birleşmiş Milletler çatısı altındaki koalisyonun, iç uyumunu kaybetmesi, Kuzey Irak'ta icra edilen /edilmiş olan Türk ordusunun istikrar ve iç güvenlik anlayışı operasyonlarını, özellikle İran ve Suriye gibi bazı ülkelerin tehdit olarak algılaması, Amerika Birleşik devletleri ve Türkiye'nin bölgesel tehdit unsurlarına karşı Kürt sorunu

ve iç güvenlik açısından farklı yaklaşımlar sergilemesi nedenlerini ön plana çıkararak daha farklı bir politika izlemenin mümkün olamayacağını ifade eden görüşler de vardır. Yine de Çekiç Güç konusunda fazla taviz verildiği gerçektir.

Kürtlerin gerçek durumları konusunda endişe taşımayan ve önemsemeyen Batı Dünyasının emperyalist düşünceleri, Hıristiyanlık misyonu ile birleşmiş durumdadır. Çekiç Gücün varlık süresi içinde Türkiye’de artan terör faaliyetleri, bazen Türkiye’ye verildiği iddia edilen istihbarat, iki yüzlü oyunların parçası olmuştur.

Türkiye’de halk arasında Kürtçe’nin serbest bırakılmasının bir önemi yoktur. Çünkü Türkiye, Mustafa Kemal’in milliyetçilik anlayışını ilke edinmiş ve kendini Türk kabul edenlerin ülkesidir ve devletin resmi dili Türkçe’dir. Bu yapı bozulmadığı sürece Kürtçe konuşulması ülke bütünlüğüne zarar getirmeyecektir. Kürtçe’nin resmi dil haline getirilme çabası ise, bölücülük faaliyetidir. Konu bu açıdan ele alındığında daha hassas bir noktaya ulaşmaktadır.

Kuveyt’in işgali ve Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde koalisyon güçlerinin bu işgale müdahalesinden kaynaklanan savaş ortamının getirdiği kaos ve savaş bezginliğinden kaçanlar ile Irak’a olan müdahalenin getirdiği otorite boşluğunu devlet kurarak değerlendirmek isteyen Iraklı Kürt vatandaşlarının isyan etmesi ve bu isyana Irak ordusu tarafından müdahale edilmesiyle başlayan Irak’ı terk etme hareketleri sonucu çok sayıda Iraklı İran ve Türkiye’ye yönelmiştir.

2 Ağustos 1990 tarihinde başlayan Körfez Krizi döneminde Irak’ta yaşayanların can güvenliklerini sağlamak amacıyla Türkiye’ye sığınmalarını iki grupta toplamak mümkündür.

Birinci grup, 2 Ağustos 1990 tarihinde savaş ortamından kaçan ve yabancı uyruklu işçiler ile bir kısmı asker olan Iraklılardır. Irak ve Kuveyt’te çalışan ve savaştan dolayı Türkiye’ye sığınan yabancı uyruklu 62.922 kişinin çoğunluğunu Bangladeş ve Pakistanlılar oluşturmaktadır. Bu sığınmacılar müteakiben ülkelerine gönderilmiştir. Bununla birlikte bu kişilerin yiyecek, giyecek, barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanmasının maliyeti toplam 1.454.229.852 TL. tutmuştur.

Aynı grupta gelen ve bir kısmı asker olan 7.489 Iraklı ise Türkiye’de Mardin, Şırnak, Van ve Hakkari’de oluşturulan geçici yerleşim merkezleri/misafirhanelerine alınmış, müteakiben Sivas’ın Kangal ilçesinde ki Türkiye Kömür İşletmelerine ait tesislere, Tatvan Sığınmacı Misafirhanesine ve Kayseri Kuşçu Ziraat Okulu yurt binası

ve arazisine yerleştirilmişlerdir ve yapılan toplam masraflar 29.600.000.000 TL. olarak tespit edilmiştir. Asker kişiler Siirt askeri kampa alınmışlardır.

İkincisi ise, başlangıcı 2 Nisan 1991 olarak kabul edilebilecek, mevcut otoriteye başkaldıranlara karşı Irak ordusunca yapılan askeri harekattan ve olası bir Halepçe katliamının tekrarından korkanların oluşturduğu topluluktur. Bu gruptan Türkiye sınırlarına ulaşanların sayısı yaklaşık yarım milyondur.

Yapılan çalışmalarla Türk sınırına ulaşanların sayısı resmi olarak 460.000 olarak tespit edilmiştir. 1951 Cenevre sözleşmesi gereğince, oluşan bu hareketin anlamı “mülteci” sıfatını getirmekle beraber, Türkiye’nin imzaladığı antlaşma gereği Türkiye’nin sadece Avrupa’dan gelenleri mülteci sıfatı ile tanıması gerektiği Iraklılar için “sığınmacı” sıfatının daha doğru olacağı ifade edilmektedir. Bununla birlikte konunun daha netleşmesi ve tereddütlerin ortadan kaldırılması maksadıyla mülteci, sığınmacı ve muharip yabancı ordu mensubu tanımları 1994 yılında tekrar ele alınarak Bakanlar Kurulunun 94/6169 sayılı kararı ile kesinleştirilmiştir. Mülteci kapsamına Avrupa’dan gelenler alınmıştır. Sonuçta, gelenler nereden gelirse gelsin, gerçekleşen olay, 1951 Cenevre Sözleşmesi Mülteci tanımına uyumludur ve 1992 yılında gerçekleşen sığınma olayında mülteci sıfatının kullanılması uygundur. O dönemde sığınmacı/mülteci kavramlarına yönelik ortaya atılan görüşler, Türkiye’nin gelenleri kabul etmesi ve hiçbir yardımı esirgememesi açısından da anlamsız kalmıştır.

Türkiye’ye gelen 460.000 mültecinin 2 Nisandan itibaren başlayan yolculukları gerek coğrafya, gerekse iklim koşulları altında son derece olumsuz geçmiştir. Geçit vermeyen karlarla kaplı dağlardan yoğun kar ve yağmur altında çocuk, yaşlı denilmeksizin Türkiye’ye yapılan yolculuk her şeyden önce bir insanlık dramıdır.

Can güvenliği açısından bir an önce baba topraklarının acele ile terk edilmesi, ulaşım yollarının olmayışı, gündüz gizlenerek gece dağlardan yolculuk yapma zorunluluğu, araç veya binek hayvanlarının kullanılmasını engellemiş ve olumsuz hava ve arazi şartlarında mülteciler battaniyesiz, ayakkabısız, yiyeceksiz yolculuk ederek güçlerinin son evresinde Türkiye’ye varmışlardır. Bu çetin yolculuk sonucu pek çok bebek, yaşlı hatta sağlıklı yetişkinler dahi yaşamlarını yitirmişlerdir.

Iraklı mültecilerin, Türkiye’ye gelirken 1988 yılında Halepçe katliamından kaçarken kullandıkları yolları kullanmışlar ve Türkiye’ye 14 ayrı noktadan giriş yapmışlardır.

Türkiye'ye giriş yapan 460.000 Iraklı mülteciye, Türkiye'nin aldığı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kanalıyla aldırıldığı tedbirler sonucu 3 Mayıs 1991 tarihinden itibaren geriye dönüş yaptırılmış, Mayıs ayı sonunda ise mülteci sayısı 14.000'lerin altına inmiştir. Ekim 1991 itibarı ile Türkiye'de 4.199 kişi kalmıştır.

Doğal olarak, Türkiye'ye gelen Iraklı mülteciler beraberinde sorun getirmişlerdir. Türkiye'nin 1988 yılında gelen binlerce Iraklı'nın ve 1989 yılında Bulgaristan'dan göçe mecbur bırakılmış 320.000 Türk'ün sorunlarının ağırlığını taşımakta olan Türkiye'nin bu yeni gelenleri kabul etmekte ihtiyatlı davranması son derece normaldir. Bu sorunların yanı sıra beklenmeyen sayıda mülteci ile karşı karşıya kalması ilk anda şaşkınlığa neden olmuştur. Ancak derhal ve ilk tepki bölgede konuşlu Türk Ordusunun birlikleri tarafından verilmiş, gelenlere Mehmetçiğin yemeği ve yatağı paylaştırılmıştır. Müteakip safhada hükümet ve organları alına bu ilk tedbirleri geliştirmişlerdir.

Türk Devleti, halkı ve kuruluşları ile birlikte Iraklı mülteciler canla ve başla kucak açmışlardır. Ancak, gelenlerin çokluğu ve gerek doğa gerekse hazırsızlığın getirdiği şartların elverişsizliği başlangıçta bazı can sıkıcı olaylara neden olmakla beraber, olanlar beklenmeyen sayıda mülteci kabulünün kaçınılmaz sonuçları olmuştur.

Soruna çözüm arayışına öneri, dönemin Cumhurbaşkanı Özal tarafından dile getirilmiştir. Özal, Irak toprakları içerisinde bir güvenlik bölgesi oluşturulmasını, mültecilerin burada güvenliği Uluslararası teminat altına alınmış bölgede barındırılması teklifini yapmıştır. Bu noktada Özal'ın bu teklifi yaparken gelecekte oluşturulacak bu bölgenin Kürdistan kurulması için Batılı devletlerce kullanılabileceğini öngörüp öngörmediği muamma olarak kalacak bir konudur.

Bu teklif başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere koalisyon ortaklarınca kabul görmüş ve 36ncı paralel - Türk sınırı arasında kalan bölge maksadın tahakkuku için tahsis edilmiştir. Geri dönüş işlemleri de başlatılmış, Mayıs ayı sonunda Türkiye'deki mülteci sayısı 14.000'lere, Ekim ayında ise 4000'lere düşmüştür.

Iraklı mültecilere ilk yardımların Türk ordusunun bölgede konuşlu birlikleri tarafından yapılmasına rağmen , yapılan yardımların daha organize bir işlem süreci gerektirdiği bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle Başbakanlığa bağlı çalışan , bir devlet bakanı kontrolünde teşkilatlanma yapılmış ve Devlet Bakanı olarak Dinçerler görevlendirilmiştir. Oluşturulan teşkilata "Yönetim Merkezi" denilmiş, faaliyetler iki ana

bölümde gruplandırılmıştır. Birinci grup “*Merkezi Teşkilatı*”, ikinci grup “*Taşra Teşkilatını*” oluşturmaktadır.

Merkezi Teşkilat, ulusal temsilciler ile birlikte yabancı ülke ve uluslar arası yardım kuruluşların temsilciliklerinden oluşmaktadır. Taşra teşkilatı ise, Iraklı mülteciler gelen yardımların ulaştığı, Türkiye’ye giriş limanı ve yerleri olan Adana, Hatay, İçel illerinde Koordinasyon ve Destek Merkezlerini ile OHAL Bölge Valiliği Koordinasyon ve Destek Merkezlerini ihtiva etmektedir. OHAL Bölge Valiliğine bağlı olarak mültecilere yardımda son el görevini yapan Diyarbakır, Batman, Siirt, Hakkari, Van Koordinasyon ve Destek Merkezleri bulunmaktadır. Bu çalışma birimlerinin çalışmalarında bütün devlet kuruluşları da asgari birer temsilci bulundurmıştır.

Yönetim Merkezi toplam altı toplantı ve koordinasyon faaliyetini gerçekleştirmeyi müteakip mültecilerin geri dönüşlerinin tamamlandığı Temmuz 1991 tarihinde faaliyetlerini söndürmüştür. Tüm bu faaliyetlere ek olarak, gerek ulusal gerekse dünya kamuoyuna zamanında, doğru ve gerçekçi bilgilerin, haberlerin basın yoluyla ulaştırılması maksadıyla, Diyarbakır’da Nisan 1991 ortalarında Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından bir büro oluşturulmuştur. Bu büronun şubeleri niteliğinde Hakkari, Şırnak ve Van’da da birer büro açılmıştır.

2 Nisan 1991 tarihinde Türkiye’ye gelen Iraklı mülteciler için gerek devlet, gerekse halk son derece yardımsever ve candan davranmış, adeta elde kalan son ekmek paylaşmıştır. Özellikle Şırnak’ta halk, Valiliğin verdiği unları ekmek yaparak, günlük ekmek üretim kapasitesini bir günde % 3750 oranında artırarak mültecilere ulaştırmıştır.

Türkiye genelinde mültecilere yapılan yardımlar, “*Ayni Yardımlar*” ve “*Nakdi Yardımlar*” olarak gruplandırılabilir.

Ayni yardım kapsamına yapılan Hakkari’ye 11.290 ton, Şırnak’a 10.890 ton gıda, giyim, çadır, ilaç gibi yardımlar dahil edilmiştir. Yapılan bu yardımlara Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı 908.296.000 TL., Sağlık Bakanlığı 82.000.000.000 TL., Kızılay, Tekel gibi Müdürlükler 16.526.000.000 TL., Türk halkı ise 582.047.712.840 TL. olmak üzere toplam 681.597.008.840 TL. katkı sağlamıştır.

Nakdi yardım kapsamına ise, bölgeye daha rahat ulaşım için yollar açmak, içme ve kullanma suyu getirmek, tuvalet ve barınak inşa etmek gibi temel ihtiyaçların karşılanması, haberleşme olanağını sağlamak, sağlık hizmeti ve güvenlik sağlamak gibi

harcamalar ve masraflar dahil edilmiş olup maliyeti toplam 348.285.185.575 TL. olarak hesaplanmıştır.

Bunların yanı sıra Iraklı mültecilerin geçtikleri, kaldıkları yerlerde yaptıkları tahribatlar vardır. Bu bölüme şahıs mallarına, kamu mallarına ve çevreye verdikleri zarar ile gerek bunların telafisinde gerekse Iraklı mülteciler için hizmet satın almada dikkate alınan işgücü kaybı faktörü vardır.

Şahıs mallarına verilen zararda ısınma, yemek pişirme gibi nedenlerle meyve ağaçlarının kesilmesi, otlaklarda ve ekili arazide barınak kurulması ve ikamet edilmesi sebebiyle ürün kayıpları, mültecilerin et ihtiyaçlarının karşılanması sebebiyle küçük ve büyükbaş hayvanların kesilmesinin neden olduğu milli servet kaybı gibi hususlar dahil edilmiş, 49.084.000.000 TL. değerinde zarar tespit edilmiştir.

Kamu mallarına verilen zarar kapsamına, içme ve sulama su şebekelerinde ve kanallarında meydana gelen tahribat ile ormanlık alanların gerek barınak gerekse yol çalışmaları nedeniyle bozulması, kullanılan araç ve gereçlerin amortisman bedelleri dahil edilmiş, yapılan fiyatlandırma sonucunda bedel 225.250.000.000 TL. olarak bulunmuştur.

Çevreye verilen zararlar kapsamına alınamayan ve heba olan orman ürünleri ile kirliliğin giderilmesi için temizleme- ilaçlama giderleri alınmış, 44.1 milyar TL. harcanmıştır.

İşgücü maliyeti hesaplarına bölgede görevlendirilen kamu personeli ve hizmete alınan yöre halkına ödenen maaşlar, paralar ile yöre halkının mülteciler nedeniyle kaybolan işgücü hesapları dahil edilmiştir. Rakam 399.754.200.000 TL. dir.

Yapılan aynı ve nakdi yardımlar toplandığında 1.029.882.274.415 TL. (257.470.548 ABD \$) bulunmaktadır. Bu rakamlara verilen zararların toplam değeri olan 717.188.200.000 TL. eklenince 1.747.070.474.415 TL.lık bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Bu rakam, dış yardımlar kapsamında ele alınan %51.2'lik oranla ilk sırada yer alan ve dünyanın en iyi ekonomisine sahip süper güç Amerika Birleşik Devletlerinin yaptığı 850.825.440.000 TL.lık yardımının iki katı oranındadır. Aynı zaman da İngiltere'nin yaptığı yardımın beş, Fransa ve Kanada'nın yaptığı yardımın 92 katıdır.

Sonuç olarak, Türkiye kendisinden yardım isteyenlere karşı konukseverlik göstermiş, ekonomisinin zayıf olmasına rağmen komşu ülke halkına sevgi ile

kucaklamış ve elindeki ekmeği paylaşmış bir ülkedir. Türkiye bütün dünya ülkelerine unutmayacakları bir insanlık dersi vermiştir. En insancıl, en demokrat yaşam söylemleri ile sözde medeniyet sahibi olan İngiltere, Fransa, Amerika gibi ülkelere, insanlık onuru içerisinde çıkar kavgalarının yerinin olmadığını kanıtlamıştır.



KAYNAKLAR

A-Yayınlar

- Akfırat Adnan**, *Eşref Bitlis Suikastı*, 1. baskı, Kaynak yay., İstanbul, 1997.
- Arı Tayyar**, *Basra Körfezinde Güç Dengesi*, Alfa yay., 4. baskı, 1999.
- Armaoğlu Fahir**, *20 . Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., 8 . baskı, Ankara, 1986.
- , *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)*, c.II, 2. baskı, İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1992.
- , *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, 3. baskı, İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1994.
- Armstrong H.C.**, *Bozkurt*, 4. baskı, Arba yay., İstanbul, 1997.
- Arnove Anthony**, *Kuşatma Altında Irak*, (çev. Mehmet Harmancı), Everest yay., İstanbul, 2000.
- Asmaz Ali**, *ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya'nın Ortadoğu politikaları ve Bu politika içinde Türkiye'nin Yeri*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, TADMGV yay., Sayı : 47, İstanbul, Aralık 2000.
- Aydın Mustafa Dr.**, *Geçmişten günümüze Irak ve Olası Irak Operasyonu*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, ASAM yay., Sayı : 32, Ankara, Aralık 2002.
- Aybars Ergün**, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 3ncü baskı, DEÜ yay., Ankara, 1994.
- Aykan Mahmut Bali**, *Türkiye'nin Kuveyt Krizi Sonrasındaki Basra Körfezi Güvenliği Politikası : 1990-1996, Türkiye ve Ortadoğu Tarihi, Kimlik ve Güvenlik*, (der. Meliha Benli Altunışık), Boyut yay., İstanbul, 1999.
- Berkes Niyazi**, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 2. baskı, YKB yay., İstanbul, 2002.

- Beaujeu Jacwueline-Garnier**, *Ortadoğu ekonomisi*,(çev. Ahmet Angın), Akşam Kitap yay., İstanbul, 1967.
- Biber İsmail**, *Körfez Savaşının Türkiye'ye Yansımaları*, TSK Dergisi, ATASEM yay., Yıl: 120, Sayı: 370, Ankara, 2001.
- Bradley A. Thayer**, *Irak'ta beklenen Savaşın Nedenleri*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, ASAM yay., Sayı : 33, Ankara, Ocak 2003.
- Brenzi Zbingniev**, *Bölgesel Tehditler ve Bölgesel Beklentiler*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, TADMGV yay., Sayı : 31, İstanbul, Ağustos 1999.
- Bullusch John- Darwish Adel**, *Su Savaşları*, (çev. Mehmet Harmancı), Altın Kitaplar, İstanbul, 1994.
- Çandar Cengiz**, *Ortadoğu Çıkmazı*, 2. baskı, Hil yay., İstanbul, 1984.
- Clinton W.L.**, *ABD Milli Güvenlik Stratejisi W.L. Clinton Dönemi*, (der. Dr. Tunç Nafi) Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, TADMGV yay., Sayı: 16, İstanbul, Mayıs 1998.
-, *ABD Milli Güvenlik Stratejisi W.L. Clinton Dönemi*, (der. Dr. Tunç Nafi) Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, TADMGV yay., Sayı: 13, İstanbul, Şubat 1998.
- Çobanoğlu Macit**, *Türkiye-Irak ilişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını*, HAK yay., İstanbul, 1994.
- Demirbaş H.Bülent**, *Musul, Kerkük Olayı ve Osmanlı İmp.' da Kuveyt Meselesi*, 2.baskı, Arba yay., İstanbul, 1995.
- Demirel Süleyman**, *Cmhşk., 1995 Haziran'ında Dünya ve Türkiye, Harp Akademilerine Verdiği Konferans*, HAK yay., İstanbul, 1995.
- Doğanay M.Zekai - ATUN A.Fikret**, *Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi Körfez Harbi ve Alınan Dersler*, Nurol Matbaası, Ankara, 1994.
- Durand Daniel**, *Milletler Arası Petrol Politikası*,(çev. Ahmet Angın), Akşam Kitap yay., İstanbul, 1966.
- Erendil Muzaffer**, *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.
- Ergüvenç Şadi Hv.Korg.(E)**, *Irak, Kürtler ABD üçgeninde Türkiye*, Ulusal Strateji Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 5, İstanbul, Mart-Nisan 1999.

- Eroğlu Ömer Doç.Dr.-Albeni Mesut Yrd.Doç.Dr.**, *Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye*, Bilim yay., Isparta,
- Erol Halit Dr.**, *Kudüs'ün Kutsallığı, Özyurt matbaacılık, İstanbul, 2002.*
- Erkmen Serhat-Dalgıç Gökçe**, *İran-İrak-Suriye Üçgeninde Enerji İlişkileri*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, Sayı :14, ASAM yay., Ankara, Haziran 2001.
- Erkmen Serhat-Yılmaz Hasan**, *Ortadoğu Denklemleri ve Düünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası*, Stratejik Analiz, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı :12, ASAM yay., Ankara, Nisan 2001.
- Fromkin David**, *Barışın Son Veren Barış*, (çev.Mehmet Harmancı), 3.baskı, Sabah yay., İstanbul, 1994.
- Geray Cevat**, *Türkiye'den Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961)*, A.Ü.S.B.F. Maliye Enstitüsü yay. Ankara, 1962.
- Gökalp Yavuz, Doç. Dr.**, *Ortadoğu'da Güç dengesi ve Yeni Stratejik tercihler*, TSK Dergisi, ATESE yay., Sayı: 363, Ankara, Ocak 2000.
- Gözen Ramazan**, *Uluslar arası Politikada Irak Sorunu: İç Dış etkenler Işığında Dış Politika*, c.8, Nu.1-2, 1977.
-, *Amerikan Kışkırtıcılığında Dış politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, 1. baskı, Liberte yay. 2000.
-, *Türk Dış Politikasında Karar Alma Mekanizması, Turgut Özal ve Körfez Krizi*, Yeni Türkiye, Sayı: 9, Haziran 1996.
- Gürel Şükrü S.**, *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikada Yeri*, A.Ü. yay., Ankara, 1979.
- Güven Fatih**, *PKK Terör örgütünün Ortadoğu Güç Değerlendirilmesi*, Stratejik Analiz Uluslar arası Aylık İlişkiler Dergisi, Sayı :38, ASAM yay., Ankara, Haziran 2003.
- Hobsbawn Eric**, *Kısa 22. Yüzyıl tarihi 1941-1991*, (çev. Yavuz Alogan), Sarmal yay., İstanbul, 1996.
- Karacan Ali Naci**, *Lozan*, Milliyet yay., 2.baskı, 1971.
- Kayalı Hasan**, *Jön Türkler ve Araplar ,Tarih Vakfı Yurt yay.*, İstanbul, 1998.

- Kaynak Muhteşem Doç. Dr.,** *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye*, Tanmak yay., Ankara, 1992.
- Kıvrıkoğlu Hüseyin, Genkur. Bşk.,** *Çatışmayı Önle, Gerginliği Azalt, İstikrarı Yükselt*, Ulusal Strateji Dergisi, Yıl :2, Sayı : 5, Mart-Nisan 1999.
- Koç Ş. Bahadır, İyi, Kötü, Çirkin :** *Amerika'nın Ortadoğu politikaları*, Stratejik Analiz Uluslar arası Aylık İlişkiler Dergisi, Sayı :21, ASAM yay., Ankara, Ocak 2002.
- Kocaoğlu Mehmet,** *Uluslar arası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, Genkur basımevi, Ankara 1995.
- Köhen Sami,** *Milliyet*, 31 Ekim 1996.
- Köni Hasan Prof. Dr.,** *Körfez Savaşı sonrası Türkiye Ortadoğu, Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel Sayısı*, c.3, Sayı: 1, 1996.
- Kurubaş Erol Yrd. Doç.Dr.,** *Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Gerçekleşebilirliği*, Stratejik Analiz Uluslar arası Aylık İlişkiler Dergisi, Sayı :34, ASAM yay., Ankara, Şubat 2003.
- Küçükkaragöz İsmet,** *Irak'taki Türkmen Varlığı*, HAK yay., İstanbul, 2000.
- Manisalı Erol,** *Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi*, Donkişot yay., İstanbul, 2001.
-, *Avrupa Çıkmazı*, 2. baskı, Otopsi yay., İstanbul, 2002.
- Mcghee George,** *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, Bilgi yay., Ankara, 1992.
- Mortan Kenan,** *Uluslar arası Kaos mu ? Türkiye'de kriz mi?*, Dünya yay., İstanbul, 2001.
- Nye Joseph S.,** *Amerikan Gücünün Paradoksu*, (çev. Gürol Koca), Literatür yay., İstanbul, 2003.
- Oran Baskın,** *Kalkık Horoz*, 2. baskı, Bilgi yay., 1998.
- Öymen Onur,** *Türkiye'nin Gücü*, 3. baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.
-, *Silahsız Savaş*, 3. baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2002.
- Özcan Nihat Ali Dr.,** *Türkiye'nin Kronikleşen Baş ağrısı, Kuzey Irak*, Stratejik Analiz Uluslar arası Aylık İlişkiler Dergisi, Sayı :12, ASAM yay., Ankara, Nisan 2001.
- Özdağ Muzaffer,** *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine*, ASAM yay., Ankara, 2001.
- Özdağ Ümit Doç. Dr.,** *Türkiye, Kuzey Irak, PKK*, ASAM yay., Ankara, 1999.

- Sazak Derya**, *11 Eylül Gölgesinde Saddam*, Doğa Kitapçılık, 2002.
- Sever Ayşegül**, *Soğuk savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu*, 1945-1958, Boyut Kitapları, İstanbul, 1997.
- Stoddard P. H.**, *Teşkilat-ı Mahsusa*, (çev. Tansel Demirel), Arba yay., İstanbul, 1993.
- Şen Serdar**, *Ulusal Devletten Bölgesel Güç Oyunlarına*, Chiviyazıları, yay., İstanbul, 2002.
- Şimşek Halil**, *Türkiye'nin Uluslar arası Güvenlik Stratejisi*, IQ kültür Sanat yay., İstanbul, 2002.
- Türkiye Stratejik Araştırma ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM)**, *Irak Kürdistan Cephesinin Kürdistan Bölgesinde Özerklik Tasarısı*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, TADMGV yay., Sayı: 53, İstanbul, Haziran 2001.
- Üşenmez soy Şener Prof. Dr.**, *Petrol Şokunun Dünya Ekonomi Sistemine Etkisi*, Stratejik Analiz Uluslar arası Aylık İlişkiler Dergisi, Sayı :32, ASAM yay., Ankara, Aralık 2000.
- Yaşadığımız Dünya 1992 Ekonomik ve Jeopolitik Yıllık**, Metis yay., İstanbul, 1991.
- Wihbey, P. Michael**, *Değişen Politik Dengeler ve büyük Ortadoğu Modeli*, Stratejik Analiz Aylık Uluslar arası İlişkiler Dergisi, , Sayı: 9, ASAM yay., Ankara, Ocak 2001.
- Yavi Ersal**, *Hedefteki Adam Saddam*, 1. baskı, Yazıcı Kitapevi, İzmir, 2002.
- Yılmaz Hasan**, *İKDP ve KYB'nin Stratejisi*, Stratejik Analiz Uluslar arası Aylık İlişkiler Dergisi, Sayı :32, ASAM yay., Ankara, Aralık 2002.
-, **Kuzey Irak Kürt Medyasında Türkiye'nin Görüntüsü**, Stratejik Analiz Uluslar arası Aylık İlişkiler Dergisi, Sayı :34, ASAM yay., Ankara, Şubat 2003.

B-Diğer Yayınlar

- Ana Britannica, c.11, Sabah yay., İstanbul, 1988.
Büyük Larousse, c.17, Milliyet yay., İstanbul, 1986.
Temel Britannica, c.13, Hürriyet yay., İstanbul, 1993.

<http://www.byegm.gov.tr>

<http://www.avsam.org.tr>

<http://www.inaf.gen.tr>

<http://www.yargitay.gov.tr>

<http://www.idealhukuk.com.tr>

<http://www.unhcr.org.tr>

<http://www.hukukrehberi.net.tr>

Resmi Gazete, sayı 20758.

Cumhuriyet (İstanbul)

Yeni Sabah (İstanbul)

Sabah (İstanbul)

Hürriyet (İstanbul)

Milliyet (İstanbul)

BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN KÖRFEZ HAREKATI BOYUNCA ALDIĞI KARARLAR*

EK-1

2 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 660 SAYILI KARARI

Irak'ın, askeri kuvvet kullanarak, 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i işgal etmesi, BM Güvenlik Konseyi'ni harekete geçirmişti. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile uluslararası güvenliğin ve barışın ihlal edildiğine karar veren Konsey; BM Anayasası'nın 39 ncu ve 40 ncı maddelerinin ön gördüğü şekilde hareket etmiş ve aşağıdaki maddeleri içeren 660 sayılı kararı almıştı:

-Irak'ın, Kuveyt'i işgalini kınar;

-Irak'ın Kuveyt'te bulundurduğu bütün kuvvetlerini, derhal ve kayıtsız şartsız, 1 Ağustos 1990 tarihinde bulunan mevzilere çekmesini talep eder;

-Irak ve Kuveyt'in aralarındaki ihtilafa çözüm bulmak üzere derhal ve aralıksız bir şekilde görüşmelere başlamalarına çağrıda bulunur, bu noktadan hareketle, bütün gayretleri, özellikle Arap Birliği'nin girişimlerini destekler.

-Bu karara uyulmasını sağlamak üzere, BM Güvenlik Konseyi, yeniden toplanıp gerekli tedbirleri almayı karar altına alır.

* M.Zekai Doğanay - A.Fikret Atun, *Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açısından Değerlendirilmesi Körfez Harbi ve Alınan Dersler*, Nurel Matbaası, Ankara, 1994, s. 305

EK-2

6 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 661 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 2 Ağustos 1990 tarih ve 660 sayılı kararını teyit eder. Kararın uygulanmaması, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin devam etmesi, orada daha fazla can kaybı ve maddi tahribat olması ile çok yakından ilgilenmekte, Irak'ı, Kuveyt'i işgaline son verdimeye, Kuveyt'in toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını yeniden tesis etmeye kararlı olduğunu beyan eder. Kuveyt'in meşru hükümetinin 660 sayılı kararı kabul ettiğini dikkate alarak ve devletlerin tek basına veya kolektif olarak nefis müdafaasını ve dünya barışı ile güvenliğinin sağlanması sorumluluğunu teyiten, BM Anayasası VII nci Bölüm, 51 nci maddesine dayalı olarak:

-Irak'ın, 660 sayılı kararın, 2 nci paragrafına uymadığına ve Kuveyt'in meşru hükümetinin yetkilerini gasp ettiğini belirtir.

-Irak'ın, 660 sayılı kararın, 2 nci paragrafına uymasını sağlamak ve Kuveyt'in meşru hükümetinin yetkilerini ve otoritesini kurmayı karar altına alır.

BÜTÜN ÜLKELER

-Bu kararın yürürlüğe girmesini müteakip, Irak veya Kuveyt'te üretilen veya bu ülkelerden ihraç edilen bütün maddelerin ithalini ve ülkelere girişini yasaklayacaktır.

-Irak veya Kuveyt'ten gelen malların naklini yada ihracatını topraklarında desteklemeyecekler, kendi milliyetleri veya yabancı bandıralı gemilerle veya bu karar tarihinden sonra, Irak ya da Kuveyt'ten yapılan ihracatı teşvik etmeyecek, Irak veya Kuveyt'e bu tür anlaşmalar için fon aktarımı da dahil olmak üzere desteklemeyeceklerdir.

-Irak veya Kuveyt'teki kişiler için ilk yardım malzemeleri ve özel insani durumlarda yiyecek dışında kendi topraklarından çıksın çıkmasını, askeri malzeme ve silah ile herhangi bir ürünün topraklarından veya yabancı bandıralı araçlarla kendi vatandaşları tarafından satılması veya bunlara destek sağlanmasından ve Irak veya Kuveyt'te yürütülen bir işi desteklemekten, vatandaşlarının bu tür satış ve destek

faaliyetinde bulunmasına izin vermekten kaçınacaklardır.

-Bütün devletlerin, Irak veya Kuveyt'te ticari, endüstriyel yada kamuya ait bir tesisle ilgili görev almamasına ve Irak Hükümeti ile ticari bağlantı, ekonomik veya parasal yardım yapmamasına insani amaçlar için ya da acil tıbbi yardım ve yiyecek yardımı dışında Irak ve Kuveyt'e, kişi veya kişilere fon ve kaynak aktarılmasına izin vermekten, vatandaşlarının bu tür fonlar sağlamasına müsamaha göstermekten kaçınması gerektiğine karar vermiştir.

-BM'ye üye olmayan ülkeler de dahil olduğu halde bütün devletleri, bu kararın alındığı tarihten önceki anlaşmaları dikkate almayarak, bu kararın yaptırımlarına sıkı sıkıya uymaya çağırır.

-Güvenlik Konseyi'nin, davaya bakma yönteminin geçici 28 nci kuralı gereğince; aşağıdaki görevleri üslenecek, Konsey'e gözlem ve önerilerini iletecek, Konsey'in bütün üyelerinden oluşacak bir Güvenlik Konseyi Komisyonu kurulmasına karar vermiştir:

-Genel Sekretere sunulacak; 661 sayılı kararın uygulanması ile ilişkili raporları incelemek,

-661 sayılı kararın maddelerinin etkin bir şekilde nasıl uygulandığı konusunda bütün devletlerden daha fazla bilgi almak,

-Komite'nin, 661 sayılı kararı takip ederken, görevini yapabilmesi için, Komitenin isteyeceği bilgiler dahil olmak üzere, bütün Devletleri Komite ile tam bir işbirliği yapmaya çağırır.

-Genel Sekreterden, Komiteye gerekli bütün yardımı ve Sekreteryaya'dan bu amaç için gerekli düzenlemeleri yapmasını rica eder.

-Yukarıda, 4 ncü maddeden, 8 nci maddeye kadar olan maddeler hariç, bu karardaki hiç bir şeyin, Kuveyt'in yasal hükümetine yardım yapılmasını engellemediğine karar vermiş ve bütün devletleri:

-Kuveyt'in yasal hükümetinin ve kuruluşlarının varlığını korumak için gerekli önlemleri almaya,

-İşgal Kuvvetleri tarafından kurulan hiç bir rejimi tanımamaya çağırır.

-Genel Sekreter'den, bu kararın uygulanması ile sağlanan gelişmeleri rapor olarak Konsey'e sunmasını ve ilk raporun 30 gün içinde verilmesini rica eder.

-Irak Kuveyti işgalini sona erdirinceye kadar, bu konuyu gündemde tutmaya ve çabalarını sürdürmeye karar verir.



9 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 662 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 ve 661 sayılı kararlarını hatırlatır, Irak'ın Kuveyt'i ilhak ettiğine dair açıklamasını çok ciddi bir gelişme olarak niteleyerek, bir defa daha Irak'ın bütün kuvvetlerini kayıtsız şartsız ve derhal 1 Ağustos 1990 günü bulunduğu yerlerine çekmesini talep eder, Irak'ın Kuveyt'i işgaline son vermeye, Kuveyt'in yasal hükümetinin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü yeniden tesis etmeye karar verir.

-Irak'ın herhangi bir şekilde ve sebebi ne olursa olsun, Kuveyt'i ilhak etmesinin yasal hiç bir geçerliliğinin olmadığını, hükümsüz ve boş olduğunu karar altına alır.

-Bütün Devletlere uluslararası kuruluşlara ve özellik arz eden teşkilatlara, anılan ilhakı tanımamaları, ilhakı dolaylı yoldan tanımayı öngören davranışlardan kaçınmaları için çağrıda bulunur.

-Ayrıca, Irak'ın Kuveyt'in ilhakına ilişkin kararını iptal etmesini ister.

-İşgale bir ân önce son vermek üzere çabalarını sürdürmeye ve konuyu gündemde tutmaya karar verir.

EK-4

19 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 664 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, Irak'ın Kuveyt'i işgal ve İlhak etmesini ve 660, 661, 662 sayılı kararları hatırlatır, Irak'ta ve Kuveyt'te yaşayan, yabancı ülkelerin vatandaşlarının güvenliği ve refahı ile çok yakından ilgilenir, Irak'ın, bu konuda, uluslararası yükümlülüklerini göz önünde bulundurarak, Genel Sekreter'in Konsey üyelerinin 17 Ağustos günü ortaya koydukları ilgisini ve endişelerini, Irak hükümeti ile acilen görüşmesini ister Birleşmiş Milletler Anayasasının VII nci bölümü çerçevesinde hareketle:

-Irak'ın, ülkesinde ve Kuveyt'te bulunan bütün yabancıların, buralardan ayrılmalarına müsaade etmesini ve ülkeyi terk etmelerine yardımcı olmasını, Konsolosluklarda bulunan yetkililerin, anılan kişilerle derhal temasa geçmelerini ve onlarla sürekli temas halinde bulunmalarını kabul etmesini talep eder.

-Ayrıca, Irak'ın yabancı uyruklu kimselerin selametini, emniyetlerini ve sağlıklarını tehlikeye sokacak davranışlardan kaçınmasını ister.

-Irak'ın, Kuveyt'in işgalini geçersiz ve boş sayan, 662 sayılı kararını teyit eder ve fon nedenle Irak hükümetinin, Kuveyt'teki elçilikler ile konsoloslukların kapatılmaları ve personelinin ülkelerine dönmeleri ile verdiği emirleri iptal etmesini, gelecekte bu tür davranışlardan kaçınmasını talep eder.

-Bu karara uyulduğuna ilişkin raporun, Genel Sekreter tarafından mümkün olan en kısa sürede Konseye sunulmasını rica eder.

25 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 665 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660, 661 ve 664 sayılı kararlarını hatırlatarak, onlara derhal ve tam olarak uyulmasını Birleşmiş Milletler Anayasasının VII nci bölümüne dayalı olarak alınan 661 sayılı karar gereğince ekonomik yaptırımların uygulanmasını, Irak'ın, BM üye ülkelerin varlığını tehlikeye sokan, Kuveyt'in işgaline son vermeye ve yukarıda alınan kararların süratle uygulanmasını, Kuveyt'in yasal otoritesi ile bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesini talep eder. Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucu masum insanların can kaybına uğramasından üzüntü duyar ve daha fazla can kaybına mani olmak için karar verir. Irak'ın, 660, 661 ve 664 sayılı kararlara uymamasından dolayı ve özellikle Irak hükümetinin petrol ihraç etmek için gemilere Irak bayrağı çekmesinden endişe duyar.

-BM Güvenlik Konseyi, 661 sayılı karar gereğince, Irak'a gelen ve bu ülkeden giden bütün yük gemilerinin aranması için üye ülkelerin Kuveyt Hükümeti ile işbirliği yapmaları çağrısında bulunur.

-Güvenlik Konseyi, 661 sayılı karar hükümlerine uyulmasını sağlamak üzere, üye ülkeleri, yukarıda 1 nci maddeye göre hareket itmeye davet eder.

-Konsey, bütün üye devletlerden, bu kararın 1 nci maddesinde belirtildiği şekilde ve üye ülkeler gerek gördükleri takdirde, böyle bir /ardımın sağlanmasını talep eder.

-Konsey, bu kararın uygulanmasının denetimini kolaylaştırmak amacıyla, üye ülkelerden, BM Genel Sekreteri ile müzakere ettikten sonra, 661 sayılı kararla kurulan komisyona ve Askeri Karargah Komitesi'nin yapısına uygun olarak, işbirliği içerisinde yerine getirmelerini talep eder.

-Konsey, mesele ile aktif bir şekilde ilgilenmeyi karar altına alırlar.

EK-6

13 EYLÜL 1990 TARİHLİ SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 661 sayılı kararını insancıl durumlar ve yiyecek dışındaki maddelere uygulanan 3 ncü paragrafı (c) fıkrasını ve 4 ncü maddesini hatırlatarak, insanların eziyet çekmelerini önlemek üzere onlara yiyecek ikmali yapma durumları zuhur edebileceğini dikkate alarak, Irak ve Kuveyt halkına yiyecek gönderilebilir. Buna Güvenlik Konseyi veya Konsey adına bu kararın 6 nci maddesinde anılan Komite karar verir. Irak'ın, Güvenlik Konseyi'nin 664 sayılı kararının yabancı uyruklu kimselerin güvenliği ve refahı ile ilgili vecibelerini yerine getirmemesi ile çok yakından ilgilenir ve Uluslararası İnsan Hakları Kanunu dahil Cenevre anlaşmasının uygulanabilen maddeleri gereğince Irak'ı bütün sorumluluklarını yerine getirmeye davet eder. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın VIII nci paragrafına göre hareket ederek:

-661 sayılı kararın 3 ncü paragrafı (c) fıkrası ve 4 ncü paragrafta öngörülen insancıl durumun meydana gelip gelmediğine ilişkin gerekli tesbiti yapabilmek için, Komite, Irak ve Kuveyt'te bulunan yiyecek maddelerine ilişkin durumu sürekli olarak incelemeye tabi tutacaktır.

-Irak'ı, yabancı uyruklu kimselerle ilgili 664 sayılı kararın öngördüğü sorumluluklarını yerine getirmeye davet eder. Uluslararası insan hakları hukuku gereğince yabancı uyruklu kimselerin selametinden ve refahından tamamen Irak'ın sorumlu olacağını yeniden teyit eder.

-Bu kararın 1 nci ve 2 nci paragrafların öngördüğü amaca yönelik olarak Genel Sekreter'in acilen ve sürekli bir biçimde, Birleşmiş Milletler'in ilgili kurumlarından diğer uygun insancıl kuruluşlardan ve diğer bütün kaynaklardan, Irak ve Kuveyt'te bulunan yiyecek maddelerinin yeterliliği konusunda bilgi toplamasını ve anılan bilgilerin Genel Sekreterle, Komite arasında teati edilmesini talep eder.

-Ayrıca bu bilgilerin toplanmasında ve ilgili yerlere verilmesinde, 15 yaşından küçük çocuklara, zarar gören personele, hasta ve yaşlılar ile hamile kadınlara ve doğum yapmış annelere özel dikkat sarf edilmesini talep eder.

-Komite, Genel Sekreter'den aldığı rapor üzerine, insanların zarar görmesini önlemek için, Irak ve Kuveyt'e yiyecek yardımı yapılmasını gerektiren bir

durumun zuhur ettiğine karar verirse, bu ihtiyacın nasıl karşılanacağına ilişkin kararını, derhal Konseye bildirecektir.

-Komite, kararlarını formüle ederken, yiyecek maddelerinin, BM aracılığı ile Uluslararası Kızıl Haç Komitesi veya diğer uygun insancıl kuruluşlar aracılığı ile ve gerçek ihtiyaç sahiplerinin eline geçmesinin sağlanmasını dikkate almalıdır.

-Genel Sekreter'den iyi niyet fonksiyonunu kullanarak, yiyecek maddelerinin Irak ve Kuveyt'e bu ve bundan önceki kararlara göre, dağıtımın yapılmasını kolaylaştırmasını talep eder.

-661 sayılı kararın sağlık amacı ile gönderilecek maddelere katıyetle uygulanmadığını hatırlatır ve bu gibi sağlık maddelerini gönderecek ülkenin tamamen denetimi altında yapılmasını tavsiye eder.



16 EYLÜL 1990 TARİHLİ 667 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660, 661, 662, 664, 665 ve 666 sayılı kararlarını teyit ederek, Irak'ın taraf olduğu 18 Nisan 1961 tarihli, diplomatik ilişkiler ve 24 Nisan 1963 tarihli, Konsolosluk ilişkileri ile ilgili Viyana Antlaşmasını hatırlatır. Irak'ın Kuveyt'teki Diplomatik Kuruluşların ve Konsoloslukların kapatılması ve personelin geri çekilmelerine ilişkin emirleri dikkate alındığında bunların Güvenlik Konseyi'nin kararlarına, yukarıda sözü edilen Uluslararası Antlaşmalara ve Uluslararası Hukuka aykırıdır. Irak Güvenlik Konseyi'nin kararlarına ve yukarıda sözü edilen antlaşmalara uymamakla, Kuveyt'teki diplomatik faaliyetleri ve diplomasi kurallarını ihlal etmektedir. Irak yabancı uyruklu kişilere, diplomatlara veya konsolosluk mensuplarına karşı uygulanacak şiddet hareketlerinden tamamen sorumlu olacaktır. Güvenlik Konseyi aldığı kararlara ve Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 25 nci maddesine saygı gösterilmesini sağlamaya kararlıdır. Ayrıca, Irak'ın eylemlerinin en ciddi ve tehlikeli yönünün uluslararası hukuka karşı olan ihlallerini tırmandırması, Konseyi, acilen işlem yapmaya ve aynı zamanda, Konseyin aldığı kararlara onun uymasını sağlamaya ve köklü tedbirler almak üzere istişarede bulunmaya zorlamasıdır. BM Anayasası'nın VII nci bölümüne uyarak :

-Irak'ın, Kuveyt'te bulunan diplomatik temsilciliklere, onların personeline ve elinde bulundurduğu rehinelere karşı giriştiği saldırgan faaliyetlerini şiddetle kınar.

-Bütün yabancı tabiyetteki personel ile 664 sayılı kararda belirtilen bütün kişilerin derhal serbest bırakılmalarını talep eder.

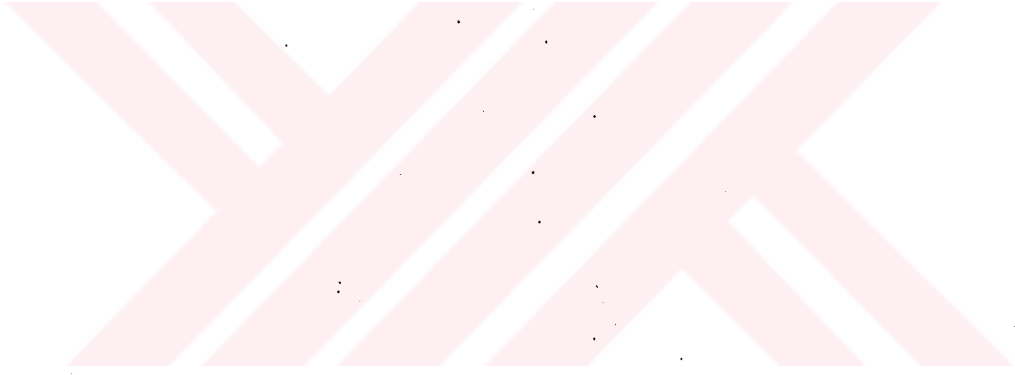
-Ayrıca Irak'ın Güvenlik Konseyi'nin 660 ve 664 sayılı kararları ile diplomatik ve konsolosluk ilişkileri ile ilgili Viyana Antlaşmasının ve uluslararası hukukun öngördüğü vecibelerini derhal ve eksiksiz yerine getirmesini ister.

-Irak'tan, topraklarında ve Kuveyt'te bulunan diplomatik personel ile elçiliklerin güvenliğini ve refahını sağlamasını diplomatik faaliyetleri engelleyici hiç bir harekette bulunmamasını orada bulunan vatandaşları ile temasa geçmesine onları ve

haklarını korumasına mani olmamasını talep eder.

-Bütün ülkelerin, 661, 662, 664, 665 ve 666 sayılı kararları kesinlikle gözetim altında tutmayı mecbur olduklarını hatırlatır.

-Mümkün olan en kısa zamanda, acilen toplanarak, BM Anayasası'nın VII nci bölümü gereğince, BM Anayasasını Güvenlik Konseyi'nin kararlarını ve Uluslararası hukuku ihlal etmeye devam eden Irak'a karşı somut tedbirler almayı karar altına alır.



24 EYLÜL 1990 TARİHLİ 669 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 6 Ağustos 1990 tarihli ve 661 (1990) sayılı kararı ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 50 nci maddesini hatırlatarak, BM Anayasası'nın 50 nci maddesine göre yardım etmek isteyen ülkelerin sayısında bir artış olduğu gerçeğinin farkındadır. Irak ile Kuveyt arasında meydana çıkan durum nedeni ile, 661 (1990) sayılı kararla kurulan Komiteyi, BM Anayasası'nın 50 nci maddesi gereğince yardım etme isteklerini inceleme ve takip edilmesi gereken en uygun hareket tarzını BM Genel Sekreteri'ne tavsiye etme görevi ile yetkili kılmıştır.

EK-9

25 EYLÜL 1990 TARİHLİ 670 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 665 (1990), 666 (1990) ve 667 (1990) sayılı kararlarını teyit ederek Irak'ın, Kuveyt'i işgale devam etmesini, Kuveyt'i ilhakını, arzuları hilafına yabancı uyruklu kişileri rehine tutmasını, BM Güvenlik Konseyi'nin 66 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 667 (1990) ve Uluslararası insan hakları hukukunu ihlalden faaliyetlerine son vermemesini kınar, ayrıca Irak birliklerinin, Kuveyt halkına karşı davranışlarını, Kuveyt halkını ülkelerini terke zorlamasını Uluslararası hukuku ihlal ederek, Kuveyt'te şahıslara ve mala karşı giriştiği kötü muameleyi kınar.

-Irak'ın, 661 (1990) sayılı Güvenlik Konseyi'nin öngördüğü tedbirlerden kurtulmaya çalıştığı, ayrıca bir kısım ülkelerin Irak nezrinde bulundurduğu diplomatik personelinin sayısını azalttığı ve diğer ülkelerin de bu şekilde planlamalar yaptığını önemle dikkate alarak, aldığı kararlara ve Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 25 nci ve 48 nci maddelerine uyulmasını sağlamaya kararlıdır.

-Irak Hükümeti'nin, yukarıda bahsedilen Güvenlik Konseyi kararlarına, BM Anayasası'nın 25 nci ve 48 nci maddelerine ters düşen Irak yüksek komuta konseyinin 16 Eylül 1990 tarihli 377 sayılı kararı gibi icraatının geçersiz ve boş olduğunu teyit eder.

-AZAMİ ölçüde siyasi ve diplomatik vasıtaları kullanarak, Irak'ın, Güvenlik Konseyi Kararlarına uymasını sağlamaya kararlı olduğunu teyit eder.

-Genel Sekreter'in, iyi niyet aracılığını (GOOD OFFİCE) kullanarak soruna, Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar doğrultusunda çözüm bulmak için sarf ettiği ve halen devam eden gayretlerini tasvip eder ve takdirle karşılar.

-Irak Hükümeti'nin, Güvenlik Konseyi'nin 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 666 (1990) ve 667 (1990) kararlarına uymamada ısrar etmesi halinde, Güvenlik Konseyi'nin, BM Anayasası ve Anayasa'nın VII nci bölümü gereğince, daha ciddi adımlar atmasına yol açacağını belirtir.

-Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 103 ncü maddesinin şartlarını hatırlatarak ve BM Anayasası'nın VII nci bölümüne göre hareket ederek;

-Bütün ülkelere, 661 (1990) sayılı karara özellikle 3, 4 ve 5 nci paragraflara kesinlikle ve tam olarak uyulması için yükümlülüklerini yerine getirmeleri için çağrıda bulunur.

-Güvenlik Konseyi'nin 661 (1990) sayılı kararının hava ulaşımı dahil bütün ulaştırma vasıtalarına uygulandığını teyit eder.

-Bu kararın yürürlüğe girmesi ile bütün ülkeler insancıl amaçlı yiyecek ilaç ve sağlık malzemesi taşıyan uçaklar hariç Irak ve Kuveyt'e yük taşıyan veya bu ülkelere, başka bir ülkeye yük götüren uçaklara toprakları üzerinde uçmalarına izin vermeyeceklerdir.

-Ayrıca, bütün ülkeler, hangi ülkeye bağlı olursa olsun, Irak ve Kuveyt'e gitmek üzere havalanan hiç bir uçağa aşağıdaki durumlar hariç, toprakları üzerinde uçuş izni vermeyecektir.

-Uçak, Irak ve Kuveyt'in dışında bir hava limanına iniş yapıp, 661 (1990) sayılı karar ile şimdi alınan bu kararı ihaleden herhangi bir yük taşımadığını kanıtlamak üzere kontrol edilmesine müsaade edecek ve uçak bu amaçla gerekli süre o ülkede tutulabilecektir. Veya, bahse konu uçağın uçuşunu, 661 (1990) sayılı kararla teşkil edilen Komite tarafından onaylanmış olacaktır.

-Her ülkenin, kendisine kayıtlı uçaklarını 661 (1990) sayılı karar ile bu karara uymaları için gereken her tedbiri almasını karar altına alır.

-Bütün ülkeler, 4 ncü paragraf çerçevesinde topraklarından Irak'a ve Kuveyt'e gidecek uçakları ve uçuşun amacını, 661 (1990) sayılı karara dayalı olarak kurulan Komiteyi zamanında haberdar etmesini karar altına alır.

-Bütün ülkelere, Şikago Antlaşması dahil, Uluslararası hukuk çerçevesinde, 661 (1990) sayılı kararın veya bu kararın etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için işbirliği içinde gerekli görülen tedbirleri almaları için çağrıda bulunur.

-Bütün Devletlere, 661 (1990) sayılı karara göre, Irak'ın malvarlığının dondurulması ve Kuveyt'in yasal hükümetinin malvarlığının koruma altına alınması ve 661 (1990) sayılı karar gereği kurulan Komiteye söz konusu mal varlığı konusunda bilgi vermelerine ilişkin vecibelerini hatırlatır.

-Bütün ülkelere, Güvenlik Konseyi'nin 661 (1990) sayılı kararı ile teşkil edilen Komiteye, bu kararla ilgili icraatları hakkında bilgi vermeye çağrıda bulunur.

-Birleşmiş Milletler Teşkilatı, İhtisaslaşmış kurumlar ve B. M. Sistemi

içerisinde yer alan diğer kuruluşlar, 661 (1990) sayılı karar

karar ile şimdi alınan bu kararın hükümlerinin etkisini artırmak üzere gerekli tedbirleri almalarını tasvip eder.

-Güvenlik Konseyi'nin 661 (1990) sayılı kararı ve bu kararın hükümlerinden, bir ülkenin veya vatandaşlarının kaçınmaya çalışması halinde, bu kaçınmayı önlemeyi dikkate alacağını karar altına alır.

-Dördüncü Cenevre Anlaşması'nın, Kuveyt'e uygulanmasını ve anlaşmaya imza koyan bir ülke olan Irak'ın, Anlaşmanın bütün hükümlerine tam olarak uymasını teyit eder.



29 EKİM 1990 TARİHLİ 674 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 665 (1990), 666 (1990), 667 (1990) ve 670 (1990) kararlarını hatırlatarak, Kuveyt'in bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesi, yasal hükümetin yeniden işbaşına getirilmesi için, Irak'ın Kuvvetlerini derhal ve kayıtsız, şartsız çekmesinin acil bir ihtiyaç olduğunu önemle belirtir:

-Irak yetkililerini ve Kuveyt'i işgal eden askeri kuvvetlerini, yabancı uyruklu kimseleri rehine almaları, onlara kötü muamelede buldukları ve Kuveyt'i baskı altında tutmaları ve Güvenlik Konseyi'ne verilen raporların ihtiva ettiği diğer hususları Kuveyt'in demografik kayıtlarını tahrip etmek, Kuveyt'lileri, ülkelerini terk etmeye zorlamak halkı, Kuveyt'te yeniden yerleşime tabi kılmak, Kuveyt'te, hastahanelerdeki ilaç ve sağlık malzemesi dahil, şahıslara ve Devlete ait malların kanunsuz bir şekilde tahrip edilmesine ilişkin icraatlarını Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararları, BM Anayasası'nı, Diplomatik ve Konsolosluk ilişkileri ile ilgili Viyana Antlaşmasını ve Uluslararası hukuku ihlal etmelerini kınar.

-Irak'ta ve Kuveyt'te bulunan diplomatik ve konsolosluk personeli dahil, yabancı uyruklu kişilerin durumlarına ilişkin ciddi endişelerini beyan eder.

-Genel Sekreterin, Kuveyt'te ve Irak'ta bulunan yabancı uyruklu kişilerin selameti ve refahı ile ilgili gayretlerini hatırlatır.

-Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucu, Kuveyt ve Irak'ta bulunan kişilerin uğradıkları zararları maruz kaldıkları kötü muamele ve ekonomik kayıplarla çok yakından ilgilenir.

B. M. Anayasası'nın, VII nci bölümü çerçevesinde hareketle;

-Uluslararası camianın, barış ve güvenliğinin, Uluslararası sorunların barışçı yollardan çözümlenmesi suretiyle sağlanmasını yeniden teyit eder.

-Sorunların ve çatışmaların barışçı yollardan çözüme kavuşturulmasında, BM ile Genel Sekreterin BM Anayasası hükümleri çerçevesinde oynadıkları önemli rolü hatırlatır.

-Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucu ortaya çıkan krizin ve tehlikenin dünya barışını ve güvenliğini tehdit ettiğini ve durumu daha kötüye götürecek davranışlardan kaçınılması endişesini taşır.

-Irak'ı, BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarına özellikle 660 (1990), 662 (1990) ve 664 (1990) kararlarına uymaya davet eder.

-Irak'ın, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uymasını sağlamak için diplomatik vasıtalarından azami ölçüde yararlanılmasını yeniden tasvip eder.

1. Irak yetkililerinden ve Kuveyt'i işgal eden Irak Kuvvetlerinden, yabancı uyruklu kişileri rehin almaktan, onlara kötü muamelede bulunmaktan, Kuveyt'i ve yabancı uyruklu kimseleri basık altında tutmaktan, Güvenlik Konseyine gelen ve Konseyin kararları ile BM Anayasası'nı, Dördüncü Cenevre Antlaşması, diplomatik ve konsolosluk ilişkilerine ilişkin Viyana Antlaşmasını ve Uluslararası Hukuku ihlal eden, yukarıdaki raporların muhtevası olaylar ile benzeri davranışları durdurmasını ve bu davranışlardan vazgeçmesini talep eder.

2. Ülkeleri, Irak'ın yukarıda II nci paragrafta ortaya konan ciddi ihlalleri ortaya çıkarmak üzere bilgileri bir araya getirmelerine ve bunları Güvenlik Konseyi'ne sunmalarına ilişkin talebini teyit eder.

3. Irak'ı, Kuveyt ve Irak'ta bulunan yabancı uyruklu kişilere karşı vecibelerini yerine getirmesi için yapılan talebi teyit eder. Buna diplomatik ve konsolosluk personeli, Viyana Antlaşması, BM Anayasası, diplomatik ve Konsolosluk ilişkileri ile ilgili Viyana Antlaşması ve Uluslararası hukukun temel ilkeleri dahildir.

4. Aynı zamanda, Irak'ın, ülkeden ayrılmak isteyen diplomatik ve konsolosluk personeli dahil, yabancı uyruklu kişilerin ülkeden çıkışlarına yardımcı olmasına ilişkin talebi teyit eder.

5. Irak'ın, Kuveyt ve Irak'ta bulunan diplomatik ve Konsolosluk personeli dahil, yabancı uyruklu kimselere ve Kuveyt vatandaşlarına, selametleri ve refahları için yiyecek, su ve temel hizmetleri acilen sağlamasını talep eder.

6. Irak'ın, Kuveyt'te ve Irak'ta bulunan diplomatik ve Konsolosluk personelinin güvenliklerini ve refahının derhal emniyet atma almasını, diplomatik ve Konsolosluk personelinin, ülkedeki kendi vatandaşları ile temasa geçmeleri, onları ve çıkarlarını korumak dahil, görevlerini icra etmelerine engel olunmamasını, Kuveyt'te yabancı elçilik ve Konsoloslukların kapatılması ve personelinin ülkeyi terk etmesi için

verdiği emirleri iptal etmesini talep eder.

7. BM Genel sekreterinden Kuveyt ve Irak'la bulunan yabancı uyruklu kişilerin güvenlikleri ve refahı yukarıda 4 ncü, 5 nci ve 6 ncı paragraflarda ön görülen hedefleri gerçekleştirmek ve özellikle, Kuveyt halkına ve Kuveyt'te bulunan diplomatik ve Konsolosluk personeline yiyecek, su ve temel hizmetlerin sağlanmasına ilişkin sürdürdüğü iyi niyet aracılığına devam etmesini talep eder.

8. Irak'ta, Kuveyt'in Irak tarafından hiçbir hukuka dayalı olmadan işgal edilmesi sonucu, Kuveyt'in veya bir başka ülkenin ve burada yaşayan vatandaşların ve ortaklarının uğrayacakları kayıptan, meydana gelecek hasardan ve yaralanmalardan Uluslararası hukuka göre sorumlu olduğunu hatırlatır.

9. Ülkeleri, konuya ilişkin bilgileri toplamaya ve Uluslararası hukuka göre yapılacak düzenlemeler için teklifte bulunmalarını talep eder.

10. Irak'ın, bu kararın hükümlerine ve bundan önceki kararlara uyması gerekmektedir. Uymadığı takdirde Güvenlik Konseyi, BM anayasası gereğince daha başka tedbirler alma durumunda kalacaktır.

11. Kuveyt, yeniden bağımsızlığına kavuşuncaya ve ülkede, Güvenlik Konseyi'nin kararları çerçevesinde barış sağlanıncaya kadar, mesele ile sıkı bir şekilde ve aktif olarak ilgilenmeye kararlıdır.

12. Genel Sekreterin iyi niyet aracılığını kullanarak uygun gördüğü takdirde, Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesi ile baş gösteren krize, Güvenlik Konseyi'nin 660 (1990), 662 (1990) ve 664 (1990) sayılı kararları çerçevesinde, barışçı yollardan bir çözüme ulaşması için diplomatik gayret sarf etmesini destekler ve güvenini belirtir. Bölgede bulunan ve bölge dışındaki bütün ülkelere, BM Anayasası çerçevesi içinde hareket ederek anılan sonuca ulaşmak, durumda gelişme sağlamak, barışı, güvenliği ve istikrarı yeniden tesis etmek için çağrıda bulunur.

13. Genel Sekreterden, diplomatik gayretlerinin ve iyi niyet aracılığının sonuçlarından Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermesini rica eder.

28 KASIM 1990 TARİHLİ 677 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 2 Ağustos 1990 tarihli 660 (1990), 9 Ağustos 1990 tarihli 662 (1990) ve 29 Ekim 1990 tarihli 674 sayılı kararlarını hatırlatarak, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucu Kuveyt'teki kişilerin mutazzarır olmalarına ilişkin endişelerini tekrarlar.

-Irak'ın, Kuveyt halkının demografik yapısını değiştirmek ve Kuveyt'in yasal hükümeti tarafından tutulan kayıtları ortadan kaldırmak için devam eden girişimleri dolayısı ile ciddi bir şekilde endişe duymaktadır.

BM ANAYASASI'NİN VII BÖLÜMÜ'NE GÖRE HAREKET EDEREK:

-Irak'ın, Kuveyt halkının demografik yapısını değiştirmesi ve yasal Kuveyt hükümetinin tuttuğu sivil kayıtları ortadan kaldırması girişimlerini kınar.

-Genel Sekreteri, yasal Kuveyt hükümeti tarafından onaylanmış ve Kuveyt'in 1 Ağustos 1990 tarihi itibarı ile demografik yapısını gösteren bir evrakı muhafaza altına almak üzere görevlendirir.

-Genel Sekreterden, yasal Kuveyt Hükümeti ile işbirliği yaparak, nüfus kayıtlarına girebilmek ve anılan evrakın kopyasını kullanabilmek üzere bir yönetmelik hazırlamasını talep eder.

29 KASIM 1990 TARİHLİ 678 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664(1990), 665 (1990), 666 (1990), 667 (1990), 669 (1990), 670 (1990), 674 (1990) ve 677 (1990) sayılı kararlarını hatırlatarak ve teyit ederek, Birleşmiş Milletlerin bütün gayretlerine rağmen, Irak'ın, 660 (1990) sayılı karar ile yukarıda belirtilen kararları uygulamadaki vecibelerini yerine getirmediğini dikkate alarak Birleşmiş Milletler Anayasasının öngördüğü dünya barışını ve güvenliğini sağlamada ve korumada üstüne düşen görevleri yapmadığını ve sorumluluklarını yerine getirmediğini hatırd tutarak ve BM Anayasası'nın VII nci bölümü çerçevesinde hareket ederek :

-Irak'ın, 660 (1990) sayılı karara ve diğer kararlara tam olarak uymasını talep eder. Irak'ın bunlara uyması için kendisine son bir fırsat tanımaya karar verir.

-Irak, yukarıda 1 nci paragrafta öngörülen hükümleri ve diğer kararların ortaya koyduğu istekleri, 15 Ocak 1991 tarihinde veya ondan önce, tam olarak yerine getirmediği takdirde, BM üye ülkeleri, Kuveyt Hükümeti ile işbirliğinde bulunmak, Güvenlik Konseyi'nin aldığı 660 sayılı karar ile ondan sonra alınan kararları uygulamak, bölgede Uluslararası barışı ve güvenliği yeniden tesis etmek üzere, gerekli bütün vasıtaları kullanmaya yetkili kılar.

-Bu kararın 2 nci paragrafının uygulanmasında bütün ülkelere uygun desteği sağlamalarını talep eder.

-İlgili ülkelerin, bu kararın 2 nci ve 3 ncü maddelerini uygularken, Güvenlik Konseyi'ne icraatları ile ilgili muntazam bilgi vermelerini talep eder.

EK-13

3 NİSAN 1991 TARİHİNDE 687 (1991) SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 665 (1990), 666 (1990), 667 (1990), 669 (1990), 670 (1990), 674 (1990) ve 677 (1990), 678 (1990) ve 686 (1991) sayılı kararları hatırlatarak; Kuveyt'in, egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesi, yasal hükümetin tekrar işbaşına gelmesi memnuniyet verici olarak kabul edilerek, BM'e üye ülkelerin, Kuveyt ve Irak'ın egemenliği toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına buldukları katkıları teyit ederek ve 678 (1990) sayılı kararın 2 nci paragrafının öngördüğü şekilde Kuveyt ile işbirliği yapan üye ülkelerin, 686 (1991) sayılı kararın, 8 nci paragrafına göre bölgedeki askeri varlıklarını mümkün olan en kısa zamanda sona erdireceklerine ilişkin niyetlerini dikkate alarak;

-Irak'ın, Kuveyt'i hukuk dışı işgalinin ışığı altında barışa dönük azmini garanti etmesi ihtiyacını teyit ederek,

-Irak Hariciye Bakanının, 27 Şubat 1991 tarih ve (s/22275) sayılı mektubunu ve 686 (1991) sayılı kararı takiben gönderdiği (s/22273, s/22276, s/22320, s/22321 ve s/22330) sayılı mektupları dikkate alarak:

-Irak ve Kuveyt'in bağımsız ve egemen iki ülke olarak, Bağdat'ta, 4 Ekim 1963 tarihinde "Dostluk İlişkilerinin İyileştirilmesi" sözleşmesini göz önünde bulundurarak ve bu noktadan hareketle, Irak ile Kuveyt arasındaki resmi sınırı BM Anayasası'nın 102 nci maddesine göre Kuveyt'e verilen adaları, Irak Başbakanı'nın Kuveyt'in, sınırları içinde bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tanıyan, 21 Temmuz 1932 tarihli mektubu ile bunu kabul ettiğine dair Kuveyt yönetiminin yazdığı 10 Ağustos 1932 sayılı mektubunu dikkate alarak,

Bahse konu sınırın belirlenmesi ihtiyacına dikkati çekerek;

Irak Devlet Adamları, 17 Temmuz 1925 tarihinde, Cenevre'de imzalanan Cenevre protokolünün harbde kullanılmasını yasakladığı ASHYXIATING, zehirli gazlar ile diğer gazları ve bakteriyolojik harp metotlarını kullanma tehdidinde bulunduğunu ve daha önce kimyasal silah kullandığını dikkate alarak ve Irak'ın bu

silahları kullanması halinde ciddi sonuçlar yaratacağını teyit ederek;

Irak'ın, dünyada kimyasal ve biyolojik silahların kaldırılmasını hedef alan ve 7; 11 Ocak 1989 tarihinde Paris'te yapılan toplantıda alınan kararlara ve 1925 tarihinde imzalanan Cenevre protokoluna, diğer ülkelerle birlikte imza koyduğunu hatırlatarak;

Ayrıca Irak'ın, bakteriyolojik (Biyolojik) ve toksin silahlarının geliştirilmesini, imalini ve depolanmasını yasaklayan ve imha edilmelerini öngören, 10 Nisan 1927 tarihli antlaşmayı imzaladığına dikkati çekerek;

Irak'ın, bu antlaşmayı değiştirmesinin önemini göz önünde bulundurarak, Bunun da ötesinde, bu antlaşmaya katılan ve antlaşmanın yetkilerinin artırılmasını, yeterliliğini ve Uluslararası mahiyet kazanmasını isteyen ve antlaşmanın "Gözden Geçirilmesi Konferansı'na destek veren ülkelerin konuya atfettikleri önemi dikkate alarak;

Silahsızlanma Konferansı'nın sonuçlarının dünyada kimyasal silahlarının kullanılması antlaşması üzerindeki ilk etkilerinin önemini vurgulayarak,

Irak'ın tahrik edilmediği halde balistik füzelerini kullanmasının ve Irak'ta üslenmiş bu füzelere karşı özel tedbir alınması gereğinin farkında olarak;

Üye ülkelerin elinde bulunan bilgilere göre Irak'ın nükleer silah yapmak için lüzumlu malzemeyi elinde bulundurduğu ve 1 Temmuz 1968 tarihinde imzalanan "Nükleer Silahların Yayılması" Antlaşmasındaki yükümlülüklerinin aksine hareket etmesi ile ilgilenerak,

Ortadoğu'da, nükleer silahlardan arındırılmış bir bölgenin tesis edilmesinin hedeflendiğini hatırlatarak,

Bütün kitle imha silahlarının, bölgedeki barış ve güvenliğe karşı oluşturduğu tehdidin bilincinde olarak,

Aynı zamanda, bölgede silahlanma üzerinde detaylı bir kontrol ve bir dengenin sağlanmasının bilincinde olarak;

Bütün bunların da ötesinde, yukarıda bahse konu hedefleri gerçekleştirebilmek için, bölgedeki ülkelerin görüşmelerde bulunması dahil, bütün uygun vasıtaların kullanılmasının bilincinde olarak,

Güvenlik Konseyinin 661 (1990) sayılı kararının Kuveyt'e uygulanan tedbirlerin, 686 (1991) sayılı kararla kaldırıldığını hatırlatarak;

Güvenlik Konseyinin 686 (1991) sayılı kararının yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ilerleme sağlanmasına rağmen bir çok Kuveyt' li ve yabancı uyruklu vatandaşın sayımı hala tamamlanmamış ve kararda öngörülen emtianın hala teslim edilmediğini dikkate alarak;

New York'ta, 18 Aralık 1979 tarihinde, imzaya açılan rehine almakla ilgili uluslararası kongrenin, rehine almak üzere yapılacak bütün girişimleri uluslararası terörün bir tezahürü sayan kategoriye soktuğunu dikkate alarak;

Irak'ın en son yaşanan krizde ortaya koyduğu tehditler Irak toprakları dışındaki hedeflere karşı terörü kullanması ve rehine alması esef yaratmıştır.

BM Genel Sekreteri'nin, 20 Mart 1991 tarih ve (s/22366) sayılı raporu ile 28 Mart 1991 tarih ve (22409) sayılı raporunu ciddi bir ilgi ile dikkate alarak ve Kuveyt ile Irak'ın insani ihtiyaçlarının acilen karşılanması gereğinin bilincinde olarak, Güvenlik Konseyi'nin en son aldığı kararın öngördüğü uluslararası barışın ve güvenliğin bölgede yeniden tesis etmeyi hatırd tutarak;

BM Anayasası VII nci bölümüne göre hareket ederek aşağıdaki tedbirlerin alınması gereğinin bilincinde olarak;

1. Resmen bir ateşkese ulaşmak dahil, bu kararın öngördüğü hedefleri gerçekleştirecek şekilde aşağıdaki kesin değişiklikleri havi karar hariç, yukarıda belirtilen 13 kararı teyit eder.

2. Irak ve Kuveyt'in, 4 Ekim 1963 tarihinde Bağdat'ta imzaladıkları ve Birleşmiş Milletler tarafından tescil edilerek, BM Anlaşmalarının 964 serisi olarak, B.M'in 7063 sayılı dokümanı ile yayınlanan, "Kuveyt Devleti ile Irak Cumhuriyeti arasında, dostane ilişkilerin yeniden tanzim edilmesi ve benzeri meselelerin kabul edilmesi" Antlaşması ile belirlenen milli sınırların ve Kuveyt'in hükümranlılığına bırakılan adaların ihlal edilmemesini ve bunların taraflarca kabul edilmesini talep eder.

3. BM Genel Sekreteri'nden Irak ile Kuveyt arasındaki sınırın belirlenmesinde, Güvenlik Konseyi tarafından sunulan s/22412 dokümanındaki barikata da dahil olmak üzere, uygun görülen her maddeden yararlanarak yardımcı olmasını ve bir ay içerisinde Güvenlik Konseyi'ne rapor vermesini talep eder.

4. Yukarıda bahsedilen uluslararası hududun ihlal edilmemesini garanti etmeye ve bunu sağlamak için BM Anayasası çerçevesinde her türlü tedbiri almaya

karar verir..

5. BM Genel Sekreterinden, Irak ve Kuveyt ile istişarede bulunduktan sonra, 4 Ocak 1963 tarihinde Irak ile Kuveyt arasında imzalanan "Dostluk İlişkileri'nin yeniden şekillendirilmesi " Antlaşması ile belirlenen sınırdan 10 km. Irak topraklarından ve 5 km Kuveyt toprakları tarafında bir tampon bölgeye, BM Gözlemci Birliği'ni yerleştirme planını 30 gün içerisinde Güvenlik Konseyi'ne sunmasını askerden arındırılmış tampon bölgede hudut ihlallerini önlemesini ve bölgenin gözetlenmesini ülkelerden birinin diğer ülkeye karşı hasmane bir davranışta bulunmasını gözetlemesini birliğin icraatından vaki olacak muhtemel ciddi ihlallerden Güvenlik Konseyi'ni muntazam şekilde derhal haberdar etmesini talep eder.

6. Genel Sekreter'in, Birleşmiş Milletler gözlem birliğinin yerleştirme işleminin tamamlandığını, Güvenlik Konseyi'ne bildirmesini müteakip, 678 (1990) sayılı karar gereğince Kuveyt ile işbirliğinde bulunan üye ülkeler 686 (1991) sayılı karara uyarak Irak topraklarındaki askeri varlıklarını sona erdireceklerdir.

7. Irak'ı 17 Haziran 1925 tarihinde Cenevre'de imzalanan ve harbde ASPHYXIATING' in, zehirli gazları veya diğer gazların kullanılmasını yasaklayan Cenevre protokolünün bakteriyolojik (Biyolojik) ve toksin silahlarının geliştirilmesini, üretimini ve depolanmasını yasaklayan ve imhasını öngören, 10 Nisan 1972 tarihli anlaşmayı tadil eden bölümün yükümlülüklerini yerine getirmeye davet eder.

8. Irak'ın, Uluslararası gözetim altında, aşağıdakileri imha etmeyi, sökmeyi veya zararsız hale getirmeyi kayıtsız şartsız kabul etmesini ister:

a. Bütün kimyasal ve biyolojik silahlar ile depolanmış bütün toksinleri bunlarla ilişkili alt sistemler ile unsurlarını bütün araştırma geliştirme destek ve üretim tesislerini,

b. Menzili 150 kilometreden fazla olan balistik füzeler ile bunlara ait büyük parçalar onarım ve üretim tesisleri.

9. Yukarıda, 8 nci maddenin aşağıdakilere uygulanmasına karar verir.

a. Irak'ın, bu kararın uygulaması olarak 15 gün içerisinde, BM Genel Sekreteri'ne 8 nci maddede belirtilen cisimlerin yerlerini, miktarını ve cinslerini bildirmesi, aşağıda yazılı olan yerlerin acilen denetlenmesine müsaade etmesi karar altına alınmıştır.

b. Genel Sekreter, uygun gördüğü hükümlerle ve bu kararın

alınmasından sonra 45 gün içerisinde uygun gördüğü takdirde "Dünya Sağlık Teşkilatı" (WORLD HEALTH ORGANIZATION; WHO) Genel Başkanı ile istişarede bulunarak aşağıdaki hususlarda bir plan geliştirerek, 45 gün içerisinde Güvenlik Konseyi'nin onayına sunacaktır.

(I) Özel bir komisyon teşkil edecek ve bu komisyon, Irak'ın gösterdiği veya özel komisyonun belirlediği ilave biyolojik, kimya ve balesistik füze tesislerinde derhal denetlemelere başlayacak.

(II) Irak, yukarıda 8 nci maddenin a fıkrasında belirtilen bütün cisimleri, halkın güvenliğinin gereği dikkate alınarak imhası, yerlerinden sökülmesi veya zararsız hale getirilmesi için özel komisyona teslim edecektir. Ayrıca, yukarıda 9 ncu madde 6 fıkrası (I) bendinde belirtilen ve özel komisyonca belirlenen ilave ile, 8 nci madde 6 fıkrasında belirtilen ve özel komisyon tarafından imhası Öngörülen balistik füzeler ile atma vasıtalarına da özel komisyona teslim edilecektir.

(III) Özel Komisyon'un, Uluslararası Atom Enerji Teşkilatı Genel Başkanından talep edeceği gerekli yardım ve işbirliği aşağıda 12 nci ve maddelere çıkarılmıştır.

11. Irak'ı 1 Temmuz 1968 tarihinde imzalanan "Nükleer Silahların ısını Önleme" Antlaşmasının hükümlerine kayıtsız şartsız davet eder.

12. Irak'ın, kayıtsız şartsız, nükleer silaha veya nükleer silah tında kullanılan maddelere veya alt sistemlere veya unsurlara yukarıda belirtilenlerle ilgili araştırma, geliştirme, destek ve tesislerine sahip olmamasına ve bunları geliştirecek hiç bir ette bulunmamasına karar verir. Bu karar çerçevesinde Irak, 15 içerisinde, BM Genel Sekreteri ile Uluslararası Atom Enerji Teşkilatı Genel Başkanına, yukarıda belirtilen cisimlerin yerlerini, prim ve cinslerini bildirecek, nükleer silahlar için kullanılan maddeleri, muhafaza edilmek veya yerinden sökülme üzere, iddianın (b) fıkrasına da Genel Sekreter 'in hazırladığı planın öngördüğü şekilde Özel Komisyon'a yardım eden ve onunla işbirliği içerisinde çalışan Uluslararası Atom Enerjisi Teşkilatının kontrolüne bırakacaktır. Aşağıda 13 ncu maddede belirtildiği şekilde anılan silahların tahrip edilmesini, sökülmesini veya zararsız hale getirilmesini kabul edecektir.

13. Atom Enerjisi Teşkilatı Genel Başkanından, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kanalı ile Genel Sekreter'in yukarıda 9 ncu madde (b) fıkrasına dayalı

planında teşkil edilen Özel Komisyon'un yardımları ve işbirliği ile, Irak'ın bildirdiği nükleer tesisleri ve Özel Komisyon'un belirlediği diğer yerleri gecikmeksizin kontrole başlamasını yukarıda 12 nci maddede belirtilen bütün cisimlerin uygun bir şekilde tahrip edilmesini, sökülmesini veya zararsız hale getirilmesini içeren bir plan hazırlayacak bunu 45 gün içerisinde Güvenlik Konseyi'ne sunmasını ve Güvenlik Konseyi'nin planı onaylamasını müteakip anılan planı 45 gün içerisinde icra etmesini, Irak'ın, 1 Temmuz 1968 tarihli "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme" Antlaşmasındaki haklarını ve yükümlülüklerini dikkate alarak bir plan geliştirmesini ve bu kararın alındığı tarihten itibaren 120 gün içinde onaylamak üzere Güvenlik Konseyi'ne sunmasını bahse konu plan gereğince Irak'ın, 12 nci maddenin hükümlerine uyup uymadığını takip ve tahkik etmesini, Irak'ın, elinde bulundurduğu nükleer silahlarla ilgili maddeleri muhtevi bir listeyi tahkik edilmek üzere uluslararası Atom Enerji Teşkilatına sunmasını ve nükleer alanda yaptığı bütün çalışmalarını anılan teşkilatın denetimine açık bulundurmasını talep eder.

14. Bu kararın, 8 nci, 9 ncu, 10 ncu, 11 nci, 12 nci ve 13ncü maddelerine göre, Irak'ın icraatı Orta Şark'ta, kitle imha silahlarından ve bunları taşıyan füzelerden arındırılmış ve bütün kimyasal silahları yasaklamayı hedef alan bir bölgenin teşkiline atılmış bir adım olacağını dikkate alır.

15. BM Genel Sekreteri'nden Kuveyt'in vereceği ve teslim almadığını iddia ettiği malzeme listesi dahil, Irak'ın el koyduğu Kuveyt'e ait bütün mal varlığının anılan ülkeye iade etmesini kolaylaştırmak üzere alınmış tedbirlere ilişkin raporu, Güvenlik Konseyi'ne sunmasını talep eder.

16. Irak'ın, Kuveyt'i hiç bir hukuka dayanmadan işgal etmesi sonucu, çevreye verdiği zarar dahil, hükümetlere, şirketlere ve bireylere verdiği zararlar ve tabii kaynakları tüketmesinden dolayı Uluslararası hukuk karşısında mesul olduğu yeniden teyit edilir.

17. Irak'ın, 2 Ağustos 1990 tarihinden itibaren, Dış Borçlarını reddeden beyanları geçersiz ve boştur. Bu bakımdan, Irak'ın bütün dış borçlarını ödeme konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmesini talep eder ve karar altına alır.

18. Yukarıda 16 nci maddeye istinaden tazminat talep edenlere ödeme yapabilmek için bir fon oluşturulması ve söz konusu fonu yönetmek üzere bir komisyon kurulmasını kararlaştırır.

19. Genel sekreter'e, bahse konu fonun yönetimi ile ilgili ve Irak halkının ihtiyaçlarını da dikkate alarak, Genel Sekreter'in Konseye teklif edeceği rakamı geçmeyecek şekilde, Irak'ın petrol ürünlerinden elde edeceği gelirin fona aktaracağı oranı tesbit edecek mekanizma dahil bu kararın uygulanmaya başlanmasından sonra 30 gün içerisinde yukarıda 18 nci maddede belirtilen tazminat taleplerini karşılamak ve yukarıda 16 nci, 17nci ve 18 nci maddelerin öngördüğü yükümlülükleri uygulamak üzere bir program geliştirerek karar vermesi için Güvenlik Konseyi'ne sunması için direktif verir. Irak'ın Dış borçları ve ekonomik ihtiyaçlarını dikkate alarak, Uluslararası mali teşkilatların değerlendirdiği ödeme kapasitesinin fona para yatırmasını sağlamak için düzenlemeler yapılmalıdır. Tazminatın talep edenlere ödenmesi, zararın ve kayıpların uygun bir şekilde değerlendirilmesi taleplerin listelenmesi ihtilafların halledilmesi ve ödeme önceliklerinin tayin edilmesi için yukarıda belirtilen bir komisyonun kurulması;

20. Irak'a, 661 (1990) sayılı kararın öngördüğü ilaç ve sağlık malzemesi dışında mal veya ürün satışını veya ikmalini ve mali işlere ilişkin yasakların 661 (1990) sayılı kararla kurulan Komitenin ilan ettiğine göre veya Komite'nin onayı ile yiyecek maddelerine uygulanmayacaktır. Bu karar derhal yürürlüğe girecektir.

21. Konsey'in, yukarıda 20 nci maddede öngörülen hükümleri, Irak hükümetinin takip ettiği politikanın ve uygulamalarının ışığı altında her 60 günde bir gözden geçirilmesini karar altına alır. Buna Güvenlik Konseyi'nin ilgili bütün kararlarına Irak'ın uygulaması da dahildir. Irak'a konan yasaklar, buna göre azaltılacak veya tamamen kaldırılacaktır.

22. Yukarıda 19 ncu maddenin öngördüğü programın, Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması üzerine ve Irak'ın yukarıda 8 nci, 9 ncu, 10 ncu, 11 nci, 12 nci ve 13 ncü maddelerin öngördüğü faaliyetleri tamamladığına dair Konsey'in mutabakatı ile ithaline yasak konan mallar ve ürünler ile bunlara ilişkin mali işlemler kaldırılacaktır.

23. Konsey'in, yukarıdaki 22 nci maddeye göre icraatı esnasında, 661 (1990) sayılı kararla kurulan Komite'nin, Irak'ta üretilen mal ve ürünlerinin ithaline konan yasak hariç 20 nci maddede öngörülen faaliyetleri Irak adına yerine getirmeyi ve uygun görüldüğü zaman yeteri mali kaynak sağlamayı onaylamaya yetkili kılındığı

karar altına alınmıştır.

24. Güvenlik Konseyi bir başka karar alıncaya kadar, bütün ülkelerin 661 (1990) sayılı kararı ve ondan sonra gelen ilgili karara göre Irak'a mal satılmasına veya ikmal edilmesine engel olmaya devam etmeyi veya kolaylaştırmayı önlemeleri karar altına alınmıştır.

a. Yarı Nizami Kuvvetlere sağlanacak olan malzeme dahil yedek parçalar, büyük parçalar, bunları imal etmek için kullanılan vasıtalar, silahlar ve benzeri maddelerin her çeşidi özellikle Konvansiyonel askeri teçhizatın bütün çeşitlerinin satışı veya başka yollardan transferi;

b. Yukarıda aksi yazılmadıkça, 8 nci ve 12 nci maddelerde belirlenmiş ve açıklanmış maddeler,

c. Lisansla veya başka düzenlemelerle, yukarıda a ve b fıkralarında belirtilen maddelerin imalinde, onlara kolaylıklar sağlamada veya depolanmasında kullanılan teknoloji;

d. Yukarıda a ve b fıkralarında belirlenen maddelerin, dizaynı geliştirilmesi, imali kullanılması bakımı veya desteklenmesi ile ilgili eğitim ve teknik destek hizmeti için personel veya malzeme;

25. Bütün ülkelere ve Uluslararası kuruluşlara yapılmış kontrat sözleşme, lisans veya diğer herhangi bir düzenlemeyi dikkate almadan, 24 ncü maddenin esaslarına kesinlikle uymaları için çağrıda bulunur.

26. Genel Sekreter'den, uygun göreceği devletlerle istişarede bulunarak, 60 gün içerisinde yukarıda 24 ncü ve 25 nci maddeler ile aşağıda 27 nci maddenin Uluslararası alanda uygulanmasını kolaylaştırmak üzere bir rehber hazırlayarak Güvenlik Konseyi'nin Onayına sunmasını bütün ülkelere göndermesini ve periyodik olarak rehberin güncelleştirilmesini sağlayacak bir usul meydana getirmesini talep eder.

27. Ülkelere, yukarıda 24 ncü maddede öngörülen hükümlere uyulmasını sağlamak için, 26 nci maddeye dayanarak Güvenlik Konseyi'nin hazırlayacağı rehberin esaslarına göre milli kontrollerini ve usulleri sürdürmeye Uluslararası teşkilatlara hükümlere tam olarak uyulmasını sağlamak üzere gerekli yardımı sağlamak için uygun tedbirleri almaya çağırır.

28. Yukarıda 22 nci, 23 ncü, 24 ncü ve 25 nci maddelerdeki kararlarını 8 nci ve 12 nci maddelerde belirlenmiş malzemeler hariç, muntazam esaslar dahilinde

Irak'ın bu karara uymasını ve bölgede silahlanmanın kontrol altına alınmasında kaydedilen genel ilerlemeyi dikkate alarak, bu kararın alınmasından sonra, 120 gün içerisinde gözden geçirmeyi kabul eder.

29. Irak dahil bütün ülkelerin Irak hükümetinin veya herhangi bir şahsın veya Irak'ta bulunan herhangi bir kuruluşun veya Güvenlik Konseyi'nin 661 (1990) sayılı kararı ve ona ilişkin kararlarda aldığı tedbirlerden dolayı icrası tesir altında bulunan bir kontrat veya mali iş ile bağlantılı böyle bir şahıs ve kuruluş aracılığı ile veya onların menfaatine talepte bulunan bir şahsın ricası ile hiçbir talebin düşmemesini sağlamak için gereken her tedbiri almaları kararlaştırılır.

30. Irak'ın , Kuveytli rehinelere ile yabancı uyruklu rehinelere iadesini kolaylaştırmak için yardımlarını artırması Uluslararası Kızıl Haç Komitesi ile gereken her türlü işbirliğini artırmasını anılan rehinelere isim listelerini vermesini uluslararası Kızıl Haç Komitesi' nin anılan şahıslarla buldukları veya hapsedildikleri yerlerde temasa geçmesini kolaylaştırmasını uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin, akıbeti meçhul olan Kuveytli rehinelere ile yabancı uyruklu kişileri aramasına kolaylık sağlamasını karar altına alır.

31. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nden Kuveytli ve yabancı uyruklu rehinelere iadesinin kolaylaştırılması veya 2 Ağustos 1990 tarihinden önce veya sonra Irak'ın elinde kalan rehinelere ilişkin bütün faaliyetlerini Genel Sekreter'e bildirmesini talep eder.

32. Irak'ın, Uluslararası terörizme destek vermemesi veya kendisinin terör faaliyeti ile iştirak etmemesi topraklarında bu tür işlere yönelmiş herhangi bir teşkilatın faaliyetine müsaade etmemesi terörün her çeşidini metodları ile bütün faaliyetlerini açıkça kınaması ve reddetmesi gereğini ortaya koyar.

33. Irak'ın, yukarıdaki hükümleri kabul ettiğini resmen Genel Sekreter'e ve Güvenlik Konseyi'ne bildirmesi üzerine, Irak ile Kuveyt ve 678 (1990) sayılı kararla Kuveyt ile işbirliği yapan ülkeler arasında bir ateşkesin resmen yürürlüğe gireceğini ilan eder.

34. Meselenin takipçisi olmaya bölgede barış ve güvenliği sağlamak bu kararın uygulanmasını temin etmek için gerekli görülecek her tedbiri almaya karar verir.

5 NİSAN 1991 TARİHLİ 688 (1991) SAYILI KARAR

Güvenlik Konseyi, Uluslararası barış ve güvenliğin idamesi için, BM Anayasası'nın öngördüğü görevlerini ve sorumluluklarını hatırd tutarak;

BM Anayasası'nın 2 nci maddesi, 7 nci paragrafını hatırlayarak;

Irak'ın, ülkenin birçok bölümlerinde sivil halka baskı yaptığı son zamanlarda Kürtlerle meskûn yerlerde yaşayan sivil halkın bu baskının bir sonucu olarak yerlerini terk ederek kitleler halinde başka ülkelere kaçtıkları bunun Uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye soktuğu esfle izlenerek ve konu ile ciddi bir şekilde ilgilenilerek;

İnsanların maruz kaldıkları bu acıların boyutu derin bir rahatsızlık yaratarak;

Türkiye Temsilcisinin BM gönderdiği 2 Nisan 1991 tarih ve (s/22435) sayılı mektup ile Fransa'nın gönderdiği 4 Nisan 1991 tarih ve (s/22442) sayılı mektubu dikkate alarak aynı zamanda İran İslam Cumhuriyeti temsilcisinin Birleşmiş Milletlere gönderdiği 3 ve 4 Nisan 1991 tarih ve (s/22436), (s/22447) sayılı mektupları dikkate alarak;

Bölgede İran'ın ve diğer ülkelerin siyasi bağımsızlığı egemenliği ve toprak bütünlüğüne üye ülkelerin taahhüdünü yeniden teyit ederek;

Genel Sekreter'in 20 Mart 1991 gün ve (s/22366) sayılı raporunu akılda tutarak;

-Irak'ın, topraklarının birçok yerinde sivil halka özellikle Kürtlerle meskûn bölgelerde yaşayanlara uyguladığı ve bölgedeki barış ve güvenliği tehdit edecek boyuta ulaşan baskıyı kınar;

-Irak'tan, bölgedeki uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden, sözkonusu baskıyı derhal sona erdirmesini ve tehlikenin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmasını talep eder. Irak halkının insan hakları ile siyasi haklarına saygı duyulmasını sağlayacak bir diyalogun açıkça başlatılacağı ümidini izhar eder.

-Irak'ın, uluslararası insancıl kuruluşlara topraklarının her yerinde yardıma muhtaç kimselerle derhal temasa geçmeleri için müsaade etmesi ve bu

kuruluşların faaliyetlerini sürdürmelerine lüzumlu tesisleri tahsis etmesi üzerine ısrar eder.

-Genel Sekreter'den, Irak'ta insancıl çalışmalarını sürdürmesini ve Irak yetkililerinin halka özellikle Kürtlere uyguladığı baskılar sonu bölgede ortaya çıkacak yeni görevlerin olup olmadığını derhal rapor etmesini talep eder.

-Ayrıca, Genel Sekreter'den, BM'in konuyla ilgili kuruluşları dahil elindeki mevcut kaynaklarla göçmenlerin ve yerlerinden edilmiş Irak halkının kritik ihtiyaçlarını acil olarak bildirmesini talep eder.

-Bütün üye ülkelere ve insancıl bütün kuruluşlara, söz konusu insancıl faaliyetlere katkıda bulunmalarını rica eder.

-Irak'ı konuyu sona erdirmek üzere, Genel Sekreter ile işbirliğinde bulunmaya davet eder.

-Konunun takipçisi olmayı karar altına alır.

9 NİSAN 1991 TARİHLİ 689 (1991) SAYILI KARAR

Güvenlik Konseyi, 687 (1991) sayılı kararını hatırlatarak; BM Anayasası'nın VII nci bölümü çerçevesinde hareket ederek;

-Genel Sekreterin, 9 Nisan 1991 tarihli ADD, 5'in 1-3'de ves/22454 dokümanında yer alan, Güvenlik Konseyi'nin 687 (1991) sayılı kararının 5 nci maddesinin uygulaması ile ilgili raporunu onaylar.

-687 (1991) sayılı kararın 5 nci maddesine göre kurulan gözetleme birliği, sadece Konsey'in kararı ile sona erdirilebileceğini, bu nedenle Güvenlik Konseyi'nin altı ayda bir konuyu gözden geçirip birliğin görevinin sona erdirilmesini ve uzatılmasını karara bağlamasını dikkate alır.

-BM'in Irak, Kuveyt gözetleme görevinin ilk altı aylık süresinde takip edilecek usul yukarıda konu edilen rapora göre olması ve her altı ayda bir gözden geçirilmesi karar altına alınır.

YÖNETMELİK *

Karar Sayısı: 94/6169

Ekli "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" in yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığı'nın 1/7/1994 tarihli ve 173475 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 14/9/1994 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Süleyman DEMİREL
CUMHURBAŞKANI

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç

Madde 1 - Bu Yönetmeliğin amacı; 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol gereğince ülkemize münferiden iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tespiti ile görevli kuruluşların belirlenmesidir.

Kapsam

Madde 2 - Bu Yönetmelik, yasal veya yasal olmayan yollardan ülkemize gelerek münferiden iltica etmek isteyen veya başka ülkelere iltica etmek üzere ikamet izni talep

* <http://www.Hukukrehberi.net/kanunlar/kanunnumber 6169.html>.

eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine karşı alınacak tedbirleri, yapılacak işlemleri, müracaat, karar ve işbirliği yapacak makamlar ile bunların görevlerini ve yabancıların tabi olacakları esasları kapsar.

Tanımlar

Madde 3 - 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol ile diğer kanun, tüzük ve yönetmeliklerdeki tanımlar saklı kalmak üzere bu yönetmeliğin uygulanmasında;

Mülteci : Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,

Sığınmacı : ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,

Muharip Yabancı Ordu Mensubu : Ülkeye kabul edilen veya ülkede ele geçirilen, mensubu bulunduğu silahlı kuvvetlerin bir üçüncü ülke ile savaş veya silahlı çatışma halinde bulunduğu asker kişiyi,

Münferit Yabancı : Tek bir kişi veya anne, baba ve reşit olmayan çocuklardan oluşan bir aileyi, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılara Uygulanacak Usul ve Esaslar

Müracaat Makamları

Madde 4 – Türkiye'ye iltica eden veya üçüncü bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancılardan; Türkiye'ye yasal yollardan gelenler buldukları yer valiliklerine, yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine en geç beş gün içerisinde müracaat ederler.

Müracaat Makamlarını Görevleri

Madde 5 – Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancıların valiliklerce;

- a. Kimlikleri tespit edilerek fotoğraf ve parmak izleri alınır,
- b. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi gereğince mülakatları yapılır,
- c. Mülakat evrakı valilik görüşü ile birlikte İçişleri Bakanlığı’na gönderilir,
- d. İçişleri Bakanlığı’ndan bir talimat gelinceye kadar yabancı denetim ve gözetim altında bulundurulur,
- e. İçişleri Bakanlığı’ndan alınacak talimata göre gerekli diğer işlemler yapılır.

Karar Makamı

Madde 6 – Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancıların talepleri, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol gereğince Dışişleri Bakanlığı ile ilgili diğer bakanlık ve kuruluşların görüşü alınarak, İçişleri Bakanlığı’nca karara bağlanır.

İçişleri Bakanlığı’nca alınan karar valilikler aracılığıyla yabancıya tebliğ edilir.

Talebi kabul edilen yabancı, İçişleri Bakanlığı’nca uygun görülecek bir misafirhanede barındırılır ve İçişleri Bakanlığı’nca gösterilecek bir yerde serbest ikamet edebilir.

İltica veya ikamet izni talebi uygun görülmeyen yabancılar, İçişleri Bakanlığı’nın talimatı ile valilikler tarafından Türkiye’den çıkartılırlar.

İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar

Madde 7 – Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancılarla ilişkin işlemlerde ve özellikle barınma, işe, nakil, üçüncü ülkelere kabul, pasaport ve vize temini gibi hususlarda ilke olarak Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılır. Bu yabancıların özellikle nakillerine ilişkin konularda Uluslararası Göç Örgütü ile de işbirliğinde bulunulur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sığınmak Amacıyla Topluca Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Karşı Alınacak Tedbirler

Sığınma Hareketinin Başlaması ve Yabancıların Sınırlarımıza Gelmesi Halinde Alınacak Tedbirler

Madde 8 – Uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerimiz saklı kalmak koşuluyla ve aksine bir siyasi karar alınmadıkça, nüfus hareketlerinin arazi avantajları

da dikkate alınarak sınırda durdurulması ve sığınmacıların sınırı geçmelerinin önlenmesi esastır. İlgili makamlarca bu konuda gerekli ve etkin tedbirler alınır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sınırlarımıza Topluca Gelen veya Sınırlarımızı Topluca Geçen Mülteci ve Sığınmacıların Ülkemize Kabul Edilmeleri Halinde Yapılacak İşlemler ve Alınacak Tedbirler

Kimlik Tespiti, Silahtan Arındırma ve Sevk

Madde 9 – Mülteciler ve Sığınmacılar, önce askeri makamlar tarafından silahtan arındırılır. Bilahare sınırın uygun bir yerinde muharip yabancı ordu mensupları ve siviller birbirlerinden ayrılarak kimlikleri tesbit edilir. Bunlardan sivil olanlar daha sonra kurulacak olan kamplara sevk edilmek üzere ilgili polis veya jandarma makamlarına teslim edilir.

Muharip yabancı ordu mensupları hakkında 4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

Himaye

Madde 10 – Türkiye'den iltica talep edenler veya sığınmacılar ülkemizde buldukları süre içinde devletin himaye ve gözetimi altında bulundurulur.

Kampların Kurulması

Madde 11 – Mülteci ve sığınmacıların barınmalarına yönelik ileri toplama bölgeleri Genelkurmay Başkanlığı ile koordine edilerek, mümkün olduğu kadar sınıra yakın olacak şekilde, İçişleri Bakanlığı'na tespit edilir ve valiliklerce kurulur.

Toplama bölgeleri Genelkurmay Başkanlığı ile koordine edilerek İçişleri Bakanlığı'na tespit edilir ve valiliklerce kurulur.

Yerleştirme ve Mülakat

Madde 12 – Kara, deniz ve hava yoluyla sınırlarımıza gelen yabancıların sınırlarımız önünde birikimlerinin önlenmesi ve güvenlik içinde geri bölgelere sevk edilmeleri için mülki makamlarca ileri toplama bölgeleri tahsis edilir. Buralarda toplanan yabancılar toplama bölgelerine gönderilir.

Toplama bölgelerine gönderilen yabancıların kendi dilleri ile veya anladıkları bir dille mülakatları yapılır, deklarasyonları alınır. Bunlar mülakatları sırasında adlarını, soyadlarını, doğum yerleri ve tarihlerini, ülkelerinde buldukları statülerini, Türkiye'ye geliş sebeplerini, Türkiye'de ya da yurtdışında akraba ve yakınlarının olup olmadığını, varsa adreslerini bildirmek zorundadırlar.

Ayrıca, mülteci ve sığınmacıların fotoğraf ve parmak izleri alınarak bunların milliyetlerine göre tasnifi yapılır; terörist, huzur ve güven bozucu, tertipçi ile casus ve sabotörlerin ayrılmasına özen gösterilir.

Mülteci ve sığınmacıların imkanlar ölçüsünde örf ve adetlerine uygun olarak yerleştirilmelerine özen gösterilir. Bunlara, muhafaza altına alan valiliklerce bir tanıtma belgesi verilir ve kimlikleri kütük defterine kaydedilir.

Uluslararası kuruluşlarca aranmakta olanların kayıtlarına dair belgeler talep edildiğinde Kızılay'a verilir.

Görevlendirilecek Personel

Madde 13 – İleri toplama bölgeleri ile toplama bölgelerinde görevlendirilecek personel, İçişleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ilgili bakanlık ve kuruluşlar tarafından belirlenir.

Görev ve Yetki

Madde 14 – İleri toplama bölgeleri ile toplama bölgelerinde kurulan kamplar buldukları il valiliği tarafından yönetilir. Valiler ileri toplama ve toplama bölgelerinin tesis edilebilmesi için bütün kamu kurum ve kuruluşlarına ait bina ve tesislerden geçici olarak yararlanabilir ve gerektiğinde özel kişilerden kiralama yoluna gidebilir.

Kampların yönetiminin sağlanması için gerekli araç ve gereç ilgili valilerin talebi üzerine görevli bakanlık veya kuruluşlarca sağlanır.

Muhafaza ve Disiplin

Madde 15 – İleri toplama ve toplama bölgelerinde mülteci ve sığınmacıların muhafazası ve disiplini ile buna ilişkin diğer işlerin yapılması ve görevlerin yerine getirilmesi hususunda ilgili valiler her türlü tedbiri alırlar.

Yabancılar için, aksi gerekmedikçe İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanan Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği ile Mülteci Misafirhaneleri İç Hizmet Yönergesi hükümleri uygulanır.

Mülteci ve sığınmacıların buldukları kamptan kısa süreli ayrılmaları kampın bulunduğu yerin mülki amirinin iznine bağlıdır. Durumları uygun olanların yurt içinde serbest ikamet ve seyahatlerine ilgili bakanlık ve kuruluşların esasa ilişkin görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı'nca izin verilebilir.

Yabancı Devlet ile Uluslararası kuruluş Temsilcilerinin Ziyaretleri

Madde 16 – İleri toplama bölgeleri ve toplama bölgelerini ziyaret etmek isteyen devlet veya uluslararası kuruluş temsilcilerine Dışişleri Bakanlığı'nın uygun görüşü üzerine İçişleri Bakanlığı'nca izin verilebilir.

Bu ziyaretler, askeri zaruretler ve milli güvenlik mülahazasıyla geçici olarak kısıtlanabilir.

Halkla Temas ve Ziyaretçi Kabulü

Madde 17 – Mülteci ve sığınmacıların buldukları yöre halkı ile temasları veya kampa ziyaretçi kabul edilip edilmemesi hususlarına ilişkin esaslar ilgili valiliklerce belirlenerek uygulanır.

Dini Serbestlik

Madde 18 – Mülteci ve sığınmacılar; ilgili valiliklerce belirlenen disiplin tedbirlerine uymak şartıyla, din ve mezheplerinin ibadet ve ayinlerini yapabilirler. Bu amaçla, ibadet ve ayinler için imkan ölçüsünde uygun mahaller tahsis edilir.

Sağlık Muayeneleri

Madde 19 – Mülteci ve sığınmacılar için sağlık fişi tanzim edilir ve bunların periyodik sağlık muayeneleri yapılır. Bulaşıcı hastalık tespit edildiğinde, ilgili valiliklerce derhal tedbir alınır ve durum ilgili makamlara bildirilir.

Ağır bir hastalığa yakalanan veya durumları özel bir tedaviyi, tıbbi müdahaleyi veya hastaneye yatırılmalarını gerektiren yabancıların muayene ve tedavileri ile koruyucu aşılardan yapılması devlete ait hastanelerde yapılır ve tedavi ücretleri genel hükümler çerçevesinde karşılanır. Organ nakli, protez, hemodiyaliz veya uzun süreli tedaviyi gerektiren kronik hastalıkların tedavisine ait ücret ve bedeller ise ilgili kişilerin kendileri tarafından karşılanır.

Ölüm ve Defin

Madde 20 – Mülteci ve sığınmacılardan ölenler, ülkenin belirli mezarlıklarında ayrılacak bir yere veya buldukları mahalde varsa kendi mezarlıklarına, kendi din ve adetleri uyarınca yapılan merasimle defnedilir. Bu konuda ilgili valiler görevli kuruluşlarla işbirliği içinde bulunur.

Ölenlerin vatandaşı olduğu ülkenin bu konuda olabilecek talepleri Dışişleri Bakanlığı'na uygun görüldüğü takdirde ve imkanlar ölçüsünde yerine getirilir.

Haberleşme

Madde 21 – Mülteci ve sığınmacılar, mümkün olduğu ölçüde yakınları ile bedeli mukabilinde haberleşme imkanı sağlanır. Bunlara gelen veya bunlar tarafından gönderilecek her dildeki mektup, koli ve paketler görevlilerce incelenebilir.

Yardım Gönderilmesi

Madde 22 – Mülteci ve sığınmacılara yurt içinden veya yurt dışından gerekli denetimi yapılmak koşulu ile posta ile veya başka yollarla gıda maddeleri, giyecek, ilaç, dini eğitim ve eğlence ihtiyaçlarını karşılayacak maddeler gönderilebilir.

Yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından yardım amacıyla gönderilen eşyalar valiliğin gözetiminde Kızılay Derneği tarafından mülteci ve sığınmacılara dağıtılır.

Muafiyet

Madde 23 – Mülteci ve sığınmacıların vergi, resim, harç ve fonlardan muaf olup olmayacağı hususu ilgili mevzuata tabidir.

Koordinasyon Kurulları

Madde 24 – Sınırlarımızdan vuku bulacak toplu girişler ile ilgili işlemlerin yürütülmesi, gerekli işbirliği ve koordinasyonun sağlanması için Başbakan tarafından görevlendirilen bir Devlet Bakanı veya İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı ile konusuna göre ilgili diğer bakanlık ve kuruluşlar ile Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı ve Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü temsilcilerinden oluşan geçici üst koordinasyon kurulu kurulur. Kurulun sekreteryaya hizmetleri koordinasyondan sorumlu bakanlıkça yerine getirilir.

İllerde de vali veya görevlendireceği vali yardımcısının başkanlığında benzer görevleri yapmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşan bir alt koordinasyon kurulu teşkil edilir.

Üst koordinasyon kurulunun toplu girişlerle ilgili oy birliğiyle alacağı kararlar ilgili bakanlık ve kuruluşlarca kendi mevzuatları çerçevesinde öncelik ve ivedilikle yerine getirilir.

Türkiye Kızılay Derneğinin Görevleri

Madde 25 – Türkiye Kızılay Derneği;

1. Kendi mevzuatına, uluslararası Kızılay, Kızılhaç anlaşma ilke ve kurallarına, mevzuat, uluslararası anlaşmalar ve yapılan protokol esasları çerçevesinde mevcut imkan ve kabiliyetlerini kullanmak,
2. Dışişleri Bakanlığı'nın olumlu görüşü üzerine Uluslararası Kızılay – Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ile diğer kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım talep etmek ve sağlanan yardımın dağıtımını yapmak,
3. Sağlık Bakanlığı ile işbirliği yaparak sağlık hizmetleri desteği sağlamak,
4. Kampların kurulması sırasında gerek görülürse destek sağlamak, ile görevlidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Sınırlarımızı Topluca Geçen Mülteci ve Sığınmacılara Uygulanacak Ortak Hükümler

İade

Madde 26 – Toplu sığınanlar ile topluca iltica eden mültecilerin; savaşın, silahlı çatışmanın veya krizin sona ermesi halinde uyruğunda buldukları devlete iade edilmeleri, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı ile koordine edilerek İçişleri Bakanlığınca sağlanır.

Münferiden iltica edenlerin iadeleri İçişleri Bakanlığı'nca sağlanır.

Çalışma ve Öğrenim

Madde 27 – Mülteci ve sığınmacıların ülkemizde kalacakları süre ile sınırlı olarak öğrenim görmeleri ve çalışmaları genel hükümlere tabidir.

İkamet İzninin Uzatılmaması

Madde 28 – Başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden münferit yabancılar verilen ikamet izni, yabancıların makul bir süre içinde üçüncü ülkelere gidememesi halinde uzatılmayabilir. Bu durumdaki yabancı ülkeyi terke davet edilir.

Sınırdışı

Madde 29 – Türkiye'de muntazam surette bulunan bir mülteci ve sığınmacı ancak milli emniyet veya kamu düzeni sebebi ile 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumunda Dair Cenevre Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde İçişleri Bakanlığı'nca Sınırdışı edilebilir.

Sınırdışı kararına karşı onbeş gün içinde İçişleri Bakanlığı'na müracaat edilerek itiraz edilebilir.

İtiraz, daha önce Sınırdışı kararını veren yetkilinin bir üstü tarafından incelenerek sonuçlandırılır ve valiliklerce ilgiliye tebliğ edilir.

Geçici Görevlendirme

Madde 30 – Bu Yönetmeliğin uygulanabilmesi ve yeterli düzeyde personel ile desteklenebilmesi için ilgisine göre Genelkurmay Başkanlığı veya İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine ilgili bakanlık veya kamu kurum ve kuruluşları, ileri toplama ve toplama bölgelerinde yeteri kadar personeli geçici görevle görevlendirirler.

Bu şekilde geçici olarak görevlendirilen personelin, müstehak ise, harcırahları 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerince kendi kurumları tarafından ödenir.

Hukuki Dayanak

Madde 31 – Bu Yönetmelik 29/8/1961 tarihli ve 359 sayılı Kanun ile onaylanan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 25/9/1968 tarihli ve

6/10733 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol hükümleri uyarınca hazırlanmıştır.

Yürürlük

Madde 32 – Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 33 – Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.



**MUHARİP YABANCI ORDU MENSUPLARINDAN
TÜRKİYE'YE İLTİCA EDENLER HAKKINDA
KANUN***

Kanun Numarası : 4104

Kabul Tarihi : 11/8/1941

Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 15/8/1941 Sayı : 4887

Yayımlandığı Düstur : Tertip: 3 Cilt: 22 Sayfa: 584

Madde 1 - Yabancı memleketlerden Türkiye'ye iltica eden muharip yabancı ordu mensuplarının Türkiye topraklarına girdikleri tarihten itibaren iade olunacakları tarihe kadar nakil, iaşe, ilbas, iskan ve tedavi hususları Hükümetçe temin olunur.

Madde 2 - Mülteciler topraklarımıza ayak bastıklarında ve kara sularımıza girdiklerinde esliha, mühimmat ve sair harb vasıtalarından tecrit edilirler.

Madde 3 - Mültecilerin üzerindeki eşya ile beraberlerinde getirdikleri zati eşyadan maada (kara, deniz ve hava) esliha, mühimmat, teçhizat, nakil vasıtaları, gemi, tayyare vesair askeri eşya ve her çeşit harb malzemesi orduca muhafaza altına alınır ve bunların muhafazaları için icap eden masraflar da yapılır.

http://www.yargitay.gov.tr/bilgi/kanun_liste/PC14104HM3.fameset.html

Madde 4 - (Değişik: 14/12/1942-4322/1 md.)

Gözaltı edilmiş subay ve askeri memurlarla erbaş ve erin iâşe ve ilbasları ve kendilerine yapılacak yardım hakkında mensup oldukları Hükümetlerle mukavele akdine Hükümet mezundur.

Mukavele bulunmadığı takdirde bu hususta yapılacak masraflar ve nakdi yardımlar Hükümetçe takdir olunur ve bu masraflar ile birinci maddenin istilzam eylediği sair masraflar Milli Müdafaa Vekaleti Kara, Deniz ve Hava kısımları bütçelerinde açılacak hususi birer fasla mevzu tahsisattan ödenir.

Madde 5 - Gözaltı edilen yabancı askerlerin idareleri Kızılay Cemiyetine devredilebilir. Devredildiği takdirde nakil, iâşe, ilbas, iskan ve tedavi gibi bilumum idare işleri cemiyet tarafından yapılır ve masrafları bilahare Hükümetçe cemiyete iade olunur.

Madde 6 - Gözaltı edilenler için tesis edilecek kamplardaki inzibatın temini ve buna müteallik işlerin tanzim ve idaresi Türk Ordusu Dahili Hizmet Kanununun esaslarına göre Milli Müdafaa Vekilligince tespit olunur.

Madde 7 - Gözaltı edilen yabancı askeri şahısların cezai muameleleri Türk Askeri Ceza ve Askeri Muhakeme Usulleri Kanunlarına tabidir.

Geçici Madde 1 - (4104 sayılı Kanunun numarasız Geçici Maddesi olup teselsül için numaralandırılmıştır.)

Bu kanunun neşri tarihine kadar Türkiye'ye iltica edip gözaltı edilenler için Milli Müdafaa Vekaletince yapılan masraflar bu kanun hükümlerine göre kayıt ve mahsup olunur.

Madde 8 - Bu kanun neşri tarihinden itibaren mer'idir.

Madde 9 - Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.g.m.	Adı Geçen makale
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKC	Arap Kurtuluş Cephesi
ANAP	Ana Vatan Partisi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
c.	Cilt
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
DYP	Doğru Yol Partisi
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
GSMH	Gayrı safi Milli Hasıla
HAK	Harp Akademileri Komutanlığı
KHGM	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KİT	Kamu iktisadi Teşekkülü
NATO	North Atlantic Tready Orginazition
OHAL	Olağanüstü Hal
s.	Sayfa
SEİA	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜSİAD	Türk Sanayi ve İşadamları Derneği
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
yay.	Yayınları
yy.	Yüzyıl